

การฟื้นคืนหลังสึนามิ:

ย้อนมองผลของ
การพัฒนาเพื่ออนาคตที่ดีของชุมชน

ตามการบรรยายจากประเทศไทย

โดย ภาคภูมิ วิชานติวัฒน์,

ไมตรี จงไกรจักรและ

สมศักดิ์ สุริยมณฑล

โครงการ **Tsunami Aid Watch** เป็นโครงการหนึ่งของมูลนิธิ ไฮน์ริค เบิลด์ (Heinrich Böll Foundation : HBF) สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยความร่วมมือของบริษัทที่ปรึกษาและทรัพยากรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

มูลนิธิ ไฮน์ริค เบิลด์ (Heinrich Böll Foundation: HBF) เป็นองค์กรไม่มุ่งหวังผลกำไรที่มีแนวทางการดำเนินงานและนโยบายที่สอดคล้องกับพรรคกรีน (German party Alliance 90/The Greens) สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงเบอร์ลินเมืองหลวงของประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน การดำเนินงานของมูลนิธิฯ เน้นการสนับสนุนการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนทางความคิดระหว่างผู้คนในสังคม เป้าหมายหลักของมูลนิธิคือการสร้างโอกาสทางการศึกษาในมิติทางสังคม การเมือง และวัฒนธรรม ในประเทศสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมันและประเทศต่างๆ เพื่อสนับสนุนระบอบประชาธิปไตย เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนาสังคม รวมทั้งสร้างความเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรม โครงการ Tsunami Aid Watch เป็นโครงการพิเศษโครงการหนึ่งภายใต้โครงการการติดตามความช่วยเหลือ (Development Watch) ที่มูลนิธิไฮน์ริคเบิลด์สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ริเริ่มและดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา

บริษัทที่ปรึกษาและทรัพยากรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Consult and Resource Co., Ltd. (SEA – C.R.) เป็นบริษัทผู้ให้คำปรึกษาที่มีสำนักงานปฏิบัติการในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นองค์กรที่ประเทศไทยโดยมีศักยภาพที่โดดเด่นในด้านการให้ความร่วมมือเพื่อการพัฒนา การพัฒนาองค์กรและอำนวยความสะดวกให้กับไทยได้นำมุมมองทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย และมีความแตกต่างกันมาใช้ในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้ว่าจ้างทั้งที่มาจากภาคเอกชนและภาครัฐอย่างเต็มที่

การฟื้นคืนหลังสึนามิ:

ย้อนมองผลของการพัฒนาเพื่ออนาคตที่ดีของชุมชน

ฟื้นฟูชุมชน โดยชุมชนเป็นหลัก ประสบการณ์จากสึนามิ อันดามัน
ประเทศไทย

โดย ภาคภูมิ วิชาวนศิริวัฒน์, เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชายฝั่งอันดามัน

บันทึกชีวิต ของผู้ประสบภัยสึนามิ จากหายนะภัยสู่การเริ่มต้นใหม่ และ
ไปให้ไกลกว่าเดิม

โดย ไมตรี จงไกรจักร

ประสบการณ์การฟื้นฟู 3 ปีหลังสึนามิ บ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา

โดย สมศักดิ์ สุริยมณฑล

แปลไทย-อังกฤษ:

กรทัศนีย์ ปัญญาจันทร์, วรพรรณ วรรณลักษณ์

บรรณาธิการ: (ไทย):

ทีมงาน TAW

บรรณาธิการ: (อังกฤษ):

เวด แมกกี, ฟรานซิสกา บลูม, คริสติน ฟุงเกอ,
ลาร์ส เคราเซอร์

จัดปกและรูปเล่ม:

ศราวุฒิ กมลวิจิตร

การฟื้นคืนหลังสึนามิ : ย้อนมองผลของการพัฒนาเพื่ออนาคตที่ดีของชุมชน
เรียบเรียงโดยทีมงานโครงการสึนามิ เอค วอทซ์ ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิ
ไฮนริค เบิลล์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จัดพิมพ์ครั้งแรกที่จังหวัดเชียงใหม่ 2550
ลิขสิทธิ์ของ © โครงการสึนามิเอควอทซ์
พิมพ์ที่: โรงพิมพ์สุเทพการพิมพ์ จังหวัดเชียงใหม่

ที่อยู่ติดต่อได้

สำนักงานโครงการ Tsunami Aid Watch

156/118 ม.10 ถ.คันคลอง ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ +66-(0) 53-810156 ต่อ 117

อีเมล : taw@taw-hbf.org; www.c2taw.org

มูลนิธิ ไฮนริค เบิลล์

สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จ.เชียงใหม่

ตู้ ป.ณ.119 สำนักงานไปรษณีย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เชียงใหม่ 50200

โทรศัพท์ : ++66-(0) 53-810430-2

อีเมล : sea@hbffasia.org; www.boell-southeastasia.org

ปฏิญญากระป๋องว่าด้วยการฟื้นฟูหลังเหตุการณ์สึนามิอย่างยั่งยืน

ผู้เข้าร่วมประชุมใคร่ขอแสดงความขอบคุณจากใจจริงสำหรับทุกคน ชุมชน กลุ่ม ต่างๆ ทั้งในระดับประเทศและระดับสากล ฝ่ายต่างๆ และองค์กรต่างๆ สำหรับความช่วยเหลือและการสนับสนุนที่มีไปยังประชาชนและชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์สึนามิเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ที่ผ่านมา เราหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องสำหรับภารกิจการฟื้นฟูในระยะยาวที่เหลืออยู่ สึนามิได้ทำให้ประเทศอินโดนีเซีย ศรีลังกา อินเดีย ไทย หมู่เกาะมัลดีฟ และประเทศอื่นๆ คงเหลือแต่ชายฝั่งซึ่งเสียหายอย่างยับเยิน ชุมชน เศรษฐกิจ และผู้นับแสนต่างต้องการความช่วยเหลือเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตามความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นแค่ผลกระทบโดยตรงของสึนามิ ความพยายามช่วยเหลือต่างๆ เป็นเพียงระยะเริ่มต้นของการฟื้นฟูหลังเหตุการณ์สึนามิเท่านั้น

เวลาผ่านไปเก้าเดือนหลังจากสึนามิ ความช่วยเหลือได้เข้าไปถึงพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบเป็นส่วนใหญ่ ที่พักอาศัยชั่วคราวได้รับการก่อสร้างขึ้นสำหรับผู้รอดชีวิต หลายพื้นที่ที่ได้รับการจัดหาเรือและอุปกรณ์หาปลาที่มีความจำเป็นต่อการฟื้นฟูความเป็นอยู่สำหรับชาวประมงท้องถิ่น ภารกิจที่เหลืออยู่ก็พร้อมที่จะได้รับการดูแลโดยชุมชนที่ได้รับการฟื้นฟู และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานการณ์ส่วนใหญ่ในขณะนี้จึงถือได้ว่ากำลังเข้าสู่การมีเสถียรภาพ แต่อย่างไรก็ตามนับว่ายังห่างไกลจากคำว่าปกติสุขอีกมากนัก

การฟื้นฟูหลังเหตุการณ์สึนามิกำลังเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงระยะที่สอง จากการฟื้นฟูความเสียหายไปสู่การปรับสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่ถาวรมากยิ่งขึ้น อันได้แก่ การบรรเทาผลกระทบทางอ้อมของสึนามิ ในขณะที่ความช่วยเหลือฟื้นฟูจากผลกระทบโดยตรงของสึนามิ มีความโดดเด่นด้านความเร็วและประสิทธิภาพ ความช่วยเหลือและการสนับสนุนที่มีความจำเป็นสำหรับการฟื้นฟูผลกระทบทางอ้อมจำเป็นต้องมุ่งไปที่ประสิทธิผลในระยะยาว และความยั่งยืนเมื่อคำนึงถึงสภาพความเป็นอยู่ การฟื้นฟูเศรษฐกิจ การจัดการภัยพิบัติ ภูมิที่ดินและบ้านพักอาศัยสำหรับผู้ไร้ที่อยู่ ผู้ขาดแคลนที่ทำกิน สตรี เด็ก ประเด็นทางด้านเพศสภาพ รวมไปถึงปัญหาแรงงานต่างถิ่น เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายเหล่านี้ มาตรการต่างๆ จึง

มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน จากประสบการณ์ในการส่งมอบความช่วยเหลือในอดีต เราจึงใคร่ขอให้หน่วยงานประเทศ องค์การพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ ในการ จัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งหมดเพื่อ

- เป็นหลักประกันว่าการฟื้นฟูพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากสึนามิในระยะยาวจะ เป็นไปด้วยความโปร่งใส ยุติธรรม มีความยั่งยืนและเสถียรภาพ ตามความรู้ และการให้คำนิยามโดยบุคคลและชุมชนผู้ได้รับผลกระทบจากสึนามิ
- พัฒนาการฟื้นฟูสึนามิในระยะที่สองให้กลายเป็นโอกาสในการแก้ไขปัญหา ต่างๆ ที่เกิดก่อนสึนามิ และกลับเลวร้ายลงอย่างเป็นที่ประจักษ์เนื่องจากภัยพิบัติ ครั้งนี้
- ส่งมอบความช่วยเหลือและการสนับสนุนอย่างชัดเจนและโปร่งใสเพื่อให้เกิด การมีส่วนร่วมของผู้ที่ได้รับผลกระทบในการวางแผน การริเริ่มและการ ดำเนินการ โครงการฟื้นฟูระยะยาว
- หนึ่งในสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ก็คือการจัดตั้งระบบข้อมูลและฐานข้อมูล เกี่ยวกับสึนามิที่เกี่ยวข้องและมีวิสัยทัศน์ที่ชาวโลก เพื่อการใช้งานและ ประโยชน์ของบุคคลและชุมชนโดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติหรือศาสนา
- ริเริ่มระบบ/กลไกการติดตามผลการให้ความช่วยเหลือ เพื่อหลีกเลี่ยงการนำ ทรัพยากรไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นใดนอกจากการให้ความช่วยเหลือ
- เป็นหลักประกันว่าการฟื้นฟูที่เหลืออยู่จะเป็นรากฐานสำหรับการพัฒนาพื้นที่ ได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่สภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นกว่าสภาพ ก่อนเหตุการณ์สึนามิ

หากความช่วยเหลือในการฟื้นฟูหลังเหตุการณ์สึนามิจากประชาคมโลก รัฐบาลและ สังคมทั่วไปตามแนวทางที่กล่าวมาข้างต้น ภัยพิบัติจากสึนามิครั้งนี้ก็จะกลับ กลายเป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาซึ่งสอดคล้องกับความยั่งยืนและความก้าวหน้า ทางเศรษฐกิจสำหรับทุกคน เราเชื่อว่าการร่วมมือและการประสานงานที่แข็งแกร่ง การ เปิดใจกว้างและความสมัคปรสามัคคีจะช่วยเราได้ ในยามวิกฤติ

สารบัญ

คำนำ

ฟื้นฟูชุมชน โดยชุมชนเป็นหลัก ประสบการณ์จากสึนามิ อันดามัน ประเทศไทย โดย ภาคภูมิ วิธานศิริวัฒน์	1
บันทึกชีวิตของผู้ประสบภัยสึนามิ จากหายนะภัยสู่การเริ่มต้นใหม่ และไปให้ไกลกว่าเดิม โดย ไมตรี จงไกรจักร	13
ประสบการณ์การฟื้นฟู 3 ปีหลังสึนามิ บ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา โดย สมศักดิ์ สุริยมณฑล	36
หนังสือที่จัดพิมพ์ภายใต้โครงการสึนามิเอดวอทซ์	86

คำนำ

หนังสือเล่มสุดท้ายในชุด Tsunami Aid Watch ได้รับการตีพิมพ์ในช่วงครบรอบสี่ปี เหตุการณ์คลื่นยักษ์สึนามิซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ 26 ธันวาคม 2547 โดยมีเนื้อหา คล้ายคลึงกับหนังสือ “Bridging the Expectation Gap” ของ Karl Segsneider และ Lars Krause เป็นการมองภาพรวมในช่วงหลายปีที่มีการฟื้นฟูชุมชนต่าง ๆ ตามแนว ชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย

สถานที่สำคัญในเนื้อเรื่องได้แก่ “หมู่บ้านสึนามิ” หรือบ้านน้ำเค็มในจังหวัดพังงา แต่ เนื้อหาของหนังสือไม่ได้มีแค่ส่วนเดียวแต่เป็นการผสมผสานของการเขียนของนักเขียน สามคน ซึ่งให้มุมมองที่แตกต่างกันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังคลื่นยักษ์สึนามิ

ในส่วนแรกเกิดขึ้นจากการทดลองที่น่าสนใจ เป็นความคิดที่เกิดขึ้นระหว่างการพบ กันของไมตรี จงไกลจักรจากบ้านน้ำเค็มกับคณะทำงานของ TAW ที่ศูนย์ประสานงาน ชุมชนในหมู่บ้านเพื่อรวบรวมเรื่องราวและข้อมูลในยุคแห่งการฟื้นฟูของบ้าน น้ำเค็ม ในช่วงเวลาเดียวกัน สมศักดิ์ สุริยะมณฑล นักเขียนจากหมู่บ้านปกากะญอ ในจังหวัดเชียงใหม่เดินทางมาสู่ภาคใต้และให้ความเห็นต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นที่บ้าน น้ำเค็ม ภายหลังจากสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและชาวบ้านในหมู่บ้าน ซึ่งกลายเป็น ผลลัพธ์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

เนื้อหาที่เหลืออีกสองส่วนเป็นงานเขียนของผู้ทำงานใกล้ชิดที่สุดกับโครงการ TAW สองคนในช่วงสองสามปีที่ผ่านมาได้แก่ ภาคภูมิ วิธานศิริวัฒน์ จากเครือข่ายความ ร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายทะเลฝั่งอันดามัน (Save Andaman Network: SAN) และ ไมตรี จงไกลจักร ผู้นำชุมชนจากศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม บุคคลทั้งสอง ได้รับเชิญจากสำนักงานใหญ่มูลนิธิไฮนริคเบิล ให้เป็นวิทยากรในการสัมมนา เกี่ยวกับการฟื้นฟูหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติที่กรุงเบอร์ลิน การแสดงความคิดเห็นและการ แลกเปลี่ยนกับภาคภูมิช่วยให้เกิดภาพสะท้อนต่อกระบวนการฟื้นฟูภายหลัง เหตุการณ์สึนามิ รวมทั้งบทบาทของเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายทะเลฝั่ง อันดามัน ช่วยให้เกิดภาพที่ชัดเจนของเงื่อนไขที่จำเป็นเพื่อให้การฟื้นฟูและบูรณะ เป็นไปอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ไมตรีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนบุคคลจากการ เฝ้ายหน้าภัยพิบัติสึนามิและผลที่เกิดขึ้นภายหลัง

เราหวังว่าท่านจะได้รับความสุขจากการอ่านงานเขียนเหล่านี้และได้รับแรงบันดาลใจมากมาย

เมื่อจบการพิมพ์หนังสือชุดนี้ โครงการ TAW ของมูลนิธิไฮน์ริคเบิล สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็ได้บรรลุภารกิจของการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างละเอียดของความพยายามฟื้นฟูและบูรณะภายหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติ ซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างเต็มที่จากภัยพิบัติทางธรรมชาติ เนื้อหาครอบคลุมถึงความท้าทายและปัญหาที่จะทำงานให้เกิดผลอย่างยั่งยืนและเป็นธรรมยิ่งขึ้น โดยเป็นภาพสะท้อนจากมุมมองของชุมชนท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชน ให้ข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์ซึ่งช่วยให้เข้าใจภาพรวมในชุมชนท้องถิ่น รวมทั้งยังให้ภาพความสำเร็จและความเห็นที่มีค่าเพื่อให้ความพยายามบูรณปฏิสังขรณ์ภายหลังเหตุการณ์ภัยพิบัติประสบความสำเร็จมากขึ้น เราหวังว่าชุดหนังสือของ TAW จะกระตุ้นให้เกิดการพูดคุยเกี่ยวกับหลักการและปัญหาพื้นฐานที่แวดวงความร่วมมือในการพัฒนาต้องเผชิญโดยทั่วไป

สุดท้าย ทางมูลนิธิไฮน์ริคเบิลขอขอบคุณสมศักดิ์ สุริยมณฑลในฐานะคนเหนือที่ขอมรับการกิจอันท้าทาย และเดินทางไปร่วมสนทนากับชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ที่บ้านน้ำเค็ม ทั้งยังให้มุมมองที่มีคุณค่าต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้น รวมทั้งผู้เขียนทั้งสองท่านคือ ภาควิณี วิชานติวัฒน์ และไมตรี จงไกรจักร สำหรับความพยายามในการบันทึกเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาอันเจ็บปวด สำหรับความเห็น และสำหรับความช่วยเหลือที่มีให้กับโครงการ TAW

เชียงใหม่ พฤศจิกายน 2551

ดร. ไฮเกอ เลิขมานันท์

ผู้อำนวยการมูลนิธิไฮน์ริคเบิลส์ สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ฟื้นฟูชุมชน โดยชุมชนเป็นหลัก ประสบการณ์จากลีนา มิ อังดา มั่น ประเทศไทย
โดย ภาคภูมิ วิชาญศิริวัฒน์
เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชายฝั่งอันดามัน มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สารบัญ

26 ธันวาคม 2547	1
คราวนี้ที่สูญเสีย	2
คนถิ่นใต้และเพื่อนมิตร รวมตัวประสานความร่วมมือกอบกู้ภัย	2
แนวคิด กระบวนการ และจุดมุ่งหมายการฟื้นฟูชุมชน	3
สภาวะความสับสน สิ้นหวังในช่วงวิกฤติหลังประสบภัย	4
ช่วยคน ต้องรู้จักคน	5
ศูนย์อำนวยการความช่วยเหลือต้องจัดตั้งขึ้น ณ ชุมชนที่ประสบภัย	
โดยชุมชนเป็นเจ้าของ	6
ไปให้ไกลกว่าเดิม	7
ขณะที่เริ่มต้นใหม่โดยเร็ว จึงสามารถไปให้ไกลกว่าเดิม	7
คู่ความพร้อมพอด้านอื่นๆ..ในอนาคต : มีแต่การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชน	
เป็นฐานในพื้นที่เท่านั้น	9
การเสริมสร้างและพัฒนาระบบอาสาสมัครที่หลากหลายเป็นภาคีพันธมิตร	
หลักในการช่วยเสริมเติมช่องต่อในระดับกลาง	11

26 ธันวาคม 2547

คือคลื่นยักษ์ที่ถาโถมถล่มชายฝั่ง¹

07.59 น.

เกิดแผ่นดินไหวในพื้นที่มหาสมุทรอินเดีย นอกฝั่งตะวันตกเกาะสุมาตราประเทศอินโดนีเซีย ประมาณ 330 กิโลเมตร ห่างจากชายฝั่งอันดามันประเทศไทยประมาณ 580 กิโลเมตร ความรุนแรง 8.9 ริกเตอร์ ซึ่งนับเป็นความรุนแรง 1 ใน 5 อันดับที่เคยเกิดในประวัติศาสตร์ เกิดแผ่นดินไหวตามระหว่าง 08.21 – 18.03 น. 113 ครั้ง ขนาดตั้งแต่ 5.0 – 6.9 ริกเตอร์

09.20 น.

ชายฝั่งอันดามันของไทยเกิดปรากฏการณ์ “น้ำทะเลชายหาดแห้งเหือดลงในทะเลยาว” 100-500 เมตรเป็นเวลาประมาณ 5 นาที บรรดาชาวบ้านตลอดจนนักท่องเที่ยวที่เพิ่งผ่านคืนวันคริสต์มาสต่างลงไปเดินดูพื้นทะเล ในขณะที่ชาวพื้นถิ่นมอแกน - อูรักลาไวก์มีการเคลื่อนไหวแตกตื่นขึ้นที่สูง

09.30 น.

คลื่นยักษ์ขนาดประมาณ 10 เมตร ดาหน้าเข้าถาโถมใส่ชายฝั่งอันดามันตั้งแต่มุกเก็ด พังงา ระนอง กระบี่ ตรังและสตูล โดยมีรายงานคลื่นยักษ์ถึงขั้นเสียหายร้ายแรงที่ตลอดชายฝั่งตะวันตกของเกาะภูเก็ตเป็นลำดับแรก ๆ แล้วไล่เลียงขึ้นไปทางเหนือและใต้

คลื่นยักษ์ใช้เวลาเดินทางจากจุดที่เกิดแผ่นดินไหวถึงจังหวัดภูเก็ต 112 นาที และทยอยเข้าถึงทั้ง 6 จังหวัดอันดามัน ไปถึงสตูลที่สุดท้ายด้วยเวลา 266 นาที

¹ ปรับปรุงจากหนังสือ คือคนอันดามัน คือคนรักษาทะเล ,เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน , กรกฎาคม 2548

คราวนี้ที่สูญเสีย

เสียชีวิต 5,395 คน คนไทย 1,925 คน ต่างประเทศ 1,953 คน ไม่สามารถสรุปได้ว่า เป็นคนไทยหรือต่างประเทศ 1,517 คน หายสาบสูญ 3,071 คน เป็นคนไทย 2,023 คน ต่างประเทศ 917 คน

บาดเจ็บรวม 8,457 คน คนไทย 6,065 คน ต่างประเทศ 2,392 คน

กระทรวงมหาดไทยได้สรุปความเสียหายอันเนื่องมาจากเหตุการณ์คลื่นยักษ์ถล่มครั้ง นี้ว่า มีพื้นที่ประสบภัยพิบัติอยู่ใน 6 จังหวัด รวม 24 อำเภอ / กิ่งอำเภอ 78 ตำบล 292 หมู่บ้าน

โดยจังหวัดพังงาประสบภัยรุนแรงที่สุด ราษฎรได้รับความเดือดร้อน 54,672 คน 12,068 ครอบครัว ความเสียหายต่อทรัพย์สินบ้านเรือนเสียหายรวม 6,799 หลัง พื้นที่ การเกษตร 2,389 ไร่ บ่อปลา / นาทุ่งเสียหาย 1,224 แห่ง เรือประมงขนาดใหญ่ 1,222 ลำ เรือประมงขนาดเล็ก 3,426 ลำ เรือท่องเที่ยวขนาดใหญ่ 241 ลำ เรือ ท่องเที่ยวขนาดเล็ก 313 ลำ

คนลี้ภัยและเพื่อนมิตร รวมตัวประสานความร่วมมือกอบกู้ภัย

ผู้คนชายฝั่งอันดามัน รวมถึงคนไทยและชาวต่างประเทศ แทบจะไม่มีใครรู้เรื่อง คลื่นยักษ์สึนามิ ไม่มีใครคิดว่าจะเกิด จึงไม่มีการเตรียมพร้อมเผชิญภัยแต่อย่างใด ความไม่รู้ก่อให้เกิดความสูญเสียใหญ่หลวง ปัจจุบันแม้รู้แล้วว่า สึนามิเป็นภัยใกล้ ตัวและอาจเกิดขึ้น ได้อีก แต่การเตรียมความพร้อมของประเทศไทยก็ยังไม่พร้อมพอ

ความไม่รู้ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม ต่างมุ่งงกับสิ่งที่เกิดขึ้น รู้ว่า ต้องรวมตัวช่วยเหลือกันเป็นการใหญ่แต่ไม่รู้จะเริ่มที่ไหน อย่างไร วันที่ 26-27 ธันวาคม 47 องค์กรที่ทำงานพัฒนาร่วมกับชุมชนชายฝั่งที่ได้รับผลกระทบต่างส่ง คนลงไปประจำชุมชน เริ่มต้นการรวมคน ตั้งศูนย์พักพิงชั่วคราว

28 ธันวาคม 47 ภาคีความร่วมมือขององค์กรภาคประชาชน และองค์กรพัฒนา เอกชน ในภาคใต้ 6 องค์กรหลัก ได้รวมตัวหารือกัน ณ สำนักงานสมาพันธ์

ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้ ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ภัยครั้งนี้มีความรุนแรงเกินกว่าที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งจะรับมือได้โดยลำพัง จึงก่อเกิด เครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน (Save Andaman Network: SAN) ขึ้นเป็นองค์กรรวมพลังฟื้นฟูกลุ่มชุมชน

San โดยความร่วมมือเกื้อหนุนจากเพื่อนมิตรองค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรภาคธุรกิจ ได้เริ่มภารกิจฟื้นฟูชุมชนนับแต่วันก่อตั้ง โดยกำหนดแนวคิด กระบวนการและจุดมุ่งหมายไว้ดังนี้

แนวคิด กระบวนการ และจุดมุ่งหมายการฟื้นฟูชุมชน

แนวคิด การริเริ่ม คิด วางแผน และดำเนินการพัฒนาโดยชุมชน และเป็นไปเพื่อพัฒนาความสามารถของชุมชนในการปกครองตนเองและจัดการกับอนาคตของชุมชนได้

กระบวนการ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน หนุนช่วยการจัดตั้งกลุ่มองค์กรชุมชน และเสริมศักยภาพให้สามารถเป็นหลักในการพัฒนาชุมชน และนำปัญหาต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนมาสู่การแก้ไขอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ให้ความสำคัญกับการนำหลักการทางศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเป็นหลักในการดำเนินการ

จุดมุ่งหมาย การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ ชุมชนมีความเข้มแข็ง มีความเป็นประชาธิปไตย และธรรมาภิบาล มีกองทุน และกลุ่มธุรกิจที่ชุมชนบริหารเองเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ และการสร้างวินัยทางการเงิน ชุมชนมีการดูแลสุขภาพและใช้ประโยชน์ทะเลและทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตามการช่วยเหลือผู้ประสบภัยขนาดใหญ่ และการฟื้นฟูชุมชน เป็นเรื่องใหม่สำหรับทุกคนใน SAN และเพื่อนมิตรที่เข้าร่วมช่วยเหลือในระยะต้น มีแต่เครือข่ายสลัมสี่ภาคที่อาจมีประสบการณ์จากการโดยเลือชุมชนในเมืองที่พอมีประสบการณ์แบ่งปันกัน

คนก็มีน้อย งบประมาณก็จำกัด ตามประสงค์การพัฒนาเอกชนเล็กๆ ในท้องถิ่น อาศัยว่ามีใจ กับความรู้ท้องถิ่น รู้จักคน รู้จักชุมชน และรู้จักทะเล จึงลงมือได้ทันที เริ่มงานได้ไม่ถึงเดือนสื่อมวลชนช่วยบอกข่าว เพื่อนมิตรช่วยกันบอกต่อ คนและองค์กรที่เห็นด้วยกับแนวคิดข้างต้นก็มาเข้าร่วมช่วยกันฟื้นฟูกอบกู้ภัย ทั้งอาสาสมัครมาลงแรง สนับสนุนงบประมาณให้ชุมชน บางองค์กรระบุกำกับว่าเงินที่บริจาค ให้ใช้ในการดูแลคนทำงาน และการบริหารจัดการความช่วยเหลือ เพราะเรามุ่งเน้นการทำงานกับคนที่ประสบภัย จึงต้องมีคนจำนวนหนึ่งไปอยู่ร่วมเรียนรู้และสร้างคิดค้นการฟื้นฟูชุมชนจากมุมมองของชุมชนเอง

การทำงานที่ ประสบการณ์ที่ได้ จึงมาจากการเรียนรู้ใหม่ ท่ามกลางการปฏิบัติ สรุบบอกเล่า เพื่อการแบ่งปันเรียนรู้ร่วมกัน

สภาวะความสับสน สิ้นหวังในช่วงวิกฤติหลังประสบภัย

เดือนแรกหลังประสบภัยสึนามิเรียกได้ว่า เป็นช่วงวิกฤติ เกิดแผ่นดินไหวตามที สร้างความปั่นป่วนให้ท้องทะเล ผู้ประสบภัยอยู่ในภาวะสูญเสียสิ้นหวัง ตามหาญาติมิตร บางคนแตกตื่นไปหลบซ่อนบนภูเขาหลายวัน การเก็บกู้ศพและหมาจิ้งจอกลักษณะ การช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ ผู้บริจาคก็ตื่นตัวหลังไหลด้วยน้ำใจมาช่วยเหลือ ผู้คนที่อยากเห็นด้วยตาพากันเดินทางเข้าพื้นที่การจราจรติดขัด นับรวมถึงการลงพื้นที่ที่ตรวจเช็คความเสียหายและติดตามงานฟื้นฟูของรัฐบาลซึ่งต้องมีการเตรียมการต้อนรับและรายงาน รวมทั้งเหล่าอาสาสมัครที่ใช้โอกาสนี้ฝึกขโมยของจากผู้ประสบภัยทั้งที่ปลดทรัพย์จากผู้เสียชีวิต และเข้ารื้อค้นขของตามอาคารบ้านเรือน

ผู้เฒ่าบ้านเกาะมุกต์ปรารภไว้ว่า “ตอนประสบภัยชุมชนรักใคร่สามัคคีช่วยเหลือกัน แต่เมื่อความช่วยเหลือไปถึง ผู้คนแตกแยก กล่าวร้ายกัน เพราะทั้งการช่วยเหลือและการรับความช่วยเหลือต่างไม่มีระบบพอกัน บางคนได้ บางคนไม่ได้ ผู้บริจาคเองก็ไม่รู้จักคน ไม่รู้จักชุมชน”

ไมตรี จงไกรจักร บ้านน้ำเค็มสะท้อนว่า “ความหลากหลายของคน และความไม่สำเร็จของการรวมกลุ่มชุมชนในอดีต ทำให้การที่จะประสานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในยามประสบภัยเป็นไปอย่างยากเย็นแสนเข็ญ”

ประสบการณ์จากชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูล และหลายหมู่บ้านชายฝั่งอันดามัน ซึ่งมีกลุ่มองค์กรสมาชิกอยู่ในพื้นที่ประสบภัย มีรูปการจัดตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์ชาวประมงพื้นบ้าน และมีประสบการณ์ในการทำงานร่วมในชุมชน รวมทั้งมีเงินทุนสำรองของกลุ่มที่จะใช้ช่วยเหลือเบื้องต้นยามประสบภัย ทำให้ชุมชนสามารถจัดการอพยพผู้คนออกไปในที่ปลอดภัย มีคณะกรรมการกลางที่จะประสานให้ความช่วยเหลือจากรัฐและผู้บริจาคเป็นไปอย่างมีระบบ และสามารถสำรวจความเสียหายเพื่อจัดทำแผนฟื้นฟูชุมชนได้ภายในระยะเวลาอันสั้น

ช่วยคน ต้องรู้จักคน

จุดมุ่งหมายสำคัญของการช่วยเหลือผู้ประสบภัยคือ ช่วยคน จึงต้องรู้จักคน รู้จักชุมชนที่ประสบภัย ต้องยึดกุมเป้าหมายการช่วยคนให้มั่น สำหรับการช่วยเหลือด้านวัตถุเป็นเครื่องมือของการช่วยคน

ในภาวะวิกฤติแต่ละชุมชนจะปรากฏอาสาสมัครที่แสดงตัวออกมาทำหน้าที่ช่วยเหลือดูแลผู้อื่น และชุมชน บางชุมชนเป็นผู้นำตามระบบทางการอยู่แล้ว บางชุมชนเป็นผู้นำโดยสมัครใจ ระยะเวลาด่วนช่วงจัดหาอาหาร นำเครื่องมือรักษาพยาบาล เราจึงต้องค้นหาคนเช่นนี้ให้เจอ ทำความรู้จัก และชักชวนให้เกิดการปรึกษาหารือร่วมในชุมชนที่ประสบภัย เพื่อนำไปสู่การจัดระบบช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่ดี โดยทั่วไปเมื่อการหารือเป็นที่เห็นพ้องต้องกัน ชุมชนจะจัดตั้งคณะกรรมการหรือคณะทำงานขึ้นทำหน้าที่สำรวจความเสียหาย รับของบริจาค และจัดสรรความช่วยเหลือให้กับผู้ประสบภัย

ระบบที่ดีของชุมชนจะช่วยลดความขัดแย้งจากการความช่วยเหลือที่ได้รับไม่เสมอภาคและช่วยให้การรับและการกระจายความช่วยเหลือเป็นไปตามสภาพปัญหาจริง ประการสำคัญคือ เป็นการเปลี่ยนบทบาทจากผู้ประสบภัยที่รอรับความช่วยเหลือ เป็นผู้ช่วยเหลือตัวเอง และการสร้างกระบวนการกลุ่มทำงานร่วมจะช่วย

ให้เกิดการบำบัดภาวะหุดหิ้นหวังจากความสูญเสีย เพราะมีการงานต้องทำมากมาย มีเพื่อนให้ปรับทุกข์ และปรึกษาหารือ

ศูนย์อำนวยการความช่วยเหลือต้องจัดตั้งขึ้น ณ ชุมชนที่ประสบภัย โดยชุมชนเป็นเจ้าของ

ศูนย์อำนวยการช่วยเหลือและฟื้นฟูผู้ประสบภัยต้องจัดตั้งขึ้นแบบกระจายตัวอยู่ในชุมชนที่ประสบภัย และบริหารงานโดยองค์กรผู้ประสบภัยเป็นหลัก เพื่อให้มีความคล่องตัว ยืดหยุ่น ทันสถานการณ์ และทำงานอย่างรวดเร็ว ซึ่งกรณีสึนามิ ช่วงปีแรกหลังประสบภัยเป็นช่วงเวลาที่ยุ่งยาก มีการปรับเปลี่ยนแผนงานตลอดเวลา

ประสบการณ์ของ SAN จะสนับสนุนให้ชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการฟื้นฟูชุมชนขึ้นทำหน้าที่บริหารจัดการงานฟื้นฟูทั้งหมด การซ่อมสร้างเรือผ่านการจัดตั้งอู่ซ่อมสร้างเรือชุมชน บางชุมชนที่เรือเสียหายอาจตั้งหลายอู่ เช่นที่เกาะมุกด์ 3 อู่ ที่บ้านน้ำเค็ม 2 อู่ อู่ซ่อมสร้างเรือไม่เน้นอาคารอู่ แต่มุ่งไปที่การซ่อมสร้างเรือ โดยมีเครื่องมืออุปกรณ์ที่เพียงพอ บางพื้นที่อู่อาจอยู่ตามใต้ต้นไม้ บางพื้นที่อาจเป็นศาลาโล่ง

การกระจายอู่ซ่อมสร้างเรืออยู่ตามชุมชนต่างๆ ช่วยให้ทุกชุมชนสามารถซ่อมสร้างเรือได้พร้อมกัน โดยมีรูปแบบเรือที่หลากหลายตามสภาพจริงของแต่ละพื้นที่ และเมื่อชุมชนเป็นเจ้าของ อู่ซ่อมสร้างเรือด้วยตนเอง ผู้บริจาคภายนอกสามารถติดต่อบริจาคสมทบกับชุมชนได้โดยตรง ซึ่งมีผู้บริจาคจำนวนมากทำอย่างนั้น เช่น บริจาคไม้ เครื่องมือซ่อมเรือ ข้าวในช่วงซ่อมสร้างเรือไม่ได้ออกทะเล เป็นต้น

การซ่อมสร้างบ้านใหม่ก็เช่นเดียวกัน ชุมชนเป็นเจ้าของ ทุกพื้นที่มีคณะกรรมการฟื้นฟูชุมชนที่ดำเนินการซ่อมสร้างบ้านร่วมกัน สร้างพร้อมกัน ทำเสร็จทุกหลังพร้อมกัน เข้าอยู่อาศัยพร้อมกัน โดยชุมชนต้องออกแบบบ้านเอง ตามเนื้อที่ดิน จำนวนสมาชิกในครอบครัวและอาชีพซึ่งแตกต่างกัน ผู้บริจาคภายนอกเข้าร่วมได้หลากหลาย ทั้งเป็นอาสาสมัครช่วยสร้างบ้าน บริจาคอาหาร วัสดุอุปกรณ์ หรือเงิน โดยมีระบบบัญชีการเงินที่คิดประกาศอย่างโปร่งใส

เรือ 1,000 ลำ ถูกซ่อมสร้างเสร็จใน 6 เดือนหลังประสบภัย และเสร็จสิ้นทั้งหมด 1,585 ลำในต้นปี 2549 บ้านสร้างเสร็จ 377 หลัง ในช่วง 1 ปีหลังประสบภัย และเสร็จเพิ่มอีก 156 หลัง ในกลางปี 2549 ทั้งหมดนี้เมื่อรวมเครื่องยนต์เรือ อุปกรณ์ประมง และทุนส่งเสริมอาชีพต่างๆรวมทั้งการปรับปรุงระบบสาธารณสุขชุมชน ใช้งบประมาณไปประมาณ 150 ล้านบาท ที่น้อยมากเพราะมีการบริจาคเพิ่มเติมให้กับชุมชน ณ จุดประสบภัย ทำให้หลายชุมชนใช้งบประมาณน้อยกว่าที่ตั้งไว้

ไปให้ไกลกว่าเดิม

ในขณะที่แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และซ่อมสร้างความเสียหายทางวัตถุ ด้วยกระบวนการทำงานกับคน ชุมชนจะได้เรียนรู้การบริหารจัดการเงิน การฝึกทักษะด้านช่าง และการทำงานเป็นกลุ่มองค์กรชุมชน ทักษะและประสบการณ์เหล่านี้ชุมชนสามารถพัฒนาต่อเนื่อง ไปสู่การแก้ไขปัญหาอื่นๆ ของชุมชนเพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น ปัญหาหนี้สินที่มีอยู่เดิม ปัญหาที่ดิน ปัญหาการขาดทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ หรือการจัดตั้งอู่ซ่อมสร้างเรือถาวรเป็นอาชีพของชุมชนและให้บริการสมาชิกซึ่งต้องซ่อมแซมเรือทุกปี เป็นต้น

กรณีจังหวัดสตูล ชุมชนผู้ประสบภัยได้พัฒนาไปสู่การจัดตั้งแพปลาชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าสัตว์น้ำ และช่วยจัดหาเครื่องมือการประมงให้กับสมาชิกในราคาต่ำ จังหวัดตรังหลายชุมชน ได้รวมกลุ่มระหว่างชุมชนคุณแลร์กษาศาสตร์พยากรทางทะเลและชายฝั่งสร้างมาตรการควบคุมการทำประมงที่ยั่งยืน เช่นเดียวกับ ชุมชนในจังหวัดกระบี่ พังงา ภูเก็ตและระนองหลายชุมชน ยังคงดำเนินกิจกรรมต่อเนื่องจากกลุ่มฟื้นฟูชุมชนจากภัยสึนามิ เป็นอู่ซ่อมสร้างเรือถาวร แพปลาชุมชน กลุ่มเครื่องยนต์และเครื่องมือการประมงชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งดำเนินการทำนองเดียวกับธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม

ขณะที่เริ่มต้นใหม่โดยเร็ว จึงสามารถไปให้ไกลกว่าเดิม

เตรียมให้พร้อมพอเผชิญภัย

การย้ายชุมชนผู้ประสบภัยออกจากพื้นที่ประสบภัยโดยอ้างเหตุว่าที่ตั้งชุมชนเดิมไม่ปลอดภัย เป็นประเด็นที่มีรัฐไทยปฏิบัติในหลายเหตุการณ์ ตั้งแต่ น้ำท่วม โคลนถล่ม

เมื่อปี 2532 ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช เหตุการณ์สึนามิ และเหตุน้ำป่าโคลนถล่มที่ภาคเหนือของไทยเมื่อปี 2549

หากเราใช้แนวคิดนี้เราคงต้องย้ายกันทั้งประเทศ ภาวะภัยธรรมชาติเกิดขึ้นทั่วไปหลายพื้นที่ที่มีความเสี่ยงมาก และโดยข้อเท็จจริงเราสามารถสร้างระบบที่จะอยู่ร่วมกับภาวะเสี่ยงจากภัยธรรมชาติได้ โดยสร้างระบบเฝ้าระวัง ระบบเตือนภัย เฝ้าระวัง และการฟื้นฟูหลังประสบภัยที่ดี รวมตลอดถึงการก่อสร้างอาคาร บ้าน และจัดสภาพแวดล้อมของพื้นที่ให้พร้อมพอเผชิญภัย กรณีสึนามิต้องจัดพื้นที่กันชน ชายทะเลบางส่วน การฟื้นฟูป่าชายเลนเป็นแนวกำบังคลื่น การออกแบบบ้านที่มียกพื้นสูง น้ำลอดผ่านได้โดยมีเสาฐานที่มั่นคง เป็นต้น

ประสบการณ์บ้านน้ำเค็ม ภาวะเสี่ยงภัยที่ต้องหนีคลื่นเสมอ ซึ่งมาจากหลายสาเหตุ เช่น ข่าวลือ การแจ้งเตือนที่ผิดพลาดของรัฐ ความรู้เรื่องภัยที่ไม่เท่ากัน และการไม่มีระบบที่ชุมชนมั่นใจว่าจะเตือนภัยและหลบหนีได้ทัน

คนน้ำเค็มจึงได้ริเริ่มดำเนินการจัดระบบเตือนภัย และอพยพหลบภัยด้วยตนเอง เพื่อสร้างหลักประกันให้ทุกคนมั่นใจว่า สามารถดำเนินชีวิตได้ตามปกติ และจะมีการเตือนภัย การหนีภัยที่พร้อมพอ

อาสาสมัครชุมชนคนน้ำเค็ม ซึ่งจัดตั้งกันเป็นอาสาสมัครป้องกันภัยพลเรือนร่วมกับกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ได้ประสานเชื่อมโยงฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาร่วมทำแผนเตรียมความพร้อมเผชิญภัย ซึ่งครอบคลุมการจัดทำทะเบียนประชากร การกำหนดหมายกลุ่มที่ต้องช่วยเหลือเป็นพิเศษเช่น เด็ก คนพิการ เป็นต้น การกำหนดจุดปลอดภัย เส้นทางหนีภัย การควบคุมการจราจร จุดสังเกตความเปลี่ยนแปลงของน้ำทะเล จนไปสู่การซ้อมเสมือนจริงปีละอย่างน้อย 2 ครั้ง และบูรณาการเรื่องแผนชุมชนร่วมกับวัด และ โรงเรียน

ปัจจุบันกำลังก้าวไปสู่การสะสมและจัดตั้งกองทุนชุมชนช่วยเหลือกันเองในระยะเฉพาะหน้า เพราะเมื่อเกิดภัยคนนอกจะเข้าถึงต่อเมื่อภัยพิบัติยุติลงแล้ว ในช่วง 1-3

วันแรกชุมชนต้อง ยึดมั่นที่จะช่วยเหลือดูแลกันเองเป็นหลัก การมีเงินทุนสำรอง ยามมีภัยจึงมีความจำเป็น

**สู่ความพร้อมพื่อนานาภัย...ในอนาคต : มีแต่การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็น
ฐานในพื้นที่เท่านั้น**

โครงการถอดรหัสข้อเรียนรู้เพื่อการอยู่ดีจากกรณีพิบัติภัยได้ทะเลและคลื่นยักษ์ “เมื่อร่วมมือฟื้นฟูภัยไทย...จากภัยพิบัติ สู่ความพร้อมพื่อนานาภัยในอนาคต” สรุปไว้ในวาระ 3 ปี หลังสิ้นนามต่อกรณีนี้ว่า

จากบทเรียนรู้และข้อเสนอทั่วไปที่เสนอทางออกว่าในระดับพื้นที่ มีแต่การจัดการ ภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Disaster Risk Management- CBDRM) บทเรียนรู้ของสังคมไทยก็เป็นเช่นเดียวกัน โดยอาจนำหลักการ 7 ขั้นตอนของ ADPC และของมหาวิทยาลัยออกตาวามาเป็นหลักคิด แต่ในทาง ปฏิบัตินั้น กรณีศึกษาของน้ำเค็มแสดงให้เห็นว่าเงื่อนไขความเข้มแข็งของชุมชน เป็นพื้นฐานที่สำคัญและต้องมาก่อน หรือไม่อย่างน้อยต้องพัฒนาไปด้วยกัน แผนการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐานไม่อาจเป็นจริงได้หากไร้ซึ่งความเข้มแข็ง ของชุมชนเพราะเต็มไปด้วยระบบวิธีการบริหารจัดการ ประสานงานของทั้งชุมชน โดยคณะทำงานอาสาสมัครของชุมชนในจำนวนที่พอเหมาะต่อขนาดและสภาพของ ชุมชน

โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้สภาพการที่รัฐจัดวางให้ท้องถิ่น เทศบาล และ อบต.เป็น หลัก แต่ด้วยศักยภาพความยังไม่พร้อมต่าง ๆ ของท้องถิ่นนับว่าเป็นปัญหาสำคัญ มี ท้องถิ่นไม่มากที่มีศักยภาพกำลังพอที่จะดำเนินการ แต่ยากยิ่งขึ้นหากจะหาท้องถิ่นที่ ตระหนักให้ความสำคัญในเรื่องนี้ ชุมชนชาวบ้านผู้เสี่ยงภัยจึงเป็นฝ่ายที่จะต้อง ระวังและลงมือกันเองเป็นหลัก ทั้งนี้ครอบคลุมถึงชุมชนชาวเมือง จนกระทั่งผู้คน บนตึกสูงที่เริ่มรับรู้ถึงความเสี่ยงต่อภัยพิบัติจากแผ่นดินไหวมากขึ้นแล้ว

7 ขั้นตอน ของการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน

(Community Based Disaster Risk Management-CBDRM)

แปลและปรับปรุงจากเอกสารของ Asian Disaster Preparedness Center-ADPC

1. ชุมชนคือผู้กำหนด (Select The Community)
2. เข้าใจ เข้าถึง เชื่อมมั่นในศักยภาพการเรียนรู้และตื่นตัวของชุมชน (Rapport Building and Understanding The Community)
3. ประเมินอันตรายที่คุกคาม ความเสี่ยงและศักยภาพชุมชน (Participatory Disaster Risk Assessment-PDRA)
4. แผนปฏิบัติการที่กำหนดลดวิธีลดความเสี่ยง และ เพิ่มศักยภาพชุมชน (Participatory DRM Planning)
5. สร้างทีมและองค์กรของชุมชน (Building and Training a CDRM Organization-CDRMO)
6. การจัดการเองของชุมชน (Community-Managed Implementation)
7. กำกับ ติดตามประเมินตนเอง (Participatory Monitoring and Evaluation)

การจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐาน (Community Based Disaster Risk Management-CBDRM)

ตามเค้าโครงหลักสูตรของมหาวิทยาลัยออตตาวา แคนาดา

1. เข้าใจในแนวคิด (Basic Concepts Disaster and Disaster Risk Management)
2. ประเมินตัวจนตระหนักรู้ (Community Risk Assessment, Hazard Vulnerability Capacity Assessment & Perception of Risk)
3. การเตรียมพร้อม ลดความเสี่ยง ตื่นตัว มีระบบเตือนภัย พร้อมอพยพ มีศูนย์สั่งการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบ องค์กร และวิถีชีวิตชุมชน (Disaster Preparedness and Mitigation, Public Awareness and Early Warning, Evacuation and Evacuation Center Management, Structural Mitigation, Strengthening Livelihood, Community Health & Local DM System/Organization)
4. ระวังหรือโต้ตอบต่อภัยด้วยศูนย์สั่งการ ประเมินความเสียหาย ด้วยระบบ

ฐานข้อมูล แล้วปฏิบัติการบรรเทาทุกข์ ทางกาย จิตและสังคมทันที (Emergency Response, Emergency Operations Center, Damage Needs Capacity Assessment/Disaster Info System, Relief Delivery Operation, Psychosocial Intervention)

5. **ประสานงาน เชื่อมโยงภาคีเครือข่าย**เพื่อระดมทรัพยากร อาสาสมัครและนานาความช่วยเหลือ (Coordination, Networking, Resource Mobilization)

6. **มีแผนที่พร้อมต่อการปฏิบัติจริง** (Disaster Risk Management Plan & Action Planning)

สิบเงื่อนไขของการจัดการภัยพิบัติโดยชุมชนเป็นฐานของคนน้ำเค็ม

- หนึ่ง ความมุ่งมั่นจริงจังของผู้คน(-กลุ่มแกนนำ)
- สอง ภาวการณ์มิตรคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันและสนับสนุนส่งเสริมต่อเนื่อง
- สาม การรวมตัวตั้งกลุ่มขยายวงไม่หยุดหย่อน
- สี่ ความตื่นตัวเรียนรู้ไม่สิ้นสุด
- ห้า ลงมือปฏิบัติจริงทันทีในแทบทุกเรื่องที่เกี่ยวข้อง
- หก จัดการกองทุน การเงิน การออม จนเป็นธนาคารและระบบสวัสดิการกลางของชุมชน
- เจ็ด ประสานเชิงรุกกับทุกฝ่ายอย่างเอาใจจริงเอาใจไม่รั้งรอ
- แปด มองไกลไปถึงแผนพัฒนาชุมชนในอนาคตอย่างยั่งยืน
- เก้า กับแผนเตรียมความพร้อมรับภัยพิบัติและการซ้อมเสมือนจริง
- สิบ มีใจเพื่อแม่แก่เพื่อนผู้ประสบภัยทั่วไป ไม่คับแคบเฉพาะหมู่คณะและชุมชนของตนเอง

การเสริมสร้างและพัฒนาระบบอาสาสมัครที่หลากหลายเป็นภาวการณ์มิตรหลักในการช่วยเหลือเสริมเติมเชื่อมต่อกันในระดับกลาง

จากหลักการพัฒนาการป้องกันภัยพิบัติของประเทศไทยในแผนป้องกัน ฯ 2548 และ แผนแม่บทป้องกัน ฯ 2550 ที่ระบุถึงการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ อย่างบูรณาการ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สร้างระบบอาสาสมัคร และสร้างระบบ

เครือข่ายความร่วมมือ แต่เมื่อเทียบกับตัวแผน รวมทั้งบทบาทที่ผ่านมาและศักยภาพความพร้อมขององค์กรและบุคลากร โดยเฉพาะจากพระราชบัญญัติฉบับใหม่ที่เริ่มมีผลบังคับใช้ มีแนวโน้มการบริหารจัดการในแนวคิดขององค์กรรัฐมาากจนแม้กระทั่งอาสาสมัครก็มีแนวโน้มของการสร้างอาสาสมัครของระบบงานป้องกันภัยเป็นหลัก มากกว่าการเชื่อมประสานกับหน่วย องค์กรและภาคีอาสาสมัครอื่น ๆ ที่มีอยู่มากมาย

นอกจากการจัดวางให้บทบาทหน้าที่ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยเป็นของท้องถิ่นดังกล่าวแล้ว จากบทเรียนรู้ว่ากลไกสำคัญในระดับกลาง เช่นเครือข่ายหรือองค์กรที่เลียง หรือองค์กรประสานสนับสนุนต่าง ๆ เป็นกลไกหนุนเสริมที่สำคัญของชุมชนท้องถิ่นที่ประสบภัย ช่วยเติมเต็มส่วนที่รัฐขาดศักยภาพและไม่ได้ทำอย่างมาก ในขณะที่ตามระบบที่ตั้งขึ้นใหม่ ยังไม่ได้แสดงให้เห็นชัดถึงหน่วยเหล่านี้ มีแต่กลไกที่จังหวัดและอำเภอซึ่งเป็นราชการส่วน และไม่พบบทเรียนว่าได้ทำบทบาทการเป็นที่เลียง ภาคีเครือข่าย ประสานสนับสนุนได้เท่ากับภาคเอกชนอาสาสมัครต่าง ๆ

ข้อเสนอสำหรับเสริมหรือปรับแก้ระบบในประเด็นนี้ นอกจากการเสริมสร้างและพัฒนาาระบบอาสาสมัครที่หลากหลายสำหรับงานด้านป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ด้วยการตั้งศูนย์ ส่งเสริมการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มหรือองค์กรอาสาสมัครทั้งในเชิงพื้นที่ และเชิงความเชี่ยวชาญชำนาญการ เช่นอาสาสมัครกู้ภัย อาสาสมัครระบบฐานข้อมูล ไอที อาสาสมัครส่งเสริมการสร้างกลุ่มและความเข้มแข็งชุมชนอาสาสมัครแรงงาน อาสาสมัครกิจกรรมด้านเด็ก อาสาสมัครฝึกอาชีพ ฯลฯ มีการฝึกอบรมซักซ้อมเป็นระยะ ๆ ผ่านระบบการเชื่อมโยงหลายรูปแบบ และเหล่าอาสาสมัครโดยเฉพาะที่เป็นองค์กรเหล่านี้ ที่จะป็นภาคีพันธมิตรหลักในการช่วยเสริมเติมเชื่อมต่อในระดับกลางให้กับระดับจังหวัดหรืออำเภอ กับยังเป็นหน่วยเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่และกับส่วนกลางได้ด้วย

บันทึกชีวิต ของผู้ประสบภัยสึนามิ จากหายนะภัยสู่การเริ่มต้นใหม่ และไปให้ไกลกว่าเดิม

โดย ไมตรี จงไกรจักร ผู้ประสบภัยบ้านน้ำเค็ม พังงา²

สารบัญ

บันทึกชีวิต ของผู้ประสบภัยสึนามิ จากหายนะภัยสู่การเริ่มต้นใหม่ และไปให้ไกลกว่าเดิม	14
รวมคนประสภภัย สร้างศูนย์พักพิงชั่วคราว ที่บริหารความช่วยเหลือ โดยผู้ประสบภัย	18
กลุ่มอาชีพ กองทุนหมุนเวียนเกิดขึ้นตอนไหน ทำไมพวกเราคิดเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นแนวทางการฟื้นฟูชุมชนจากภัยสึนามิ	22
บทเรียน ราคา 1,400,000 บาท	22
จากสภาภาพชุมชนสายสัมพันธ์ถึงธนาคารชุมชน บันทึก ณ ตุลาคม 2549	23
ธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม	26
กลุ่มปลาทะรัง	27
2 ouchomสร้างเรือมาตรฐานที่บางม่วงและซอยเชิงใหม่	28
ชอยตกปู : บ้านแบบไหน นำปลอดภัยและสุขใจผู้อยู่	30
จากการฟื้นฟูชุมชนบ้านน้ำเค็มสู่เครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิเพื่อเกื้อหนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	33
ความสรุป	35

² ไมตรี จงไกรจักร เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ครั้งแรกได้ 3 เดือนก็เกิดเหตุการณ์สึนามิที่บ้านน้ำเค็ม ไมตรีอยู่ในเหตุการณ์ทุกช่วงตอน ตั้งแต่ประสภภัย การฟื้นฟูชุมชน จนการเตรียมความพร้อมเผชิญภัย ไมตรีเป็นหนึ่งในหลายคนของบ้านน้ำเค็มที่ ยินห์คั้งขึ้นเป็นหลักในการช่วยเหลือฟื้นฟูชุมชนภายใต้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ไมตรีเขียนบันทึกเรื่องราวไว้ต่างกรรมต่างวาระ และนำมาเรียบเรียงใหม่เพื่อบอกเล่าบทเรียนจากผู้ประสบภัย , มิถุนายน 2551

บันทึกชีวิต ของผู้ประสบภัยสึนามิ จากหายนะภัยสู่การเริ่มต้นใหม่ และไปให้ไกลกว่าเดิม

บ้านน้ำเค็ม ตำบลบางม่วง อำเภอดำรงวิทยารัษฎานุบำรุง จังหวัดพังงา เป็นหนึ่งในชุมชนที่ประสบภัยสึนามิขั้นร้ายแรง บ้านพักอาศัย 1,566 หลัง พังไปกลับคลื่นสึนามิ 1,270 หลัง ได้รับความเสียหายต้องซ่อมแซม 76 หลัง มีผู้เสียชีวิตจากคลื่นยักษ์ 661 คน สูญหาย 765 คน เด็กกำพร้าจากการสูญเสียชีวิตผู้ปกครองในเหตุการณ์ 165 คน

วินาทีชีวิตใน วันวิปโยค หายนะภัยสึนามิแห่งทะเลอันดามัน

สิบโมงเช้า วันที่ 26 ธันวาคม 2547 ผมกับพี่ชายอีก 2-3 คน นั่งอยู่หน้าบ้านสองชั้นขนาดใหญ่ที่เพิ่งจะสร้างเสร็จได้ไม่นาน เป็นบ้านของพี่อานวย พี่สาวคนที่ 3 ของผม กำลังคุยเรื่องกระชังเลี้ยงปลา และการเดินทางไปงานศพที่จังหวัดพัทลุง ภรรยาผมกำลังเตรียมเหยื่อเลี้ยงปลาอยู่ชายทะเล จู่ๆ ภรรยาผมลูกก็ถูกลมนมาบอกให้ไปดูความเปลี่ยนแปลงของทะเล ทุกคนเมื่อได้ยินดังนั้นก็เดินไปชายทะเล ผมดูภรรยาว่า ตื่นเต้นเป็นกระต่ายตื่นตูมไปได้ และให้ภรรยากลับไปเอากล้องถ่ายรูป

พี่ชายทะเล หลวงพี่กำลังขัดล้างเรือ ที่น้ำลึกระดับเอว น้ำแห้งไปอย่างรวดเร็วจนเรือตั้งอยู่บนดิน น้ำลดลงเร็วมากเพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ ลดลงไปถึงประมาณ 100 เมตร ในขณะที่เดียวกันคลื่นในทะเลก็กำลังมา แดกฟองขาวมองเห็นใกล้เข้ามาทุกขณะ

บนถนนคอนกรีตเลียบชายทะเล มีคนมายืนดูคลื่นด้วยกันกว่าร้อยคนรวมทั้งครอบครัวผมด้วย แล้วภรรยาผมก็เอากล้องถ่ายรูปมาถึง แต่ไม่ทันถ่ายรูปคลื่นก็มาถึงหัวสะพานที่ทำการสหกรณ์ประมงบ้านน้ำเค็ม คลื่นยกตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็วสูงประมาณ 5 เมตร ผมตัดสินใจตะโกนออกไปดังๆ คลื่นยักษ์หนีเร็ว ทุกคนก็เลยวิ่งหนีกันคนละทิศละทาง

ครอบครัวผมทุกคนอยู่ที่นั่นทั้งหมดรวมทั้งคุณพ่อ คุณแม่ที่มีอายุ 75 ปีและอ้วนมีน้ำหนักมากไม่สามารถวิ่งหนีได้ทัน ผมและพี่โชคซึ่งเป็นพี่ชายช่วยกันลากแม่คนละ

มือวิ่งโดยไม่หันกลับมาดูข้างหลังอีกเลยขณะนั้นคนอื่นๆก็วิ่งนำหน้าไปหมดแล้ว มี ทั้งภรรยาและลูกของผม 2 คนวิ่งนำหน้า เราตะโกนดังๆ ให้พี่น้องทุกคนวิ่งขึ้นบน ชั้นสองของบ้านพี่อานวย

ถึงบ้านผมยังไม่เชื่อว่าน้ำจะขึ้นมาถึงเพราะบ้านอยู่ห่างจากชายทะเลประมาณ 150 เมตร จึงได้ขึ้นชั้นประตูบ้านไว้จนน้ำเต็มประตู แล้วปล่อยมือวิ่งขึ้นข้างบน ขณะนั้นเองเสียงประตูระเบิดดังโครม ผมวิ่งเต็มความเร็วขึ้นชั้นสองของบ้าน กวาดสายตาไปรอบๆเห็น คุณแม่ และครอบครัวอยู่ครบแต่ไม่เห็นคุณพ่อ จึงตะโกนถามกันไม่มีใครเห็นเลยเดินหาบริเวณรอบบ้านด้านบนแต่ไม่พบขณะนั้นทุกคนเริ่ม ควบคุมตัวเองไม่ได้ มองไปรอบบ้านกลายเป็นทะเลทั้งหมด

ทุกคนเริ่มสำรวจว่าใครหายไปบ้าง และมีใครอยู่บนนี้บ้างนับได้ 38 คน แต่ไม่มีคุณ พ่อ และหลานชายชื่อเจ อายุ 13 ปีทำให้พี่โซคถึงกับร้องไห้ออกมา รวมทั้งพวกเรา ทุกคนด้วย เพราะขณะนั้นกำลังสืบสนว่าเกิดอะไรขึ้นกันแน่ พวกเราส่วนใหญ่ ออกไปยืนดูน้ำทะเลที่กำลังไหลกลับสู่ทะเล และลากเอาคน รถ บ้าน และอีกหลาย สิ่งไหลลงสู่ทะเล ผมคิดเลยว่าพวกเราจะอยู่กับใครเพราะคนน้ำเต็มตายหมดแล้ว

ทำไมผมถึงคิดอย่างนั้น เพราะขณะที่ขึ้นดูคลื่นกำลังซัดเข้าฝั่งมีคนมากมาย แต่พอ น้ำแห้งลง ทุกคนหายไปหมด ตอนน้ำไหลกลับลงทะเลนั้น เห็นภาพคนลอยลงไปในทะเลกำลัง โบกมือขอความช่วยเหลือ รถที่มีคนขับถูกคลื่นลากลงไปที่ทะเล ทุกอย่างที่ผมมองเห็นทำให้คิดว่าไม่รู้จะอยู่อย่างไร หรือจะอยู่กับใคร ทำไมจึงถาม เช่นนี้ ก็ผมเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ที่ฝั่งจะเลือกตั้งได้ 3 เดือนกว่า เป็นตัวแทนของพี่น้องชาวบ้านน้ำเค็มที่ต้องรับใช้ชุมชนตามความสามารถที่มี

หลังจากน้ำแห้งพวกเราก็เริ่มการค้นหาทันที ผมกับพี่ชายลงมาข้างล่างเพื่อหาพ่อ และเราก็พบศพคุณพ่อในสภาพที่นอนคว่ำหน้าอยู่ในห้องนอนของพี่อานวยใต้ เลือกล้ามสีขาว กางเกงขาสั้นสีเขียวอ่อน และมีสร้อยคอทองคำหนัก 3 บาท วางอยู่ในกำมือพ่อ ซึ่งเป็นเรื่องที่แปลกมากเพราะของใช้ทุกอย่างภายในบ้านไหลออกไป อยู่นอกบ้านหมด แต่ศพคุณพ่อยังอยู่ในบ้านซึ่งทำให้เห็นว่าการทำบุญได้บุญ

การทำบุญที่พูดถึงคือคุณพ่อเป็นประธานกรรมการวัดน้ำเค็ม เป็นผู้ริเริ่มในการบูรณะวัดทั้งหมด เช่น การสร้างเมรุ สร้างโรงธรรม สร้างศาลา และรวมถึงการสร้างกิจกรรมต่างๆ ภายในวัดทั้งหมดพ่อต้องเป็นคนเริ่มทุกครั้ง ไป ถ้าดูตามหลักฐานคุณพ่อยังเป็นผู้บริจาคที่ดินให้วัดด้วย

ตอนที่พบศพคุณพ่อ พวกเราไม่สามารถควบคุมอารมณ์ได้ ทำอะไรไม่ถูก ผมพยายามผายปอดให้พ่อแล้วจึงยกพาดบ่าเพื่อนำไหลออก ทำทุกอย่างที่ได้รับรู้ว่าจะช่วยคนจมน้ำอย่างไรได้ แล้วพี่โชคก็แบกคุณพ่อขึ้นบ่าพาขึ้นชั้น บนบ้านแล้วแกก็เริ่มทำงานไม่สามารถควบคุมตัวเองได้เลย พี่นวยเลยให้พี่โชคนั่งลงเพื่อพักสักครู่เมื่อควบคุมตัวเองได้พี่โชคก็ลงไปเดินหาลูกชายที่ชายทะเล ช่วงนี้เรายังไม่ทำอะไรกับศพคุณพ่อ แล้วพวกเราก็ก่อนการค้นหาคอนอย่างจริงจัง

ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงเดินกันมา 3 คน มีผู้หญิงด้วยคนหนึ่งทั้งหมดเดินจูงมือกันมาแบบโซซัดโซเซ ผมมองเห็นจากชั้นบนผู้หญิงไม่มีกางเกงใส่ ก็เลยโยนผ้าถุงให้แล้วจึงตะโกนชวนขึ้นมาพักบนบ้าน ทั้งหมดจึงขึ้นมาชั้นบนแล้วก็มีคนรอดชีวิตมากขึ้นเรื่อยๆที่มาอาศัยพักเพียงชั่วระยะเวลาไม่เกิน 15 นาทีมีคนอยู่บนบ้านไม่ต่ำกว่า 40 คน

พี่ศักดิ์มีแผลที่ได้ขาหนีบน่าจะโดนสังกะสีบาดเพราะแผลออกสีดำแต่ไม่ใหญ่มาก แกยงเดินได้ ผมบอกแก้วว่า “พี่ศักดิ์นั่งลงก่อนเถอะเดี๋ยวผมจะหามาและนำมาให้” (แต่ช่วงหลังมาทราบข่าวว่าเมื่อรักษาที่โรงพยาบาลในช่วงแรกที่พี่ศักดิ์ได้รับการล้างแผลแล้วให้นอนพัก สักระยะหนึ่งพี่ศักดิ์ถูกตัดขา เพราะแผลติดเชื้อ และตัดขาอีกครั้งทำให้พี่ศักดิ์ต้องจากไป พอทราบข่าวผมก็เสียใจมากเพราะเป็นคนช่วยแก้วไว้แต่กลับมามีชีวิตที่โรงพยาบาล) ช่วงนี้ผมชวนเด็กหนุ่มที่อยู่บนบ้านลงไปหาน้ำกินหาขา หาของกินที่บ้านตรงข้ามเพราะเป็นร้านขายของชำสองชั้นและเป็นร้านของพี่สาวที่ติดกับผมเองชื่อสาวเล็ก ผมชวนทุกอย่างที่กินได้รวมทั้งยาล้างแผล นม น้ำบะหมี่สำเร็จรูป น้ำอัดลม ผมขึ้นไปถึงจึงรู้ว่าน้ำในอ่างน้ำห้องน้ำมีคนกินกันทั้งหมด ผมพบขวานอันหนึ่งผมแบกมันขึ้นไปบนชั้นสองแล้วออกคำสั่งให้ทุกคนที่ไม่รู้จักนั่งอยู่กับที่ห้ามเดินเพ่นพ่าน มีชายหนุ่มคนหนึ่งไม่มีเสื้อผ้าใส่ปีนขึ้นมาทางหลังบ้านแล้วตะโกนที่ผมขออาศัยด้วยคน ช่วงนี้เองมีคนบอกว่านำมาอีกทุกคนเลย

ตะโกนบอกต่อกัน พี่โชคเดินหาลูกชายอยู่ชายทะเลที่วิ่งกลับขึ้นมาชั้นบนอีกครั้ง ขณะเดียวกันผมหันไปเห็นผู้หญิงสูงอายุสองคนคลานตามหลังกันมา โดยผ่านกองไม้และซากปรักหักพังมากมาย ทุกคนรู้แล้วว่าเขาคือแม่และยายของพี่กาว คนข้างบ้านที่มีคนอยู่ในครอบครัว 7 คนประกอบด้วยแม่อายุ 78 ปี ยายอายุ 99 ปี รอดชีวิต พี่ชาย ภรรยา ลูกชาย ลูกสาว เสียชีวิตทั้งหมด เราเลยรีบลงไปช่วยหามผู้สูงอายุ ทั้งสองขึ้นมาอยู่ชั้นสองของบ้าน พี่นวยทั้งคู่แล้วจัดหาผ้าให้ใส่

ช่วงนี้เป็นช่วงที่คลื่นมารอบสอง ตอนนี่คนที่อยู่ชั้นบนมากเพิ่มขึ้นอีกเกือบร้อยคน เห็นจะได้ทุกคนเริ่มสับสนว่าจะอยู่ตรงไหนดีถึงจะรอด ทุกคนเริ่มหาที่ปลอดภัยวิ่งกัน โกลาหลบางคนขึ้นหลังคาบ้าน บ้างก็ย้ายจากบ้านพี่นวยไปอยู่ชั้น 3 ของบ้านข้างเคียง แต่ต้องย้ายกลับมาอีกครั้งเมื่อมีคนตะโกนว่าบ้านหลังนั้นเก่า แล้วคลื่นยักษ์ก็มาจริงๆ แต่คราวนี้มาไม่ถึงบ้านพี่นวยที่พวกเราอยู่ มันขึ้นมาประมาณ 100 เมตร พวกเราไม่มั่นใจในความปลอดภัยแล้วตอนนี้ทุกคนเริ่มกระสับกระส่ายและโทรศัพท์ก็ไม่สามารถใช้ได้

ตอนนี้ทุกคนเริ่มคิดที่จะหนีออกจากพื้นที่แล้วทุกวิถีทาง พวกเราต่อแพขึ้นมาจากเศษวัสดุที่ใช้ทำกระชังปลาที่พอหาได้ในขณะนั้น ขนสพ คนแก่ คนพิการตาบอด และเด็กขึ้นแพแล้วว่ายน้ำข้ามชุมเหืองออกจากหมู่บ้าน

สภาพทุกอย่างเหนือการควบคุม คล้ายฝันแต่จริง คนทุกคนแย่งกันออกจากพื้นที่ บ้างไปอยู่ที่หน้าอำเภอ บ้างไปอยู่ที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง บ้างหนีขึ้นเขาไปเขาสกไกลออกไป 50 กิโลเมตร บ้างอยู่ตามโรงเรียน กระจายกันทั่วไป ต่างตามหาญาติของตนเอง แต่ไม่รู้จะหาที่ไหน สืบกันให้มั่วไปหมด ปัญหาตามมามากมาย เกิดการแย่งชิงของบริจาคกัน ทะเลาะกัน มีคนเข้ามาแย่งของ ขโมยของ ทุกอย่างเกิดขึ้นเพราะไม่มีใครมีอะไรติดตัวมาเลย เหมือนตายแล้วเกิดใหม่ สภาพจิตใจแย่สุดๆจึงเกิดเหตุการณ์เหล่านี้ขึ้น

รวมคนประสพภัย สร้างศูนย์พักพิงชั่วคราว ที่บริหารความช่วยเหลือโดยผู้ประสพภัย

วันที่ 28 ธันวาคม 2547 หลังคลื่นสึนามิ 2 วัน เป็นวันที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เข้าผมเดินทางไป ที่ อบต. บางม่วง เพื่อรับของบริจาคและหาวิธีแก้ปัญหาปรึกษา ท่านนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ท่านว่าไม่ทราบว่าจะทำอะไร เพราะว่างบรายจ่ายประจำยังไม่ผ่านสภา ผมก็คิดไม่ออกว่าจะทำอะไรเลยช่วยรับบริจาคของ ที่หลังไหลมาทั่วสารทิศ มีผู้ประสพภัยอาสาช่วยกันขนของลงจากรถสิบล้อ รถหกล้อ รถกระบะ ที่เข้าแถวนำสิ่งของช่วยเหลือกันมาแบบยาวเหยียดเหมือนรถไฟ ผมเดินไปหาเด็กหนุ่มคนหนึ่งชื่อ โทน “โทนทำไปเอะถึงใครไม่เห็นแต่พี่เห็น” โทนเอามือปาดเหงื่อที่หนึ่งหันมองหน้าผมแบบมีกำลังใจ แล้วกुकูจอกขนของลงจากรถต่อไปแต่ไม่มีความหวังว่าจะหมดเลย คนช่วยก็น้อยเหลือเกินเมื่อเทียบกับของที่บริจาค

เวลา 14.28 น. มีผู้ชายผมยาวใส่แว่นตาแต่งตัวแบบชาวบ้านพร้อมทั้งมีผ้าขาวม้าพันคอหนึ่งคน ผู้ชายอีกสองคนแต่งตัวดีหน่อย และผู้หญิงสองคน คนหนึ่งผมซอยแต่งตัวธรรมดาอีกคนเดินเข้ามาหาแล้วถามว่าใช่สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วงหรือไม่ผมว่า “ใช่” เขาเลยชวนไปนั่งคุยที่ด้านหลัง เรานั่งคุยกันบนพื้นดินแล้วจึงมีสมาชิก อบต.อีกคนพร้อมทั้งนายก อบต.มาร่วมสมทบ เราเริ่มลงรายละเอียดว่าจะเอาอย่างไรแล้วท่านนายกก็ลุกขึ้นไปบอกให้ผมจัดการไปเลยตอนนี้ผมรู้แล้วว่าเขาเหล่านั้นเป็นใครชื่ออะไรบ้างมี พี่นงค์ (นายจ่านงค์ จิตนิรัตน์) จากเครือข่ายสลัมสี่ภาค พี่ด้วง (นางปริดา คงแป้น) จากมูลนิธิชุมชนไท พี่ทวย (นายอัมพร แก้วหนู) จาก พอช.ภาคใต้ พี่หน้อย ภรรยาพี่นงค์ อีกคนมาจากการเคหะแห่งชาติ หรือมีคนอื่นด้วยก็ไม่รู้จำไม่ได้ มันสับสนจริงๆ

พี่นงค์ถามว่า “จะเอาอย่างไรกับเรื่องที่เกิดขึ้น” ผมว่าทำอะไรก็ได้ที่สามารถรวมคนมาอยู่ที่เดียวกันได้ ที่จะทำให้ชาวบ้านได้รับความช่วยเหลืออย่างเต็มที่และตรงกับตัวบุคคลที่ได้รับความเดือดร้อน

พี่ด้วงถาม “จะทำอะไรถึงจะรวมคนได้” ผมตอบเลยว่าต้องมีที่ที่สามารถให้คนอยู่ได้อย่างน้อย 2,000 คนและมีห้องน้ำ ห้องส้วม มีที่นอนที่หลบแดดหลบฝนได้ ใกล้สถานี่ราชการ

พี่น้อง “ไมตรีจะชวนคนมาได้แน่นอน” ผมตอบด้วยความมั่นใจว่าได้แน่นอนแล้ว เราก็ก๊แยกย้ายกันทำตามหน้าที่ที่รับผิดชอบ ผมไปที่หน้าอำเภออีกครั้งแล้วลองถามชาวบ้านว่าจะรวมคนไปอยู่ด้วยกันจะว่าอย่างไร หลายคนบอกว่ารวมกันแน่นอน ผมขึ้นไปบนอำเภอเพื่อพบท่านนายอำเภอแล้วคุยกับท่านเพื่อขอใช้สถานที่กระทรวงอุตสาหกรรม ท่านว่า “สถานที่ราชการชาวบ้านกำลังเดือดร้อนขีดได้หมด” ผมเลยกลับมาบางม่วงตอนเย็นอีกครั้ง มาถึงผมดีใจมากที่มาเห็น โถส้วม สังกะสีและไม้ เราเริ่มวางแผนขั้นต่อไปคือเรื่องเดินที่ และคนทำห้องน้ำ เราเริ่มสั่งซื้อเดินที่จากทุกที่ที่มีขายแล้วเริ่มลำเลียงลงมาในพื้นที่บางม่วง คืนนี้ผมกลับไปนอนที่วิทยาลัยการอาชีพอีกครั้ง

วันที่ 29 ธค. 2547 ผมมาที่บางม่วงแต่เช้ามาถึงเห็นสิ่งที่เปลี่ยนไปคือเริ่มมีการสร้างห้องน้ำ ห้องส้วม เราเริ่มทุกอย่างพร้อมกันมีการกางเดินที่ โดยมีการออกแบบผังการวางระบบทุกอย่างเพื่อป้องกันเรื่องปัญหาน้ำเสีย สุขอนามัย แล้วผมก็ไปชวนชาวบ้านที่หน้าอำเภอให้มาอยู่ที่ศูนย์พักพิงผู้ประสบภัย คนที่ย้ายมากลุ่มแรกคือกลุ่มคนชวยตกปูโดยการนำของ “ปาน” ปานมาถึงส่งเสียงดังอะอะสั่งการให้ชาวบ้านกางเดินที่ทุกคนช่วยกันกุกูกูจ๊อ กลุ่มต่อมาเป็นมอแกรน และทีมที่ประชาชนที่เป็นกำลังหลัก ผมเริ่มไปติดต่อชาวบ้านที่หน้าอำเภออีกรอบคราวนี้ชาวบ้านเริ่มถามว่ามีที่นอนหรือเปล่า มีห้องน้ำห้องส้วมหรือเปล่า ผมโทรบอกให้รถทหารไปปรับคนที่หน้าอำเภอ คำตอบที่ได้รับคือต้องขออนุมัติไปที่ส่วนกลางก่อน เราเลยเช่ารถ 6 ล้อเพื่อไปขนคนกลับมาที่ศูนย์เพราะเราทำอะไรไม่ได้นานจึงต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน

การรวมคนมาอยู่ที่ศูนย์พักพิงชั่วคราว เป็นเรื่องยากมากพอสมควร เพราะว่าชาวบ้านไม่มีความเชื่อมั่นว่า หากมาอยู่แล้วจะได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลที่มาแจกเงินและสิ่งของ หรือความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ ผม ปาน และพี่ประชาชนพยายามเกลี้ยกล่อมชาวบ้านและหน่วยงานที่มาช่วยเหลือรวมถึงกับการประสานกับอำเภอจนสำเร็จ แล้วคนก็ทยอยมาอยู่ที่ศูนย์พักชั่วคราวมากขึ้น โดยครั้งแรก พอข. สั่งเดินที่สนามมา 500 หลังแต่ไม่เพียงพอให้คนอยู่ ต้องใช้เดินที่ใหญ่กางอีกประมาณ 100 หลัง รวมคนประมาณ 3,000-3,500 คน

เมื่อคนอยู่มาก เราเลยจัดกระบวนการบริหารศูนย์พักชั่วคราว โดยแบ่งเป็นแถว ๆ ละ 10 หลังและโซน โดยมีหัวหน้าแถวและหัวหน้าโซนมากถึง 60 คน เราเริ่มแบ่งฝ่ายกันรับผิดชอบดูแลศูนย์พักชั่วคราวเป็น ฝ่ายรับบริจาคของ ฝ่ายรับบริจาคเงิน ฝ่ายอาหาร ฝ่ายความปลอดภัย ฝ่ายที่พัก ฝ่ายประสานสถานที่ ฝ่ายบ้านพักชั่วคราว

มีคนเข้ามาบริจาคเงินและสิ่งของมากมายในช่วงแรก คณะทำงานประสานงานนั้นมองแล้ว จึงนำมาปรึกษาหารือกันว่าเอาอย่างไร คิดอยู่นาน ในขณะที่เดียวกัน พวกเราก็จะพยายามประชุมชาวบ้านอยู่หลายคืน จนในที่สุดก็เริ่มการประชุมชาวบ้านได้ ในวันที่ 1 มกราคม 2548 (แต่ตัวผมเองไม่อยู่ ไปจัดการงานศพคุณพ่อที่นครศรีฯ 31 ธ.ค.47-3 ม.ค.2548 ตอนไปนี่ แอบหนีไปนะครับเพราะถ้าบอกให้ใครรู้คงไม่ได้ไปแน่ เพราะชาวบ้านกำลังวุ่นวายหนัก)

ผมกลับมาวันที่ 4 มกราคม 2548 มาถึงเข้าร่วมประชุมเวลา 19.00 น. คนมาประชุมมากมาย ปัญหาที่เยอะแยะ เรานำปัญหาของพี่น้องขึ้นกระดานเพื่อแก้เป็นข้อๆ แล้วมีข้อหนึ่งที่ผมคิดใจอยู่ทุกวันนี้ คือ ที่ประชุมมีมติห้ามดื่มเหล้าในศูนย์พักชั่วคราว แต่มีเด็กหนุ่มคนหนึ่งลุกขึ้นมาถามว่า “ถ้าเป็นคุณเคยมีคนอยู่ในบ้าน 9 คน แล้วขณะนี้เหลืออยู่ 1 คน คุณจะหลับได้อย่างไร” ที่ประชุมเงียบ ไม่มีความเห็นเพราะถ้าเป็นเราจะทำใจได้อย่างไร แล้วทุกปัญหาก็ทยอยแก้ไขไปได้ในที่ประชุมของทุกคืน ตั้งแต่วันที่กลับจากงานศพ ไม่มีเวลาเป็นของตัวเองเลยสักนาทีเดียว แม้กระทั่งทานข้าวต้องแอบกินที่ริมป่า

หกโมงเย็นของวันที่ 14 มกราคม 2548 ตอนประชุมคณะกรรมการ ที่ประชุมเริ่มเห็นถึงเงินบริจาคแบบปัจเจกบุคคลแล้วว่า ไม่สามารถอยู่อย่างยั่งยืนได้เลย จึงคิดที่จะตั้งกองทุนหมุนเวียน โดยเริ่มจากกลุ่มแรกคือกลุ่มสภากาแฟ โดยการลงทุนร่วมกันคนละ 100 บาท ได้ 32 หุ้น รวมเป็นเงิน 3,200 บาท เราจึงเปิดเป็นสภากาแฟชุมชนสายสัมพันธ์ สภากาแฟเป็นเครื่องมือที่ให้เราเริ่มที่นั่งคุยกัน แลกเปลี่ยนกันแล้วเอาปัญหาที่เกิดขึ้นมาคุยกัน แล้วหาทางแก้ไขร่วมกัน ขณะเดียวกันก็เริ่มคิดถึงเรื่องกลุ่มอาชีพ เพื่อให้ได้ทำงานทำการกันใหม่ไม่ใช่รอรับแต่ความช่วยเหลือ

กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังเป็นกลุ่มแรกที่เกิดการรวมตัวกัน ใช้การออมทรัพย์เป็นเครื่องมือในการรวมคน และร่างกติการ่วมกัน จนได้รับงบประมาณสนับสนุนครั้งแรกจากพอช. เริ่มสมาชิกที่ 21 คน ทุกคนยินดีที่จะเลี้ยงปลาในกระชังและยินดีคืนเงินกลับให้กับกองทุนกลางบ้านนำเค็มร้อยละ 50 คืนทุนเพื่อให้หมุนเวียนกันในกลุ่มอีกร้อยละ 50 เมื่อมีกลุ่มแรกก็มีกลุ่มที่ 2,3,4 ต่อไป จนเป็นกลุ่มอาชีพในศูนย์พักพิงชั่วคราวรวมกลุ่ม เพื่อให้ผู้ประสบภัยได้เริ่มต้นการทำงานใหม่อีกครั้ง

กลุ่มเรือหัวโทงสีนามิ คือกลุ่มชาวประมงที่ต้องการเรือประมงจริงๆ ที่ไม่คิดที่จะรอรับของฟรี ก็ร่วมกันต่อเรือหัวโทงขึ้นมาใหม่ โดยรวมคนที่ทำอาชีพประมงเข้าด้วยกันอย่างมีความหวังและเท่าเทียม ยึดหลักการออมเงินและทำเรือเอง เพื่อทดแทนเรือลำเดิมที่เสียหายไปกับสีนามิ เมื่อสามารถออกทะเลได้แล้วจะส่งเงินคืนให้กับกลุ่มตามกติกากลาง

และแล้วความหวังที่จะกลับไปทำงานทะเลกลับมาอีกครั้งเมื่อได้นำเรื่องนี้ไปแลกเปลี่ยนกับพี่จ่านงค์ ฟีนก (นายภาคภูมิ วิชาเนตรวัฒน์) และหมอบัญชา (นายแพทย์บัญชา พงพานิช) จากเครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่ชุมชนชายฝั่งอันดามัน (SAN) เพราะทั้ง 3 คนเป็นที่ปรึกษาที่แนะนำแนวทางให้พวกเราทำแบบนี้ เมื่อเราหาสมาชิกที่เคยทำแล้ได้ ทางหมอบัญชา และฟีนก ก็นำเรื่องนี้ไปคุยกับผู้บริหาร พวกเราทราบทีหลังว่าเป็นใครบ้าง เช่น เครือซิเมนต์ไทย บริษัท โตโยต้า ประเทศไทย จำกัด หน่วยอาสาสมัครญี่ปุ่น องค์การอาหารและยาแห่งสหประชาชาติ เมื่อผู้บริหารตกลงสนับสนุนงบประมาณสร้างเรือผ่านมาทาง SAN ซึ่งทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจนเป็นโรงเรียนต่อเรือชุมชน เป็นการก่อเกิดกลุ่มต่อเรือขึ้นมาด้วยความร่วมมือหลายฝ่าย สร้างเรือประมงลำใหม่ 50 ลำ โดยไม่ต้องนั่งคอยดวงว่าวันนี้จะเดินชนกับฟ้าโอบุญหรือไม่ แล้วกลุ่มอาชีพก็เกิดขึ้นอีกหลายกลุ่มทุกกลุ่มได้ใช้กระบวนการกองทุนหมุนเวียนหมด

กลุ่มอาชีพ กองทุนหมุนเวียนเกิดขึ้นตอนไหน ทำไมพวกเราคิดเรื่องนี้ขึ้นมาเป็นแนวทางการฟื้นฟูชุมชนจากภัยสีนามิ

ทำไมถึงทำแบบนั้น เพราะพวกเรานั่งมองเงินบริจาค ที่มีคนเข้ามาแจกเป็นรายวัน รายชั่วโมง สั่งให้เราเข้าแถวบ้าง นั่งลงบ้าง หรือบางครั้งต้องแสดงละคร โดยนั่งที่

ประตูเต็นท์แล้วทำหน้าที่เสิร์ฟๆ ก็จะได้เงินบริจาคมมาก เสียขายช่วงนั้นไม่มี
แมวมองตามหาดาราคงได้เป็นคารากันหมด ก็ตีบทแตกเกือบทุกคน แจกให้กับ
ชาวบ้านวันละ 500-10,000 บาทต่อครอบครัว แต่ก็ไม่ทำให้ชาวบ้านรู้สึกพอใจกับเงิน
บริจาคเลย แล้วเราก็คิดว่าจะทำอย่างไรให้เงินบริจาคอยู่ยงคงถาวรแล้วคำตอบที่ได้
คือ ตั้งเป็นกองทุนหมุนเวียน โดยวิธีเจรจากับผู้มาบริจาคว่าชาวบ้านต้องการบริหาร
เงินบริจาค ให้เป็นกองทุนหมุนเวียนเพื่อส่งเสริมอาชีพ มีหลายองค์กรที่เห็นด้วย แต่
หลายองค์กรที่ไม่มีความมั่นใจในการทำงานของกระบวนการชาวบ้าน ก็ยังขอเงิน
แจกเงินด้วยตัวเองแล้วก็ต้องกลับมาระบายกับคณะกรรมการศูนย์ประสานงาน ว่า
แจกเงินให้ชาวบ้านไม่ครบคนถูกชาวบ้านต่อว่ากลับมา บางคนถึงกับร้องไห้

บทเรียน ราคา 1,400,000 บาท

ความผิดพลาดเป็นบทเรียนสำหรับคณะกรรมการอีกครั้ง บทเรียนราคาแพงเพราะ
เรารับบริจาคเงินได้ล้านกว่าบาทแต่ชาวบ้านในที่ประชุมกลับมีมติให้แบ่งกันอีกครั้ง
คณะกรรมการจำเป็นต้องยอมตามมติที่ประชุม โดยกำหนดตำบลบางม่วงเป็นคนนำเงิน
ไปแจกชาวบ้านครอบครัวละ 900 บาท แรกๆ กรรมการไม่พอใจว่ารับบริจาค
มาแล้วคนอื่นนำไปแจกเพื่อเอาหน้า แต่ผลสะท้อนกลับมากำหนดกลับถูกชาวบ้านด่า
อย่างมากมายเพราะมีชาวบ้านหลายครอบครัวที่ไม่ได้เงิน กลับเป็นผลดีกับ
คณะกรรมการอย่างพวกผมอีกครั้ง

หลังจากนั้นพวกเราปรับเปลี่ยนวิธีการรับบริจาคใหม่ โดยวิธีการทำโครงการจาก
ชาวบ้านขึ้นมา จากการรวมกลุ่มของชาวบ้านแล้วให้ชาวบ้านออมนทรัพย์ก่อนเพื่อ
เป็นการลงขันเงินในการประกอบอาชีพของตัวเอง โดยให้ชาวบ้านคิดว่าตัวเอง
อยากทำอะไรแล้วเขียนโครงการเสนอศูนย์ประสานงาน เมื่อคณะกรรมการ
พิจารณาแล้วจึงประสานต่อไปยังผู้บริจาค โดยวิธีนี้จะนำเงินไปใช้อย่างอื่นให้
ผิดวัตถุประสงค์ไม่ได้ ชาวบ้านส่วนหนึ่งเข้าใจทำให้การก่อเกิดศูนย์ประสานงาน
ขึ้นอย่างเป็นรูปเป็นร่าง แล้วการก่อเกิดกลุ่มอาชีพก็เกิดขึ้นมาเรื่อยๆ จาก 1 เป็น 20
กลุ่มอาชีพ

วันที่ 4 เมษายน 2548 ในวาระครบรอบ 100 วันสินามิ เราได้เปิดธนาคารชุมชนบ้าน
น้ำเค็มอย่างเป็นทางการ ณ ศูนย์พักพิงชั่วคราว ธนาคารชุมชนเป็นกระบวนการ

จัดระบบการเงินเพื่อให้มีระบบการบริหารจัดการที่มีรูปแบบและถูกต้องตามหลักการบริหารการเงิน โดยรวมทุน รั้งฝากเงินจากการออมทรัพย์ของกลุ่มอาชีพหลาย ๆ กลุ่ม ทำให้มีเงินออมจำนวนมาก โดยมีระบบจัดการ

จากสภาคาแฟชุมชนสายสัมพันธ์ถึงธนาคารชุมชน บันทึก ณ ตุลาคม 2549

หลังคลื่นยักษ์ บ้านในน้ำเค็มเหลืออยู่เพียง 210 หลัง คนหายไปเท่าที่แจ้งนับและรวบรวมได้ราว 600 ราย แต่คาดว่าน่าจะกว่า 1,000 คน จากทะเบียนบ้านเดิมทั้งหมด 4,724 คน และอีกกว่า 1,500 คนที่ไม่มีทะเบียน

ชุมชนคนน้ำเค็มเดิมตั้งหนาแน่นอยู่ใน 8 ย่านหลักจากแหลมสน-แหลมป้อม, โพธิ์น้อย, หน้าตลาด, ทวายทอง, ท่าเรือข้าง, องค์การ, ซอยโกฟัด และสุพรรณ เมื่อประสบภัยได้กระจายไปอยู่ยังที่พำนักชั่วคราว 8 แห่ง คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง 300 ครอบครัว บ้านเพื่อนพึ่งภาที่บางม่วง 80 ครอบครัว บ้านอมสินบางม่วง 130 ครอบครัว วัดน้ำเค็ม 80 ครอบครัว สถานีอนามัยน้ำเค็ม 50 ครอบครัว โรงเรียนบ้านน้ำเค็ม 100 ครอบครัว บ้านเพื่อนพึ่งภาที่น้ำเค็ม 120 ครอบครัว และที่พรตเดียว 185 ครอบครัว และกำลังได้รับการเร่งรัดสร้างบ้านทรงกล่องให้ในที่ดินเดิมแบบดอกเห็ดบานตรงนั้นหลังตรงนี้หลังบนพื้นดินว่างที่ถูกไถเกรดซากบ้านออกจนหมดจด ท่ามกลาง บ้านเดิมที่หลงเหลืออยู่

ในภาวะที่ขาน้ำเค็มต้องสูญเสียชีวิตทุกอย่างในชีวิต สับสนอลหมานไม่รู้จะประคองสติได้อย่างไร แดกหนีเอาชีวิตรอด อุ้มลูก อุ้มหลาน พ่อ แม่ ย่า ยาย จุงกันวิ่งร้องไห้คร่ำครวญตลอดทาง แดกกระจัดกระจายไปพำนักยังที่ต่าง ๆ อย่างสุดชีวิตที่เขาสูงก่อนจะทยอยกลับกันมารวมตัวอยู่ตามที่พักพิงชั่วคราวต่าง ๆ

ที่ศูนย์ช่วยเหลือผู้ประสบภัย องค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ที่หลากหลายหน่วยงานเข้าช่วยกันนั้น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนภาคใต้ เครือข่ายสลัม 4 ภาค มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และอีกหลายหน่วยได้ประสานสนับสนุนการตั้งคณะกรรมการดูแลผู้ประสบภัยจากฝ่ายชุมชนชาวบ้านเอง เปิดลงทะเบียนในวันที่ 1 มกราคม 2548 จำนวน 855 ครัวเรือน 3,250 คน เกือบทั้งหมดเป็นขาน้ำเค็ม

ด้วยพื้นฐานที่หลากหลายของชาวน้ำเค็ม ทั้งไทย ทั้งพม่า เฉพาะไทยนั้นมีมาจาก
ทั่วทุกภูมิภาค ส่วนใหญ่เป็นคนจังหวัดนครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง จนถึง
ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี สุพรรณบุรี ชลบุรี กระทั่งชุมแพ ขอนแก่น บุรีรัมย์
ร้อยเอ็ด พะเยา เชียงใหม่ นับได้กว่า 30 จังหวัด ทายออพยพเข้ามาเรื่อยๆ ตั้ง
สมัยก่อนที่ทำเหมืองแร่ ต่อมาช่วงหลังประกอบอาชีพประมงเป็นหลักและบริการที่
ขยายตัวต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นแพปลา ร้านอาหาร จนกระทั่งสถานบันเทิงเรีงรมย์
ของคนในท้องถิ่นที่อาศัยอยู่หรือคนประมง ซึ่งผ่านบทเรียนความสำเร็จเรื่อง
รวมกลุ่มชุมชนชาวน้ำเค็มเรื่องมา ไม่ว่าจะทำอะไรก็ล้มเหลว ทั้งกลุ่มปะป๊า สหกรณ์
ประมง กองทุนหมู่บ้าน หุ้่นน้ำมัน

“ การที่จะประสานช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นไปได้ไปอย่างยากเย็นแสนเข็ญ ต้อง
พยายามจัดกระบวนการให้ชาวน้ำเค็มมาพูดคุยกัน จัดประชุมคนเป็นพันๆ คน
ยิ่งในสภาพการณ์ขณะนั้นด้วย ต่างก็มีเสียงระบายความทุกข์ร้อน ความคับข้องจิตใจ
ทะเลาะเอะอะโวยวายใส่กัน เรียกร้องแข่งชิงความช่วยเหลือต่างๆ นานา เราทนจัด
ประชุมแล้วประชุมอีกเพื่อสร้างกระบวนการให้ชาวน้ำเค็มลุกขึ้นมาจัดการช่วยเหลือ
ตนเองให้ได้ ทุกคืนที่ทำกันอย่างนั้นเป็นเดือนๆ ทีเดียว ”

ผม ไมตรี จงไกรจักร สมาชิก อบต.บางม่วงจากน้ำเค็มที่ตกกระไดพลอยโจนลุก
ขึ้นทำบทบาทประสานชุมชนทั้งที่ตัวเองก็สูญเสียทั้งบ้านทั้งพ่อต่อหน้าต่อตาขณะ
กำลังอุ้มส่งแม่ขึ้นบันไดบ้านพี่สาวข้าง ๆ แล้วยึดพ้อข้างหลังไว้ไม่อยู่ถูกน้ำกระซาก
ชีวิตที่ในบ้านนั่นเอง จนทุกวันนี้ตกฐานะประธานศูนย์ประสานงานชุมชน และ
ผู้จัดการธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม

“ เราเริ่มกับกลุ่มสภากาแฟชุมชนสายสัมพันธ์ให้เป็นวงกาแฟประจำชุมชน ลงหุ้่น
คนละร้อย จาก 32 คนแรกเริ่ม ตอนนี้อยู่ 20 เอาไว้เป็นที่รวมคนนั่งคุยตามด้วย
กลุ่มเลี้ยงปลาในกระชัง กลุ่มอาชีพจักสาน กลุ่มผ้าบาติก กลุ่มมาดอวน ให้พอได้มี
อะไรทำ ไม่นั่งว่างคิดมาก กับยังมีรายได้เสริม เริ่มอาชีพได้ ทุกวันนี้มีกัน
ทั้งหมด 22 กลุ่ม ฐานทำงานยังอยู่ที่บางม่วง มีธนาคารชุมชนที่กรุงไทยมาตั้งระบบ
แล้วให้คอมพิวเตอร์ไว้ตัวนึง เงินสะสมฝากจากกลุ่มต่าง ๆ ได้ล้านแล้ว กับกำลัง
เริ่มฐานใหม่ในน้ำเค็มที่ซอยเชียงใหม่ เป็นอยู่ซ่อมสร้างเรือกับอีกสารพัดที่เครือข่าย

ประสานเครือข่ายกับโตโยต้ามาเริ่มไว้ ถึงวันนี้คิดว่ารวมร่วมกันได้แล้วสัก ร้อยละ 50 ก็พอใจแล้วเพราะอย่างไรก็ได้ไม่ทั้งหมด จากแต่ก่อนไม่เคยรวมกัน ได้เลย ”

การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำของคนน้ำเค็มท่ามกลางสถานการณ์พิเศษเช่นนี้ไม่ถ่างนัก เพราะไม่เฉพาะแต่พี่น้องผู้ประสบภัยเท่านั้น ยังมีอีกนับร้อยหน่วยงานและองค์กรที่ป่วนเปื้อนนวนเวียนเข้ามาจะทำนั่นทำนี่ เอนั้นเอนี่ อย่างนั้นอย่างนี้ คณะกรรมศูนย์ และฝ่ายต่าง ๆ ต้องจัดการตัวเองอย่างขี้ง ทั้งฝ่ายรับบริจาค ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ฝ่ายสร้างบ้านพักชั่วคราว บ้านพักถาวร ฝ่ายข้อมูล ฝ่ายการเงิน ฯลฯ ประชุมกันทุกคืน และเริ่มรวมตัวกันได้ก่อตัวกันตั้งเป็นกลุ่มขึ้นมาควบคุมกับกองทุนต่าง ๆ ทั้งกองทุนศูนย์ประสานงาน, กองทุนคนทำงาน, กองทุนชุมชนสนับสนุน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ โดยมีพันธมิตรที่ยังช่วยเหลือเกาะติดพื้นที่ได้แก่ มูลนิธิดวงประทีป, มูลนิธิศึกษาเอเชีย, มูลนิธิศุภนิมิต, สหทัยมูลนิธิ, กระทรวงพัฒนาสังคม, อนามัยแม่และเด็ก, คริสเตียน, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, เครือข่ายสลัม 4 ภาค, มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, แล้วก็เครือข่ายแผนชีวิตชุมชน

ผมอยากได้คำติชมของพี่เลี้ยง เลยให้ช่วยเขียนแนะนำ

“หัวใจสำคัญที่น้ำเค็มคือการที่จากเดิมเป็นดินแดนแห่งการหาและช่วงชิงประโยชน์ สมัยทำแร่ที่ตายกัน ไม่ต่ำกว่าเดือนละ 5-10 คน จนก่อนคลื่นมา ไม่เคยมีกระบวนการงานพัฒนาที่สำเร็จเลย ตั้งอะไร ทำอะไรล้มหมด คราวนี้ที่เสียหายมาก กลับเกิดการพลิกฟื้นขึ้นมาได้ พี่น้องน้ำเค็มเริ่มกันจากเรื่องเล็ก ๆ ที่พอทำได้โดยชาวบ้านแท้ ๆ ไม่ได้คิดได้วางระบบอะไรหรอก จนทุกวันนี้ก็เดินโดยชาวบ้าน ทั้งนั้นแล้วค่อยก่อรูปเป็นระบบและโครงสร้าง ทางการ อบต.อำเภอหรืออะไรก็ตามต่างหากที่ไร้ระบบ มากันเป็นเรื่อง ๆ เป็นคราว ๆ ชาวบ้านนี่แหละที่เป็นคนมองภาพรวมแล้วประสานจัดวางให้เหมาะต่อชุมชน กระทรวงพัฒนาให้ทำนี่ที่ตรงนี้ คุณนิมิตเรื่อนั้นตรงนั้น เรียกได้เลยว่าคนน้ำเค็มทำเองทั้งหมด ถึงตอนนี้ได้กลุ่มได้ทีมงานของคนน้ำเค็มขึ้นมาจะพากันพัฒนาชุมชนเราต่อไป ไม่ว่าจะ เป็น ไม่ตรี ศักดา มนตรี ปาน พี่ประธานกับอีกเยอะแยะ ก็ต้องรอดูกันต่อไป ” จำนง จิตนิรัตน์ พี่เลี้ยงซึ่งเป็น นักพัฒนาอิสระให้ความเห็น

“การสนับสนุนที่น้ำเค็มของพวกเราคือการสนับสนุนให้เขาร่วมกันฟื้นฟูชีวิตชุมชนของเขาเองจากเรื่องต่างๆ จากมุมต่างๆ ของน้ำเค็ม ขณะนี้เกิดกลุ่มเกิดกิจกรรม เกิดการคิดค้นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง เฉพาะที่ผ่านทางเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน ก็หลายเรื่องมาก ถ้าว่าเป็นเงินก็หลายสิบล้านทีเดียว เอาว่าชุมชนชาวบ้านรวมกันคิดจะทำอะไร หากตรงปัญหาชัดเจน กระบวนการดี มีความมั่นคงยั่งยืน พวกเราก็ร่วมพิจารณาหาทางสนับสนุนกัน”
ภาคภูมิ วิธานศิริวัฒน์ เสริม

“ผมว่าธนาคารที่สำคัญที่สุดของชุมชนไม่เฉพาะที่น้ำเค็มดอก คือธนาคารที่สามารถรวมคนเข้าด้วยกันได้ ไม่ใช่เอาแต่รวมเงินของใครของมันเอามาฝากไว้เท่านั้นนะ อย่างน้ำเค็มนี้ น่าสนใจ เริ่มจากรวมคน รวมกลุ่ม รวมเป็นกองทุน แล้วมาร่วมเป็นธนาคารชุมชนที่มากกว่าอาคารเก็บเงินหาดอกเบี้ยที่เขาทำฯ กัน น้ำเค็มอาจจะเป็นกรณีศึกษาธนาคารชุมชนต้นแบบก็ได้ล่ะ” **บัญชา พงษ์พานิช** ประธานเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามันเปรยที่เล่นที่จริง

ธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม

ธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็มมีคณะกรรมการทั้งหมด 27 คน โดยมี ผม เป็นผู้จัดการจากการเลือกของสมาชิก ธนาคารมีระบบ เงินฝาก เงินออมกลุ่มอาชีพ เงินออมสัจจะรายคนของสมาชิก และเงินออมทรัพย์ทั่วไป รวมถึงการปล่อยเงินกู้ให้กับกลุ่มอาชีพ และยังปล่อยเงินกู้ให้กับสมาชิกออมสัจจะเป็นรายบุคคลเพื่อนำไปประกอบอาชีพ สร้างรายได้ให้กับครอบครัวต่อไป

ธนาคารชุมชนดูแลเรื่องสวัสดิการชุมชน โดยดูแลสมาชิกตั้งแต่ เกิด แก่ เจ็บ ตาย และทุนการศึกษาเด็ก รวมถึงแรงงานต่างด้าวด้วย

แรงงานต่างด้าวครั้งแรก คณะทำงานคิดร่วมกันว่า แรงงานต่างด้าวไม่มีคนดูแล หรือดูแลแล้วแต่ไม่ทั่วถึง แล้วไม่มีใครดูแลชุมชนได้นานเท่ากับชุมชนดูแลกันเอง เพราะฉะนั้นทางศูนย์ประสานงานจึงรวบรวมพม่าที่มีทะเบียนแล้วต่อบัตรให้ได้ 129 คน และรวมกลุ่มแรงงานต่างด้าวให้ออมทรัพย์ และมีการฝากสัจจะออมทรัพย์

ประจำเดือนและสนับสนุนกิจกรรมของกลุ่มให้ดำเนินการได้ให้เป็นประโยชน์กับชุมชน

ธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็มเป็นธนาคารที่เกิดจากการรวมคนเพื่อสร้างอาชีพ สร้างรายได้ จากกลุ่มหนึ่งไปยังกลุ่มหนึ่งจนเกิดขึ้นมาหลายกลุ่มอาชีพ เราชาวบ้านไม่รู้จักวิธีการจัดการระบบการเงินให้มีระบบและได้รู้จักกับพี่ตู่ ซึ่งเป็นอาสาสมัครลงมาช่วยชาวบ้านอยู่ ได้คุยกันหลายเรื่องพี่ตู่เลยแนะนำให้ตั้งเป็นธนาคาร ให้พี่แอนช่วยจัดระบบบัญชีการเงิน พร้อมทั้งซื้อคอมพิวเตอร์ให้ชุดหนึ่ง แล้วลงโปรแกรมการเงินให้เสร็จ รู้ตอนหลังว่าพี่ตู่เป็นผู้อำนวยการฝ่ายธนาคารชุมชนของ บมจ. กรุงไทย และพี่แอนก็เป็นทีมงานพี่ตู่ด้วย

ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ 2549 พวกเราสำรวจพบว่า มีบุคคลที่เข้าบ้านในน้ำเค็มอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่ได้รับการรับรองจากหน่วยงานใดว่าจะช่วยเหลือ พวกเราเลยรวมกลุ่มคนเหล่านี้เข้าด้วยกันแล้วทำออมทรัพย์ เพื่อหาแนวทางช่วยเหลือ จนสามารถหาหนทางออกได้ด้วยโครงการบ้านมั่นคงจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน จนได้เริ่มการก่อสร้างแล้ว 50 หลัง ขณะนี้คนอยู่ในกระบวนการเพื่อไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของบ้านน้ำเค็มร้อยละ 30 ของคนน้ำเค็ม เพราะว่าเราไม่สามารถรวบรวมคนทั้งหมดให้เข้าใจกระบวนการชาวบ้านได้พร้อมกัน

กลุ่มปลากระชัง

จากความสูญเสียอันยิ่งใหญ่ ทำให้สภาพจิตใจของผู้คนมีแต่ความข้ำข่ย หันไปทางไหนก็มีแต่ความว่างเปล่า มองไม่เห็นหนทางที่จะมีความหวังของอนาคต นั่งคิดแต่ที่บ้านน้ำเค็มจะอยู่ไปทำไม บ้านก็ไม่มี เครื่องมือประกอบอาชีพก็ไม่มี ญาติพี่น้องก็ล้มหายตายจากไปมากมาย

ประมาณวันที่ 20 มกราคม 2548 เจ้าหน้าที่ของ พอช.เข้ามา แล้วก็เรียกผู้ที่เคยเลี้ยงปลามาตั้งปรึกษากัน และถามว่าตอนนี้ใครพร้อมที่จะทำงานบ้าง โดยทาง พอช.จะเป็นผู้หาทุน จึงได้เกิดกลุ่มเลี้ยงปลาในกระชังขึ้นมา หาใจว่ามีทุนแล้วทำได้ ปัญหาอุปสรรคมีมากมายกว่าจะมาเป็นกลุ่มอย่างทุกวันนี้

การเลี้ยงปลาในกระชังมันเป็นรายได้ของอนาคต ต้องใช้เวลาเลี้ยงอย่างน้อย 8 เดือน ทุกคนคิดว่ากว่าจะถึง 8 เดือน ถ้าสิ้นนามีอีกครั้งแล้วเราจะทำไปทำไม ก็เลยย้อนถามทุกคนว่า คุณคิดว่าถ้าทุกคนไม่ทำแล้วจะได้อะไร ในเมื่อคุณทำแล้วกลับมาอีกครั้ง เท่ากับเหมือนเดิม แต่ถ้าไม่มา การที่เราได้ทำกับไม่ทำตรงไหนจะดีกว่ากัน

แต่พอทุกคนทำงาน ทุกอย่างเปลี่ยนไป พอทุกคนมีงานทำสภาพจิตใจก็ดีขึ้น ความซึมเศร้าเริ่มหายไป

2. อยู่ซ่อมสร้างเรือมาตรฐานที่บางม่วงและซอยเชิงใหม่

เรือประมงของชาวบ้านน้ำเค็มที่มีอยู่ราว 420 ลำ เป็นเรือประมงเล็ก 350 ลำ พังสิ้นเชิงหรือหายไปกว่า 300 ลำ ในนั้นเป็นเรือจดทะเบียนเพียง 80 ลำ ได้รับค่าชดเชยจากรัฐลำละ 6 หมื่นบาท ส่วนที่เหลือต้องรออุทธรณ์ก็คาดว่าจะได้ราว ๆ 4 หมื่นบาท แต่เรือลำหนึ่งๆ ชาวน้ำเค็มส่วนมากที่ใช้กันขนาด 25 กก ราคาที่สร้างใหม่รวมเครื่องราวแสนห้าหมื่นบาท แล้วจะทำอย่างไร

“ก็รอรับความช่วยเหลือจากผู้มีน้ำใจ แล้วพวกเขาจะช่วยพวกเขาอย่างไร เขาจะรู้ได้อย่างไรว่าพวกเขาจะช่วยให้เรือแบบไหน แล้วจะไปแจกใคร อย่างไร ไม่ให้พวกเราขัดใจทะเลาะกันเองอีก” เป็นคำถามที่ทั้งผู้นำและชาวบ้านน้ำเค็ม ได้ขบคิดในวงสภากาแฟทุกเย็นหรือยามว่าง โดยปฏิบัติการช่วยเหลือเรื่องเรือก็เริ่มมีมาเรื่อยๆ มีฝรั่งมาตั้งหน่วยซ่อมเรือที่พอซ่อมได้ที่ท่าบริษัท แล้วก็ศุภนิมิตมาสร้างเรือเล็กให้ที่โรงเรียน มีผู้นำเรือไม่รู้สร้างที่ไหนมาบริจาคและก็ยังมีส่วนมาสัญญาว่าจะ จะ ให้อยู่เรื่อยๆ

“เรือที่บริจาคมา ก็ยินดีรับด้วยน้ำใจ แต่ขอแสดงความรู้สึกบ้างว่ามันใช้ไม่ได้จริงๆ บางคนรับมาแล้วต้องไปขายต่อ ก็เพราะลำบากใช้ อยากจะได้เรือที่สามารถฝากชีวิตไว้อย่างมั่นใจขณะที่อยู่กลางทะเล”

“ผมไม่มีเรือหรอก แต่มีคนมาบังคับให้ผมรับเรือไว้ เพราะเขาอยากจะให้ ผมไม่รู้จะเอาไปทำไมเพราะไม่ใช่แน่ ๆ แต่ก็ต้องรับ เพราะเขายกบังคับให้” ชาวบ้านคนหนึ่งเล่า

อุ่มสร้างเรือของคนน้ำเค็มเริ่มขึ้นในที่ศูนย์พักพิงชั่วคราว บริเวณ อบต.บางม่วง อย่างเอิกเกริก คือเป็นโรงใหญ่กลางชุมชน เป็นการก่อเกิดของอุ่มเครื่องแรกขึ้นใน ศูนย์พักชั่วคราวเมื่อต้นเดือนมีนาคม 2548 โดยมีเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชน ชายฝั่งอันดามัน เข้ามานับสนุนด้านการเงิน เพราะทางชุมชนสร้างกระบวนการ การมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ก่อนแล้วการทำงานง่ายขึ้น คั้งนั้นการเข้ามาประชุม โดยพื้นที่ ภาคภูมิ หลังจากนั้นกระบวนการสร้างเรือก็เกิดขึ้น เป้าหมายครั้งแรก ตั้งใจว่าจะต่อตามจำนวนสมาชิก 50 คน แล้วอุ่มก็เริ่มต่อเรือจากช่างในชุมชนที่ เหลืออยู่ และพี่น้องจากสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านภาคใต้มาช่วย อุ่มเองก็มี เครือข่ายแผนแม่บทชุมชนภาคใต้มาช่วยกันสร้างด้วย กว่าจะเริ่ม ได้ก็ยากเหมือนกัน

เป็นเสียงสะท้อนจากผู้สนับสนุน

มีผู้คนขวักไขว่ เสียงเลื้อยกบค้อนขวานลั่นไปหมด การประกอบเข้าไม้แผ่นยาวงาม ทำกันอย่างที่เรียกว่าใครเห็นเป็นประทับใจ กลายเป็นจุดสนใจหลักและได้ ขับเคลื่อนขยายเข้าสู่พื้นที่น้ำเค็มเมื่อคนน้ำเค็มคิดทำให้ครบวงจร คือทั้งอุ่มสร้าง เรือ อุ่มทำแท่น อุ่มซ่อมเครื่อง โรงทำเครื่องกว้านอวน กระทั่งโรงทำวงกบบานหน้าต่าง ประตูป้าน โดยเครือข่ายได้เข้าหนุนเสริมในเรื่องนี้เต็มที่ด้วยการหนุนเนื่องจาก หลากหลายฝ่าย ทั้งเครือข่ายซิเมนต์ไทย โตโยต้า DOW CHEMICALS สถานทูต นอร์เวย์ หน่วยอาสาสมัครญี่ปุ่น(JVC) สมาคมบริษัทหลักทรัพย์และสภาธุรกิจ ตลาดทุนไทย ด้วยเงินทุนประมาณการขณะนี้ (มิถุนายน 2548) ที่ 20 กว่าล้านบาท

“ มาถึงขนาดนี้” ได้ยัง ” คุณชลาทัศน์ บุนนาค ที่ปรึกษาเครือข่ายจากเครือข่ายซิเมนต์ ์ไทยปรารภกับคณะผู้บริหารจากเครือข่ายซิเมนต์ไทยเมื่อ 1 กรกฎาคม 2548 หลังเห็นคน น้ำเค็มกำลังง่วนอยู่กับงานกิจกรรมในอุ่มที่ซอยเชิงใหม่เพราะอุ่มนี้เพิ่งเริ่มเมื่อ กลางเดือนพฤษภาคม 2548 เมื่อคุณประมนต์ สุธีวงศ์ ประธานคณะกรรมการ บริษัทโตโยต้า ประเทศไทยนำคณะมา ด้วยเวลาเพียงเดือนเดียวด้วยพลังคนน้ำเค็ม ที่ว่างปลายซอยสองไร่ก็เต็มไปด้วยงานการฟื้นฟู ทั้งอุ่ม ทั้ง โรง ทั้งคน ทั้งเครื่องมือ ขวักไขว่ไปหมด

ชอยตกปู : บ้านแบบไหน น่าปลอดภัยและสุขใจผู้อยู่

“ วุ่นวายเกินกับบ้านใหม่ให้พวกเรา ตอนแรกบอกว่าห้ามสร้างหากไม่มีกรรมสิทธิ์ หากอันตรายอยู่ใกล้ชาชน้ำ จะสร้างให้ใหม่ที่นั่นที่นั่น หลายที่ก็ไปไกลไม่รู้จะไปอยู่หรือทำกินกันอย่างไร คนประมงอย่างเราอยู่ไกลทะเลก็หมดทำ หลายท่านก็จะให้อย่างนั้นอย่างนี้ โอ๊ย ยิ่งถ้าไม่เอาบ้านที่สร้างให้หลังละแสน จะให้เป็นเงินไปสร้างเองแค่สามหมื่น ไม่รู้จักออกมายังไง สุดท้ายก็อย่างที่เห็นเป็นบ้านกล่องบ้าง บ้านกรงนกบ้าง แคบคับจนไม่รู้จะอยู่เข้าไปได้ไง ที่ไหนไม่รู้ทหารสร้างปูพื้นกระดานอัดฝนตกใส่พอง อีกแห่งเอกชนสร้างปูพื้นแผ่นกระเบื้อง ผรั่งมาติดป้ายตกร้านงทะเลปูพื้นลงมาแข่งขาหัก ไอ้เรื่องผังหนีภัยให้รอดคลื่น ไม่เห็นทำอะไร ทหารกำลังลุยสร้าง ๆ ลงไปอย่างวางกล่องไม้ขีดใส่ น้ำเค็มเป็นตรอกชอยแทรกไปหมด แกรมป้ายชื่อชุมชนใหม่ตั้งตามผู้บริจาคที่ไม่ใช่บ้านเราอีกแล้ว มันเหมือนบ้านเขาจริงไม่รู้ ” คือคำปรับทุกข์ของ ปาน คนน้ำเค็มที่จำต้องรับบ้านหลายร้อยหลังที่หลายท่านตามมามอบหลังส่งเหล่าทหารหลายร้อยมาลุยสร้างให้

ในน้ำเค็มที่บ้านพังหายไปเป็นพันหลังนั้น มีบางพื้นที่ที่ชาวบ้านยังไม่ปลงใจรับบ้านผ่านทางทหารเพราะอยากได้บ้านตามที่จะอยู่ได้ไปนาน ๆ

“ จะอยู่กันยังไง มีห้องเดียว 4 คูณ 9 เมตร หรือ 6 คูณ 6 เมตรกับหนึ่งห้องน้ำ เพียงพ่อแม่ลูกสองสามคนก็อยู่ยากแล้ว เขามีแค่ 2 แบบ ใครเอาก็สร้างวางวางที่ไปหมด จะต่อเสริมเติมใหม่ก็ยาก ไม่มีมาถามมาดูหรือปรึกษาพวกเราเลย ”

“ อย่างบ้านผมที่ชอยตกปูเป็นสะพานใต้ถุนสูง เด็ก ๆ พอได้ตกปูไปโรงเรียนได้ เขาก็จะให้ไปอยู่ที่ข้างนอก ดีที่พี่น้องกับเครือข่ายพาสถาปนิกชุมชนจากมหาวิทยาลัยขอนแก่นมาคุย มาออกแบบบ้านตามที่พวกเราอยากอยู่พร้อมฝั่งสะพานและบริเวณชุมชนตลอดชอยน้ำอยู่มาก แต่งบประมาณแสนเดียวไม่พอ เพราะต้องทำทั้งสะพาน ทั้งฐานราก ดีแต่ทางเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน เขาพอจัดสรรงบประมาณที่ทางสมาคมบริษัทหลักทรัพย์และสภาธุรกิจตลาดทุนไทยให้มาได้พอ เรากะว่าจะให้เป็นชุมชนต้นแบบไม่เฉพาะน้ำเค็ม เอาให้เห็นสักที่ที่ทำเป็นระบบบนความต้องการของเราเอง ” ปาน - ปัญญา อนันตะกุล ที่เข้าร่วมงานในศูนย์ประสานงานชุมชนตั้งแต่ต้นบอกล่า

“ ผมว่าต้องอย่างนี้แหละ ตรงปากซอยเขาขายที่ พอเครือข่ายตกลงเอาไว้ให้เป็น ศูนย์ประสานของเครือข่ายและของคนน้ำเค็ม ผมก็เลยรีบเอาเงินสำรองของตัวเอง มัดจำไปก่อน เอาให้เป็นที่มั่นสักแห่งของชุมชนชาวบ้านและพวกเราที่ร่วมงานการ พื้นที่” **พีรพันธ์-วิรัตน์ นนทอง** ประธานกลุ่มประมงตัวอย่างขนาดกลางเสริมความ

“ มีบ้านตกลสำรวจการสร้างของทหารอยู่หลายหลังทั้งที่มีเอกสารสิทธิ์ ความจริงที่ ตกไปก็เพราะเขายังทำใจไม่ได้กับบ้านแบบนั้น ป้าก็เลยช่วยเชื่อมโยงให้เครือข่ายเขา อย่างได้เผื่อนี่น่าสงสาร แต่ก่อนเป็นได้มีมือหนึ่งของน้ำเค็ม พอตาบอด พวกเราก็ ช่วยกันตามกำลัง แก่ทั้งดีทั้งน่าสงสาร นี่ก็ช่วยกันสร้างให้แกเสร็จแล้วสวยสะอาด เลยแหละ ” **ป้าหวิจากกลุ่มตัวอย่างประมงขนาดกลางเข้าผสม**

เหล่านี้เป็นบางตัวอย่างการสร้างบ้านอีกแบบที่มุ่งตามใจผู้อยู่ เช่นเดียวกับอีกหลาย บริเวณที่ชาวบ้านกำลังจะมักเขม้นซ่อมสร้างกันเอง อย่างที่แหลมป้อมที่สามารถ รวมตัวร่วมกันทั้งชุมชน ระดมเงินบริจาคหลากหลายฝ่ายมาสมทบสร้างบ้านกันได้ หลายสิบหลัง กว้างขวางน่าอยู่กว่านัก เช่นเดียวกับที่อีกหลายๆ แห่ง เช่น นอกนา หาดทรายคำหน้านอก บางกล้วยนอก ปากเตรียม ทุ่งหว้า ทัพตะวันและโนไรร

กลุ่มคนไร้บ้าน คนไร้บ้านเป็นอย่างไร ไร้บ้านจริงหรือ แล้วทำไมจึงไร้บ้าน ก็เห็น รัฐบาลสร้างบ้านให้ตั้งมากมาย แล้วทำไมจึงยังมีคนไร้บ้านอีก (มิถุนายน 2549)

ศักดิ์ดา พรรณรังษี เป็นคณะทำงานศูนย์ประสานงานแต่ไม่มีที่อยู่อาศัย เพราะเป็น คนที่เช่าบ้านอยู่ในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ดังนั้นเราเลยพยายามประสานกับหน่วยงานรัฐ ในช่วงแรกแต่ได้รับการปฏิเสธการช่วยเหลือเพราะว่าไม่มีนโยบายช่วยเหลือคน บ้านเช่า พวกเรา พี่นงค์ พี่เล็ก สมภพพี่ด้วงและศักดิ์ดาพยายามรวมคนเช่าบ้าน ทั้งหมดได้ 180 คน โดยวิธีการลงทะเบียน และออมทรัพย์ทุกคนและให้ชาวบ้าน มีส่วนร่วมในการคิดที่จะหาวิธีแก้ปัญหา ออมทรัพย์ได้ 2 เดือนก็มีคนลาออก ประมาณ 100 คน ทำไมเขาถึงลาออก เพราะรัฐบาลเริ่มให้ความช่วยเหลือคนเช่า บ้านแล้ว ก็รัฐบาลสร้างบ้านถาวรที่อยู่นอกพื้นที่บ้านน้ำเค็มเป็นจำนวนมาก ประมาณ พัน หลังเห็นจะได้ ถ้าไม่ให้กลุ่มเช่าบ้านอยู่ ก็ไม่รู้ให้ใครอยู่ แต่ต้องเสีย ค่าเช่าที่ดินรายปี และเสียค่าเช่าบ้านรายเดือน แต่มีคนลาออกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

สมาชิกคนหนึ่งเล่าว่า “ไม่รู้จะได้สร้างหรือเปล่ากลุ่มบ้านเช่า รอม่างหลายเดือนแล้ว” แล้ว สมาชิกก็ลดลงเรื่อยๆ เป็นการทำงานที่ยากลำบากหนักหนาที่จะให้คนเชื่อว่า จะสามารถหาเงินมาสร้างบ้านที่เป็นบ้านของตัวเองและที่ดินของตัวเองให้กับสมาชิกกลุ่มได้ทุกคน

ตาคม เป็นสมาชิกคนหนึ่งเข้ามาปรึกษากับผมว่าเมื่อไหร่จะได้สร้างบ้านเสียที รอม่างนานแล้ว ผมถามตาคมว่า “ตาคมอายุเท่าไรแล้ว” ตาคมบอก “55 ปี”ถามว่า เคยมีบ้านหรือยังแก้วว่าเข้าบ้านเขามา 30 ปี ผมว่าตาคมรออีก 6 เดือนจะได้หรือเปล่าได้บ้านแน่นอนแต่ตาคมต้องทำเอง ตาคมนำตารางแล้วขอโทษผม

จนได้รับคำตอบจากพี่จ่านงค์ ว่าเราจะซื้อที่ดินเพื่อสร้างบ้านแล้ว ให้สมาชิกสืบว่าใครมีที่ดินขายบ้างและมีจำนวนพอที่จะสร้างบ้านให้กับสมาชิก แล้วคณะกรรมการกลุ่มก็แจ้งให้สมาชิกทราบว่าเรามีที่ดินขายไร่ละล้าน ที่ประชุมเลยขอให้สมาชิกไปดูที่ดินก่อนว่าพอใจหรือเปล่า สมาชิกพอใจในที่ดินแล้วกลุ่มแต่งตั้งกรรมการเจรจาต่อรอง ได้ไร่ละ เก้าแสน สมาชิกพอใจตกลงซื้อ โดยใช้เงินบริจาคของรัฐบาล เดนมาร์ก และกู้เงินจาก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของที่ดินและบ้าน สมาชิกเลยจ่ายค่าที่ดินสำหรับปลูกบ้านของตนเองโดยวิธีการผ่อนชำระกับกลุ่ม และกลุ่มผ่อนชำระกับสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนสนับสนุนเรื่อง งบประมาณอุปโภค และรัฐบาลเดนมาร์กสนับสนุนการจัดซื้อที่ดินส่วนกลาง โดยประสานผ่านมูลนิธิชุมชนไท มีสมาชิกคงเหลือ 50 คน กว่าจะเป็นรูปเป็นร่างเกือบเป็นลม

เมื่อมีกลุ่มที่ 1 ก็ต้องมีกลุ่มที่ 2 ตามมา แล้วจึงเกิดกลุ่มที่ 2 ก็คนกลุ่มนี้กระจัดกระจายกันอยู่ทั่วไปหมดเราเลยใช้วิธีการเหมือนเดิม การมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยทั้งสองกลุ่มจะช่วยกันสร้างบ้านของตนเองจนเสร็จและช่วยกันและกัน

การแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยยากสุด เพราะเงินซื้อที่ดินหายาก แต่เงินสร้างบ้านหาง่ายกว่า ขณะนี้กลุ่มบ้านเช่ากลุ่มที่ 1 เริ่มดำเนินการสร้างบ้านไปแล้ว และกลุ่ม 2 ก็ซื้อที่ดินแล้ว ทั้งสองกลุ่มรวมกันจดทะเบียนจัดตั้งสหกรณ์ ชื่อว่า สหกรณ์เคหสถาน บ้านน้ำเค็มพัฒนา จำกัด สมาชิกทั้งหมดจะต้องช่วยกันสร้างบ้านของตัวเองทุกคน

และผ่อนค่าที่ดินของตนเอง จะทำให้บ้านที่สร้างเสร็จมีค่ามากกว่าค่าบ้าน เพราะจะมีชุมชนที่เข้มแข็งเกิดขึ้นจากความเห็นอกเห็นใจกัน และช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดไป

น้องปาล์ม เป็นเจ้าหน้าที่จาก พอช.ที่มาจากปากเตรียม ประจำการที่บางม่วง น้องปาล์มเป็นคนขยันและเก่งมากช่วยเตรียมเอกสาร แนะนำ การทำงานในกระบวนการทุกอย่าง รวมถึงเป็นที่ปรึกษาที่ดีมาก ขอมรับการความคิดเห็นของชาวบ้านทุกอย่าง และดูแลเรื่องโครงการบ้านอย่างดี อยู่กับเรามาจนรู้ว่าใจกันว่าคิดจะทำอะไรแนวทางไหน น้องปาล์มรู้หมด ตอนนี้ยังอยู่เลย และคงจะอยู่นาน

จากการฟื้นฟูชุมชนบ้านน้ำเค็มสู่เครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิเพื่อเกื้อหนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เมื่อวันที่ 26 มกราคม 2548 ได้มีการนัดประชุมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานในเดือนที่ผ่านมา แล้วเรารู้ว่ามีพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับความช่วยเหลือเลย เช่นบ้านโนไร ซึ่งอยู่ด้านในห่างจากถนนใหญ่เข้าไปประมาณ 5 กม.ชาวบ้านยังไม่มีเสื้อ ไม่มีผ้าห่ม ไม่มีนมให้เด็ก ไม่มีมุ้ง ไม่มีข้าวสาร และอีกหลายชุมชน แล้วข้อสรุปของที่ประชุม(โดยมีชุมชนที่เข้าร่วมทั้งหมด 18 ชุมชน) กลายเป็นข้อเสนอต่อรัฐบาลเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาของชาวบ้าน 18 ช้อ ในที่ประชุมยังมีข้อเสนอให้ทุกพื้นที่ช่วยกันบริจาค ของบริจาคที่ได้รับมาต่อไปยังชุมชนที่ไม่ได้รับของบริจาคหรือได้รับน้อย เป็นเรื่องใหม่ที่ส่งสัญญาณว่าพวกเราจะดูแลซึ่งกันและกัน

เมื่อกลับเข้าที่พักแล้วนำมาเสนอในที่ประชุมทุกคนช่วยกันบริจาคของ ที่รับบริจาคมาต่อไปยังชุมชนอื่น รวมถึงยังมีอาสาสมัครจากลูกน้ำเค็ม กระจายกันไปเพื่อช่วยสร้างบ้านพักชั่วคราวให้กับพี่น้องเครือข่าย หลายชุมชน หลายคนเต็มใจที่จะไปช่วยเพื่อน

หลังจากครั้งแรกของการประชุมในนามเครือข่ายพวกเราที่ประชุมกันทุกเดือน และยังมีสมาชิกชุมชนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

การประชุมแต่ละครั้งจะมีข้อสรุปเสนอต่อส่วนนโยบายของรัฐ เพื่อให้รัฐดำเนินการช่วยเหลือผู้ประสบภัยได้ตรงจุด ตรงปัญหา แต่ครั้งที่มีการเสนอและหาวิธีรัฐบาลรับข้อเสนอทุกครั้ง พร้อมกับรับปากว่าจะช่วยเหลือ แต่ช่วยได้แค่ไหนยังไม่รู้

ท่านรองนายกรัฐมนตรี พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เดินทางมารับข้อเสนอของชาวบ้านที่ศูนย์บางม่วงในครั้งแรกทุกคนตื่นเต้นมากที่ได้พบและพูดคุยกับท่าน ท่านใจดีมาก ท่านรับปากและยืนยันว่าชาวบ้านที่บ้านถูกทำลายจากสึนามิ และมีข้อพิพาทที่ดินกับเอกชนหรือกับรัฐ ซึ่งใช้โอกาสที่สึนามิช่วยไถ่รื้อบ้าน เข้ายึดที่ดินไม่ให้ผู้ประสบภัยสร้างบ้านใหม่ในที่ดินที่เคยอยู่ มีสิทธิ์ที่จะอยู่ในที่ดินเดิมได้ ทุกคนดีใจมาก หลังจากท่านเดินทางกลับชาวบ้านที่มีปัญหาที่ดินก็กลับเข้าไปสร้างบ้านในที่ดินเดิมของตัวเอง

ท่านกลับมาอีกครั้งเพื่อมาเปิดโครงการบ้านทุ่งหญ้าหลังจากผ่านไปช่วงหนึ่งของการสร้างบ้าน วันที่ 28 กพ. 48 คราวนี้ท่านเข้ามาดูที่แหลมป้อมด้วย วันนี้เองเป็นครั้งหนึ่งในชีวิตที่ได้นั่งทานข้าวโต๊ะเดียวกับรองนายกรัฐมนตรี แล้วท่านก็ไปเปิดงานต่อที่ โรงเรียนตะกั่วป่าเสนาอนุกุล ซึ่งเป็นงานมหรหรรคมการฟื้นฟูของชาวบ้านทั้งหมด และนำข้อเสนอของชาวบ้านในนามเครือข่ายผู้ประสบภัยสึนามิ เสนอต่อนโยบาย งานนี้เป็นงานแรกที่แสดงพลังของพี่น้องเครือข่ายผู้ประสบภัยอันดามัน ได้มากถึง 1,500 คน และมีภาคส่วนราชการร่วมงานมากมาย

ความสรุป

ผมมองว่ากระบวนการชาวบ้านที่น้ำเค็มเกิดขึ้นจากความตั้งใจของทีมที่ปรึกษา ที่คิดเรื่องความยั่งยืนของชุมชนซึ่งเกิดขึ้นจากจิตใจจริงๆ ใช้กลยุทธ์งานพัฒนาที่ผ่านประสบการณ์ตั้งสมมาของแต่ละคนไม่น้อยกว่า 20 ปีและนำมาปรับใช้กับแกนนำในพื้นที่ โดยความตั้งใจของพี่เลี้ยงที่พยายามใช้กระบวนการเรียนรู้ มีส่วนร่วม และให้ชุมชนเป็นเจ้าของปัญหา เจ้าของเรื่อง ดำเนินการเอง

ที่ผ่านมาเป็นบทเรียนราคาแพงที่สุดในชีวิตที่แลกมาด้วยเลือดและน้ำตาของคนในชุมชน พวกเราไม่อยากเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นกับใครที่ไหนในโลกนี้อีกเลย สังคมนี้มีแต่การแข่งขันแย่งชิง การก่อเกิดของกระบวนการชุมชนเป็นเรื่องยาก พวกเราพิจารณาตัวเองกันไว้แล้วว่าขอให้เรื่องราวของพวกเราเป็นรูปแบบหนึ่งที่จะใช้เป็นแค่ส่วนหนึ่งของแนวทางการแก้ปัญหา อาจจะไม่สามารถรูปแบบแต่อาจจะเป็นประโยชน์บ้างไม่มากก็น้อย

ขอขอบคุณที่ปรึกษาทุกคนที่ทุ่มเททั้งเวลา กำลังกาย กำลังใจ และงบประมาณ ในการทำให้พวกเราได้มาถึงวันนี้ได้ ทุกเรื่องที่เกิดขึ้น ไม่ได้เกิดขึ้นเองจากธรรมชาติ แต่เกิดจากความตั้งใจของพี่เลี้ยงทุกคน เกิดจากความร่วมมือของคณะทำงานที่เข้มแข็ง วันนี้เป็นแค่ส่วนหนึ่งของความสำเร็จเท่านั้น โจทย์ใหญ่ที่พวกเราต้องทำคือจะทำอย่างไรจะรักษามันไว้ให้ได้ยาวนานที่สุดรวมถึงพัฒนาต่ออย่างไร ด้วยใจทีม น้ำเค็มขอคารวะ

ประสบการณ์การฟื้นฟู 3 ปีหลังสึนามิ บ้านน้ำเค็ม จังหวัดพังงา
โดย สมศักดิ์ สุริยมณฑล

สารบัญ

บ้านน้ำเค็มในอดีต	37
การก่อเกิดกลุ่มหลังสึนามิ	41
สัญญาชวนเตือนภัย	47
“สึนามิ” ความทรงจำที่ยากจะลืม	50
“ตาเถื่อน” นักดำน้ำแห่งบ้านน้ำเค็ม กับ ความเจ็บป่วยหลังสึนามิ	55
เรือกระสือ	57
การรับมือโครงการท่องเที่ยวบ้านน้ำเค็มหลังคลื่นสึนามิสงบ	60
“ไมตรี จงไกรจักร” จากนครฯถึงน้ำเค็ม	64
บ้านของคนคนไม่มีบ้าน	76
บันทึกความรู้สึกลับผู้เขียน	80

บ้านน้ำเค็มในอดีต

บ้านน้ำเค็ม ตำบลบางม่วง อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ปรากฏชื่อเป็นที่รู้จักให้กับสังคมไทยรับรู้อีกครั้ง เมื่อสามปีที่แล้ว หลังการจากไปของคลื่นยักษ์ “สึนามิ” ที่สร้างความเสียหายทั้งความสูญเสียให้บ้านน้ำเค็มอย่างหนักหน่วงยับเยิน โดยเฉพาะชายทะเลบ้านน้ำเค็ม โคนคลื่นแรงซัดกระหน่ำอย่างราบเรียบ เป็นชุมชนชายฝั่งทะเลอันดามัน ที่ได้รับความเสียหายมากที่สุดหมู่บ้านหนึ่ง

เริ่มแรกเดิมทีนั้น บ้านน้ำเค็มเป็นเพียง จุดพักหลบลมหลบคลื่นของชาวประมงพื้นบ้าน แต่ต่อมา เมื่อบริษัทที่ได้รับประทานบัตรเหมืองแร่ดีบุกในท้องที่อำเภอตะกั่วป่า ได้ทำการสำรวจพบแร่ดีบุกในพื้นที่บ้านน้ำเค็ม และขยายพื้นที่การขุดแร่เข้ามาถึงยังในทะเลน่านน้ำเค็ม การขุดแร่ดำเนินไปยาวนานนับสิบปี โดยใช้เรือดูดและเครื่องมือที่ทันสมัย ได้สร้างความเสียหายให้กับสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดการคัดค้านบทบาทของบริษัทที่เป็นบริษัทข้ามชาติ

ในที่สุด ปี พ.ศ. 2518 บริษัทที่ได้รับอนุญาตการประทานบัตรเหมืองแร่ดีบุกก็ไม่ได้รับการต่อสัญญา ทำให้การอุตสาหกรรมเหมืองแร่ดีบุกขนาดใหญ่ในน่านน้ำเค็มได้สิ้นสุดลง

ในปีต่อมา

...ดร.ธวัช มกรพงษ์ มาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพังงา ได้อนุญาตให้ชาวบ้านขุดแร่ได้โดยเสรีในพื้นที่เก่าที่บริษัทเคยได้รับการประทานบัตร ทำให้ผู้คนจากทั่วสารทิศจากจังหวัดต่างๆ หลังไหลกันเข้ามาขุดแร่เสียดังโชน การขุดแร่เสรีดำเนินไปอย่างคึกคัก ช่วงนี้เองผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่มากขึ้น จนน้ำเค็มกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่...

จากการประกาศนโยบายขุดแร่เสรีของท่านผู้ว่าราชการจังหวัดพังงาคราวนั้น เป็นอีกครั้งสำคัญที่ชุมชนบ้านน้ำเค็มเปลี่ยนไปขนานใหญ่ คนจากต่างถิ่นต่างบ้านรู่ข้าวมายังบ้านน้ำเค็ม แสวงหาโชคลาภ บ้างมาเพื่อรับจ้างในการทำเหมืองแร่ ขณะเดียวกันการขุดแร่ในครั้งนี้ได้ใช้เครื่องมือที่ทันสมัยเช่นครั้งก่อน ช่วงแรกๆ ชาวบ้าน ใช้ชีวิตเพียงง่ายๆ โดยการต่อแพไม้ไผ่แล้วดำน้ำลงไปทำการขุดแร่ในทะเล

ต่อมาได้พัฒนาขึ้นมาโดยการดัดแปลงเรือประมงใช้แรงคนดูหาแร่ แต่ก็ยังใช้วิธี
ค้ำน้ำลงไปวางหัวคูดแร่กลางทะเลลึก

แม้การขุดแร่ด้วยวิธีพื้นบ้านเป็นไปด้วยความยากลำบาก ก็ไม่ได้ทำให้นักแสวงหา
โชคทั้งหลายย่อท้อ ใช้ความอดและอดทน จนต่อมาได้มีการพัฒนาเรือคูดแร่ให้มี
ประสิทธิภาพโดยมีการใช้เรือดันเพื่อคูดแร่ ซึ่งเรือดันแต่ละลำต้องใช้งบประมาณที่
สูงนับสิบล้านบาท ทำให้การลงทุนทำแร่ที่เป็นแบบวิธีชาวบ้าน เริ่มเปลี่ยนสภาพ
เป็นนายทุนขนาดย่อม ทำให้ชาวบ้านที่มาทำการขุดแร่ในบ้านน้ำเค็มได้ขยายตัว
อย่างรวดเร็ว

จากการสำรวจพบแร่ดีบุก และมีการลงทุนเหมืองแร่ เริ่มตั้งแต่การทำเหมืองในรูป
ประธานบัตร จนมาถึงการขุดแร่เสรี ทำให้วิถีชีวิตชาวบ้านน้ำเค็มโดยเฉพาะอย่าง
ชุมชนชาวน้ำและชุมชนแหลมป้อม ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมในยุคแรกๆ ได้เปลี่ยน
สภาพหมู่บ้านจากประมงชายฝั่งพื้นบ้าน กลายมาเป็นหมู่บ้านชุมชนเหมือง ชาวบ้าน
หันมายึดอาชีพขุดแร่กันอย่างเบ็ดเสร็จเป็นลำเป็นสัน ว่ากันว่า การขุดแร่ครั้งนั้นมีการต่อแพ
ไม้ แพเหล็ก เพื่อขุดแร่ทั้งทางบกและในทะเล บางรายถึงขนาดลงทุนดัดแปลง
เรือประมงเป็นเรือคูดแร่

ซึ่งคนที่เข้ามาทำเหมืองแร่จากถิ่นที่ต่างๆ ได้แสดงความเป็นตัวตนออกมาผ่าน
ชุมชนบ้านน้ำเค็มคือ ชื่อซอยที่ปักอยู่ตรงปากซอย ตลอดสองฟากถนนในหมู่บ้าน
น้ำเค็ม เช่น ซอยชุมชนแพ ซอยเชิงใหม่ ซอยอายุชยา ซอยตาเฒ่า ซอยสุพรรณ
ซอยเสนา ซอยโกพัด ซอยทักษิณ ซอยเรือฟ้า ซอยองค์การ ซอยบ้านแพน ซอย
ตกลู ซอยทรายทอง ซอยนครศรี และอีกหลายๆ ซอยที่บ่งบอกความเป็นตัวตน
และที่มาของตน

ขณะการขุดแร่ดำเนินไปอย่างคึกคัก ทำให้เศรษฐกิจการเงินในบ้านน้ำเค็มเฟื่องฟู
ตามไปด้วย บ้านน้ำเค็มที่เปิดแขนต้อนรับคนจากทั่วสารทิศ ทำให้สังคมน้ำเค็มใน
สมัยนั้นอยู่ในสภาพ ไกลปืนเที่ยง อาชญากรรมการเข่นฆ่ามีอยู่แทบทุกวัน
มีเรื่องเล่าว่า คนมาขุดแร่ที่ดัดแปลงเรือลงไปขุดแร่กลางทะเล ทีมขุดแร่ชุดหนึ่งซึ่ง
มีหลายคนแบ่งหน้าที่กัน กลุ่มหนึ่งทำหน้าที่ลงขุดแร่ใต้ทะเล อีกกลุ่มหนึ่งทำ

หน้าที่เก็บรับแร่อยู่บนเรือ คนที่ดำน้ำลงขุดแร่จะต้องใช้สายยางเป็นท่อหายใจ แต่ที่
นี้ หากคนที่อยู่บนเรือเห็นแร่จำนวนมากเกิดอยากสูบเอาคนเดียว ก็จะทำกรตัดสาย
ยางปล่อยน้ำเข้า คนขุดแร่ที่อยู่ใต้น้ำตาย บางทีในการขุดแร่เกิดดินทรุด แผล่ม ทับ
คนงานขุดแร่ตายก็มีอยู่บ่อยครั้ง การปล้นแร่ชิงแร่ก็เห็นกันอยู่เนืองๆ ทำให้เกิด
สังคมที่พึ่งระบบนักเลงขึ้นในสมัยนั้น นักเลงหลายคนได้ขึ้นชื่อว่า “เสือ” ที่
ชาวบ้านในสมัยนี้ยังจดจำกันได้เช่นเสือน้อย เสือจีน

ต่อมา เมื่อแร่เริ่มหมดลงไม่คุ้มค่าแรงที่ลงทุนไป การทำเหมืองแร่ซบเซา คนขุดแร่
ที่มาจากต่างถิ่น บางคนร่ำรวยพอสร้างตัวได้ บางคนจึงไม่เป็นท่าล้มละลาย
สิ้นเนื้อประดาตัว กระทั่งบางคนต้องสังเวชชีวิตไว้กับการแสวงหาโชคในบ้าน
น้ำเค็ม

เมื่อสิ้นสุดยุคการขุดแร่ คนที่เข้ามาเสี่ยงโชคบ้างทยอยย้ายออกไป บ้างกลับสู่บ้าน
เกิด บางกลุ่มไม่ย้าย หันมาปักหลักเปลี่ยนอาชีพจากการรับจ้างขุดแร่มาทำอาชีพ
ประมงอีกครั้ง มีการลงทุนทางธุรกิจครั้งใหม่ เศรษฐกิจบ้านน้ำเค็มเริ่มกลับมา
คึกคักอีกครั้ง

ผู้คนเริ่มเข้ามาอยู่อาศัย ทำมาหากินอีกระลอก จนบ้านน้ำเค็มกลายเป็นชุมชนที่อยู่
กันอย่างหนาแน่น มีทั้งคนพื้นเพชุมชนบ้านน้ำเค็มเดิมและคนต่างถิ่นต่างจังหวัด
ผู้คนที่ทยอยเข้ามาทำมาหากินอยู่ในบ้านน้ำเค็ม กลายเป็นการหวนกลับคืนมาของ
อาชีพประมงอีกครั้ง คนที่มาทำมาหากินในบ้านน้ำเค็มยามนี้หลากหลายมาก มี
ตั้งแต่อาชีพจับกังเรือประมงจากประเทศเพื่อนบ้านยันผู้ประกอบการฐานะระดับ
เศรษฐี ต่างมาอยู่มาประกอบอาชีพกันในชุมชนบ้านน้ำเค็ม

คนที่มาอยู่ในบ้านน้ำเค็มรอบหลังนี้ ประกอบอาชีพกันอย่างหลากหลายมากเช่นกัน
โดยเฉพาะอาชีพออกเรือประมงนี้ มีตั้งประมงพื้นบ้านจนถึงเจ้าแม่ปลา ซึ่งมีอยู่
ถึงหกเจ็ดเจ้า และยังมีคนที่ยึดอาชีพเลี้ยงปลาในกระชัง ริสอर्ट ร้านอาหาร ร้านค้า
ขายของชำ รวมถึงแรงงานที่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน มีทุกอาชีพในบ้านน้ำเค็ม
จนบ้านน้ำเค็มกลายเป็นเมืองเล็ก ๆ เมืองหนึ่งของชายฝั่งทะเล จนหลายต่อหลายคน
ได้เรียกน้ำเค็มว่าเท็กซัส บ้างเรียกน้ำเค็มซีตี้ แต่ละวันเงินสะพัดนับสิบๆ ล้านบาท

ด้วยการที่บ้านน้ำเค็มอาจตั้งอยู่ในพื้นที่ใกล้แหล่งธุรกิจทางการท่องเที่ยว เช่น เขาหลักและไม่ไกลมากนักจากเมืองภูเก็ต การชื้ออาศัยีพระมวงส่งให้กับย่านธุรกิจทั้งสองแห่ง ทำให้บ้านน้ำเค็มเป็นหมู่บ้านที่มีเศรษฐกิจดี และความเป็นเมืองค่อนข้างสูง กลุ่มคนที่มีอยู่ในบ้านน้ำเค็มก็ประกอบอาชีพหลากหลายอาชีพมาก

ความสัมพันธ์กันของคนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม จึงสัมพันธ์กันบนผลประโยชน์ เพียงเกื้อหนุนต่อกันของแต่ละอาชีพเท่านั้น ชาวบ้านน้ำเค็มจึงอยู่ด้วยกันอย่างไม่มีใครไปก้าวล่วงยุ่งเกี่ยวในรายละเอียดชีวิตของกันและกัน คนอาชีพต่างกันจะรู้จักกันเพียงผ่านๆ ผิวเผิน แต่คนที่อาศัยอยู่ในบ้านน้ำเค็มก็จะรู้ว่าใครเป็นใคร มาจากไหน ทำอาชีพอะไร ต่างคนต่างไม่สนิทสนมคบค้ากันมากนัก

เห็นได้จากการเล่าประสบการณ์ความสัมพันธ์ของคุณ ประธาน แกนนำชาวบ้านที่ปัจจุบันหลังเกิดเหตุภัยพิบัติสึนามิ เขาทำหน้าที่เป็นประธานธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม ที่ได้พูดถึง คุณไมตรี จงไกรจักร ซึ่งทั้งสองคนนี้ได้กลายเป็นหัวเรี่ยวหัวแรง ในการฟื้นฟูชุมชนบ้านน้ำเค็มหลังเกิดภัยพิบัติสึนามิ ว่า

“ก่อนสึนามิ ผมไม่ได้สนิทกับคุณไมตรีเท่าไร แต่กับพ่อเขาหรือพี่สาวเขา ก็พอสนิทบ้าง คุยกันบ้าง แต่ก็ไม่ถึงขั้นจะทานข้าวด้วยกัน แต่กับไมตรีผมมาสนิทกับเขาตอนโดนภัยพิบัติสึนามิเอง...”

จากการเผชิญประสบการณ์อันโหดร้ายของคนบ้านน้ำเค็ม ที่ถูกภัยพิบัติคลื่นยักษ์ซัดกระหน่ำ ได้เปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่าง หมู่บ้านน้ำเค็มที่คนน้ำเค็มเคยเห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อกัน ไม่มีอีกแล้ว ไม่มีแม้กระทั่งภาพวิถีชีวิตเก่าๆ

เป็นความเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เปลี่ยนแปลงแม้กระทั่งวิถีคิด วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านน้ำเค็ม สถานการณ์ “สึนามิ” ได้สร้างปรากฏการณ์ใหม่ สร้างประวัติศาสตร์ครั้งใหม่ ทุกสิ่งทุกอย่างเริ่มใหม่จากศูนย์ จากสังคมที่ต่างคนต่างอยู่ เมื่อมาเผชิญชะตาอันโหดร้ายมาด้วยกัน ทำให้เกิดการเกาะกลุ่มกันขึ้นมา แล้วหันมาสนใจใส่ใจในความทุกข์ความยากของกันและกัน กลายมาเป็นสังคมที่มีความเกื้อกูลช่วยเหลือกัน

การก่อเกิดกลุ่มหลังสึนามิ

หลังจากเหตุการณ์สึนามิ ทำให้ชาวบ้านน้ำเค็มต้องอพยพออกจากหมู่บ้านของตัวเอง ไปหลบพักกินอยู่ที่หน้าอำเภอตะกั่วป่า ซึ่งที่หน้าอำเภอนี้ก็ไม่เพียงมีแต่ชาวบ้านน้ำเค็มเท่านั้น ยังมีชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติสึนามิจาก บางเนียง บางสັก ลีคัก ต่างก็ไปออกกันอยู่ที่หน้าอำเภอเพื่อหลบภัย

แต่ก็ยังมีชาวบ้านอีกบางส่วนที่ยังไปไหนไม่ได้ ต้องตามหาศพญาติพี่น้องพ่อแม่ที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ครั้งนี้ เพราะยังตามหาศพยังไม่เจอ ชาวบ้านน้ำเค็มคนหนึ่งเล่าว่า

“เวลานั้น เราหมดสิ้นทุกอย่าง เหลือแต่ตัว รอคอยหวัง รอการบริจาค รอการช่วยเหลือ และโชคที่คนตะกั่วป่า หรือคนพื้นที่ข้างเคียง มีน้ำใจเอาเวลาส่วนตัวมาทำอาหารให้กิน...”

หลังจากเหตุการณ์สึนามิผ่านไปได้สักสามสี่วัน คุณไมตรี จงไกรจักร ส.อบต. บ้านน้ำเค็มก็ได้บอกกับคุณประธาน....ชาวบ้านน้ำเค็ม ว่า

“ที่เราจะต้องหาที่อยู่กันใหม่กันแล้ว ที่ซึ่งไม่ใช่ที่หน้าอำเภอ” เนื่องจากเหตุผลหลายๆ อย่าง หลายๆ ปัจจัย ซึ่งขณะนั้นชาวบ้านน้ำเค็มอยู่ในสภาพของผู้อพยพ และอยู่กันอย่างกระจัดกระจายกัน คณะกลุ่มกับชาวบ้านหมู่บ้านอื่น ยากต่อการจัดการการให้ความช่วยเหลือ

เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ ดูแลความเป็นอยู่ของชาวบ้านเดียวกัน คุณไมตรีปรึกษากับคุณประธานถึงเรื่องการรวมกลุ่มชาวบ้านน้ำเค็มให้อยู่ด้วยกันในที่เดียวกัน ซึ่งทั้งสองก็เห็นด้วย

ในที่สุดก็ได้ติดต่อประสานงานกับหน่วยงานในท้องที่ หาดานที่อยู่เพื่อจะสร้างเป็นที่พักพิงชั่วคราวของชาวบ้านน้ำเค็ม ได้ที่ของกรมทรัพยากรธรณี ซึ่งอยู่ติดกับที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลบางม่วง ไม่ไกลจากบ้านน้ำเค็มนัก

เมื่อได้ที่อยู่แล้วผู้นำทั้งสองก็ไปชวนชาวบ้านให้มาอยู่ แต่ชาวบ้านยังไม่ค่อยจะมา
อยู่กัน เพราะไม่แน่ใจว่าที่ใหม่ที่นั่นจะอยู่กันได้ดีหรือไม่

แต่เมื่อผู้นำทั้งสองพูดคุยบายบอกเหตุผล ชาวบ้านบางส่วนค่อยๆ ทอยกันมาอยู่
แต่ก็ต้องพบปัญหาเรื่องที่พัก เต็นท์ไม่พอ คุณไมตรี ในฐานะ ส.อบต. ก็ประสานงาน
ไปยังหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาให้ความช่วยเหลือ

ในขณะนั้นเองทางเจ้าหน้าที่มูลนิธิชุมชนไทย และสถาบันพัฒนาชุมชน (พอช.) ก็
เข้ามาให้ความช่วยเหลือให้คำแนะนำในการจัดรวมกลุ่มชาวบ้าน พร้อมจัดหาพื้นที่
สนามให้ชาวบ้านมีที่พักได้ทำสับกว่าหลังในคืนแรก

แม้ว่าชาวบ้านน้ำเค็มจะเริ่มทยอยมาอยู่กันที่ศูนย์พักพิงกรมทรัพย์ภรณ์ก็ตาม แต่
ยังมีชาวบ้านอีกกลุ่มใหญ่ที่ยังอยู่กันที่หน้าอำเภออยู่

ในช่วงนั้น พี่ประธานผู้นำชาวบ้านเล่าว่า “แรกๆ ที่เรามาอยู่กันที่นี่ พยายามจัดหา
อาสาสมัครมาอยู่ร่วมกัน แบ่งหน้าที่กัน ช่วยๆ กันทำ ใครจะหุงข้าว ใครจะทำกับข้าว
เป็นผู้ประสาบภัยด้วยกัน ช่วยๆ กันทำ...”

แต่แล้วมาถึงวันที่ 4 มกราคม 2548 ทางราชการอำเภอจะต้องเปิดทำการ ทำให้
ชาวบ้านน้ำเค็มที่อยู่หน้าอำเภอก็ทยอยเข้ามาอยู่กันที่ศูนย์พักพิงกรมทรัพย์

เมื่อชาวบ้านมาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มใหญ่ ปัญหาที่ตามมา เพราะต่างคนต่างความคิด
มีการถกเถียงกัน โดยเฉพาะการจัดการกับของบริจาคที่มีมาก ขณะที่การจัดการ
กลุ่มองค์กรยังไม่ลงตัว ในที่สุดก็มีการประชุมร่วมกัน เพื่อหาทางออกให้กับชาวบ้าน
ซึ่งขณะนั้นอยู่ในสภาพของผู้อพยพ ไม่มีที่อยู่ที่พัก

การจัดระบบให้กับชาวบ้านให้อยู่อย่างเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นไปอย่างยากลำบาก
เนื่องจากว่า ก่อนหน้านี้อาสาสมัครไม่เคยพบปะกับประสาบการณ์เช่นนี้มาก่อน และ
สังคมบ้านน้ำเค็มก็เป็นมาอย่างต่างคนต่างอยู่ต่างทำมาหากิน ไม่สูงสิงคบบค้ำกัน
เหมือนกับชุมชนหมู่บ้านที่มีความเป็นมาในระบบเครือญาติ

แต่เมื่อประสบภัยด้วยกันมาอยู่ร่วมกัน จึงมีการจัดระบบอาสาสมัครขึ้น และมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมา และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่กันเป็นฝ่าย เช่น ฝ่ายรับบริจาค ฝ่ายรักษาความปลอดภัย ฝ่ายดูแลน้ำ ห้องน้ำ ห้องส้วม ฝ่ายดูแลอาหาร เมื่อกลุ่มชาวบ้านเริ่มเป็นระบบขึ้นมา ทุกชิ้นกรรมการฝ่ายต่างๆ จะต้องมาประชุมร่วมกัน เพื่อให้วันรุ่งขึ้นจะต้องไม่มาคุยกันแบ่งงานกันอีก

ในที่สุดก็หาทางจัดทำบ้านพักชั่วคราวขึ้น โดยมีข้อตกลงว่า บ้านพักชั่วคราวที่สร้างขึ้นเสร็จในงวดแรกนี้ จะต้องให้คนที่พิการ คนแก่ เด็กอ่อน หรือคนที่ด้อยโอกาสในการช่วยเหลือตัวเองในเมืองต้น จะเป็นผู้เข้าพักอาศัยในบ้านพักชั่วคราวก่อน ขณะเดียวกันความช่วยเหลือต่างๆ หลังไหลกันลงมาที่บ้านน้ำเค็ม

“ตอนนั้นมีพี่น้องจาก ภาคเหนือ อีสาน และหน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามาช่วยกันสร้างบ้านพักชั่วคราวให้ ผู้คนเข้ามาเยะเยะไปหมด...” พี่ประธานว่า

หลังจากที่ชาวบ้านเริ่มจัดรูปจัดระบบลงตัวขึ้นมา การร่วมไม้ร่วมมือกันในกลุ่มและการทำงานกันอย่างหนักของทีมที่เลี้ยงที่มาจากชุมชนไทย และสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) กับแกนนำชาวบ้านทำให้ใช้เวลาไม่นานนัก บ้านพักชั่วคราวงวดแรกก็สร้างกันเสร็จและใช้เวลาไม่นานนัก

แม้ว่าการจัดรูปกลุ่มที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวกรมทรัพย์ฯ จะเป็นรูปเป็นร่างก็จริง แต่กลุ่มชาวบ้านน้ำเค็มที่มีอยู่กันจำนวนมาก ผนวกกับการบริจาคของที่มีแต่ละวันก็มากมายเช่นกัน ไม่เพียงแต่ของบริจาคเท่านั้นที่เป็นปัญหา การบริจาคเงินก็เป็นปัญหาให้กับกรรมการกลุ่มเป็นอย่างมาก เนื่องจากผู้มาบริจาคเงินบางคน นำเงินให้ชาวบ้าน แต่ก็ให้ไม่ทั่วถึง คนที่“ไม่”ได้เงินก็เกิดการโต้เถียงกัน

ในที่สุดกลุ่มแกนนำได้หาทางออกการบริจาคเงินด้วย การตั้งโต๊ะบริจาคเงินไว้เป็นกองกลาง โดยตั้งเงื่อนไขให้กับผู้ที่มาบริจาคเงินแก่ชาวบ้าน ว่า ณ ศูนย์พักพิงชั่วคราวกรมทรัพย์ฯ นี้ ถ้าจะมาเอาเงินให้ชาวบ้าน ก็ขอให้มอบกับกองกลาง แต่ก็มิใช่บุญญาของท่านที่ไม่เชื่อมันในคณะกรรมการกลาง จึงขอทำการแจกเงินแก่

ชาวบ้านเอง โดยบางคนแจกจ่ายไม่ทั่วถึงชาวบ้าน โคนชาวบ้านต่อว่าให้ เพราะบางคนได้ แต่บางคนไม่ได้

ช่วงระยะเวลา นั้น ขณะที่ชาวบ้านน้ำเค็มตั้งจุดพักพิงชั่วคราวที่กรมทรัพย์ฯ แต่ก็ใช้ว่าจะมีการตั้งจุดพักพิงที่นี้จุดเดียว ที่ในหมู่บ้านน้ำเค็มเอง หลังระยะเวลาผ่านไป ได้ระยะหนึ่งชาวบ้านก็เริ่มกลับเข้าไปดูแลบ้านของตัวเองบ้างแล้ว และก็มีการจัดตั้งกลุ่มรับบริจาคอยู่ในบ้านน้ำเค็มเองถึง 3 จุด ซึ่งจุดรับบริจาคแต่ละจุดต่างคนต่างจัดกลุ่มของตัวเอง ของบริจาคที่ได้แต่ละวันก็จัดการกันไป

แต่สำหรับจุดพักพิงที่กรมทรัพย์ฯ จะมีความต่างไปจากจุดอื่นๆ ในรูปของการจัดกลุ่มการบริหาร เนื่องจากมีพี่เลี้ยงจากมูลนิธิชุมชนไทยและพอช.คอยดูแลช่วยเหลือในการจัดระบบกลุ่มและมีการพูดคุยกันถึงการจัดการในระยะยาว โดยการจัดการกันเองโดยชาวบ้าน

ทุกเย็นจะมีการประชุมคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ มาพูดคุยวางแผนงานเพื่อจะทำงานรุ่งเช้าจะต้องไม่มานั่งประชุมกันอีก รูปแบบระบบกลุ่มเริ่มลงตัว โดยแบ่งหมวดชาวบ้านเป็นกลุ่มๆ ละประมาณ 30 เต็นท์ จะมีหัวหน้ากลุ่มหนึ่งคน กลุ่มดำเนินไปเหมือนว่ากำลังจะดี

แต่แล้วก็มีเรื่องกับกองเงินบริจาคที่อยู่กองกลาง เพราะมันพอโตขึ้นมา เป็นเงินล้าน ชาวบ้านหลายเสียงก็อยากจะได้เงินกองกลางมาใช้ ในที่สุดเงินบริจาคจำนวนกว่าหนึ่งล้านสี่แสนบาท เสียงส่วนใหญ่ของชาวบ้านบอกให้แบ่งกัน

แล้วเงินล้านก็ถูกจัดสรร ไม่ใช่ชาวบ้านในศูนย์พักพิงกรมทรัพย์ฯเท่านั้น ชาวบ้านที่กลับเข้าไปตั้งกลุ่มอยู่ในบ้านน้ำเค็ม ก็อ้างความชอบธรรมในการเป็นคนบ้านน้ำเค็มขอมีส่วนได้กับเงินก้อนนี้ด้วย ในที่สุดเงินล้านก็ถูกเฉลี่ยกับจำนวนชาวบ้านน้ำเค็มทั้งหมด

“ได้กันคนละ 900 บาท แถมยังไม่ครบ...” แกนนำชาวบ้านคนหนึ่งบอกด้วยน้ำเสียง
แข็งๆ กับการรุมที่เงินก้อนใหญ่ที่มันควรจะใช้ประโยชน์กับชาวบ้านได้มากกว่า
การมาแบ่งกันเช่นนี้

เมื่อเงินล้านละลายเป็นเงินร้อย คณะกรรมการกลุ่มศูนย์พักพิงกรมทรัพย์ฯ ก็หันมา
ประชุมกัน เพื่อหาทางออกให้กับกลุ่มที่ดีกว่านี้ แล้วก็ได้แนวทางว่า ชาวบ้านที่จะ
อยู่ในกลุ่มนี้จะต้องขึ้นทะเบียน และการจัดการเงินบริจาค หรือการรับเงินบริจาคจะ
ไม่แบ่งกันอย่างที่ผ่านมา แต่จะเอาเงินจัดตั้งเป็นกองทุนขึ้นมา เนื่องจากว่าเงิน
บริจาคที่ผ่านมามันจำนวนก็ตั้งหนึ่งล้านกว่าบาท แต่มันไม่มีการวางแผนที่ดี เงิน
ดังกล่าวแทนที่จะเกิดประโยชน์กับส่วนรวม แต่มันไม่ได้

หลังจากที่ชาวบ้านน้ำเค็ม กลุ่มที่อยู่ศูนย์พักพิงชั่วคราวกรมทรัพย์ฯ ได้บ้านพัก
ชั่วคราวกันครบแล้ว แกนนำชาวบ้านที่เป็นคณะกรรมการกลุ่ม ก็ปรึกษารืออีกัน
ว่า จะทำยังไงกันดี

ชาวบ้านน้ำเค็มมีวัฒนธรรมกันอย่างหนึ่ง คือเช้าๆ พวกผู้ชายจะดื่มกาแฟเสวนากัน
ทุกๆ เช้าที่ชาวบ้านผู้ประสพภัยมาอยู่กันที่นี่ คนที่ดื่มกาแฟจะไปซื้อกาแฟ แล้วเอา
น้ำดื่มจากกองกลางมาชงกาแฟ แล้วใครคนหนึ่งก็เสนอความคิดขึ้นมาว่า

“ในเมื่อเราดื่มกาแฟกันทุกเช้า เราน่าจะตั้งสภากาแฟกัน ระดมเงินกันซื้อกาแฟ
ซื้อกาแฟ ซื้อแก้ว ร่วมหุ้นกันคนละหนึ่งร้อยบาท พอมีกลุ่มสภากาแฟเช้าๆ ก็มา
นั่งพูดคุยดื่มกาแฟกัน”

“ตอนนั้น เราอากระดานโลงศพมาทำป้ายสภากาแฟ เปิดกันตรงได้ต้นไม้นี้” คุณ
ศักดิ์ดา พรรณรังษี ซึ่งจุดบอกในวันที่เขาพาผู้เขียนไปดูสถานพักพิงชั่วคราว

จากกลุ่มสภากาแฟนี่เองทำให้ชาวบ้านศูนย์พักพิงกรมทรัพย์ฯ เริ่มขบคิดเสวนากัน
ขึ้นถึงเรื่องอนาคต ถึงอาชีพ มีการพูดคุยกันทุกเช้าและบ่อยขึ้น ขณะที่ความเป็น
กลุ่มเป็นก้อนของชาวบ้านน้ำเค็มในศูนย์พักพิงกรมทรัพย์ฯ เป็นระบบขึ้นมา การ

จัดการกลุ่มของชาวบ้านในรูปของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจกันและความเป็นระบบระเบียบก็มากขึ้น

แล้วทีนี้ จากสภาภาคาแพ้นำไปสู่การรวมตัวรวมกลุ่มเพื่อจะหาทางออกถึงอนาคตของชาวบ้านก็เริ่มขึ้น เริ่มมีการพูดคุยทบทวนกันถึงอาชีพเดิมของแต่ละคน แล้วทีนี้ก็เกิดปัญหาตามมาอีก ชาวบ้านหลายคนที่เคยมีเรือประมงหาปลา เมื่อจะหันกลับไปประกอบอาชีพเดิมจะหาเงินที่ไหนมาซื้อเรือ เพราะเรือหางยาวลำหนึ่งราคาเป็นแสนบาท

“ช่วงที่พวกผมโดนภัยพิบัติสึนามิ พวกผมไม่มีเครดิตเลย จะไปซื้ออะไรด้วยเงินก้อนที่ไหนเขาก็ไม่ให้...” พี่ประธานพูดถึงต้นทุนความเชื่อถือชาวบ้านช่วงที่ประสบสึนามิ

จากทุกเช้าที่มีการเสวนาสภาคาแพ ก็จะมีการพูดคุยกันหาทางออกโดยแต่ละคนแสดงความคิดเห็นกัน ถกกันถึงวิธีการเพื่อจะเป็นแนวทาง แล้วก็มีคนเสนอว่าให้มีการจัดตั้งกลุ่มขึ้นมา เริ่มมีการจัดกลุ่มหาสมาชิก มีก็กลุ่มที่ราย แต่แต่ละกลุ่มต้องการจะทำอาชีพอะไร แต่มีข้อแม้ของกลุ่มว่า สมาชิกที่รวมกลุ่มกันนั้นจะต้องสมทบเงินเข้ากองทุนกลุ่ม โดยมีกลุ่มออมทรัพย์กันเกิดขึ้น

เมื่อมีกลุ่มออมทรัพย์กันแล้ว แต่ละวันเงินก็เข้ามาที่กลุ่มเยอะขึ้น หัวหน้ากลุ่มจากแต่ละอาชีพก็จะเอาไปฝากธนาคาร แต่แล้วก็เกิดการถกเถียงกันอีก อาจด้วยสาเหตุความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจกันในเรื่องเงิน ก็มีการถกกันในกลุ่มเงินส่วนนี้จะบริหารจัดการกันอย่างไร

พอดีในช่วงนั้น พี่เลี้ยงที่มาเป็นอาสาสมัครที่มาช่วยเหลือชาวบ้านน้ำเค็ม ณ ศูนย์กรมทรัพย์ฯ มีคนหนึ่งทำงานธนาคารกรุงไทย ซึ่งอยู่ในตำแหน่งระดับผู้บริหาร ได้ประชุมร่วมกับชาวบ้านด้วย และเสนอให้ชาวบ้านได้ตั้งธนาคารชุมชนเป็นของตนเอง ท่ามกลางความงุนงงสงสัยของกลุ่มชาวบ้านตั้งกันเองได้ด้วยหรือ ธนาคาร ?

เมื่อชาวบ้านได้รับการอรรถาธิบาย ทางพี่เลี้ยงที่มาจากมูลนิธิในเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชน ได้พาแกนนำชาวบ้านน้ำเค็มในศูนย์กรมทรัพย์ฯ ไปศึกษาดูงานธนาคารชุมชนจากชุมชนอื่นที่เขาทำกันมาแล้ว กลับมาพอได้แนวทางก็มีการดำเนินการจัดตั้งธนาคารชุมชนขึ้น โดยการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ โดยคุณไมตรีเป็นทั้งผู้จัดการ ผู้บริหาร และผู้ประสานงานกับองค์กรต่างๆ ในการมาให้ความช่วยเหลือชาวบ้าน

วันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2548 เป็นวันครบรอบ 100 วันสีนามิ และเป็นวันเบิกฤกษ์ธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม

สัญญาเตือนภัย

แต่แต่ละครั้งที่เกิดเหตุภัยจากธรรมชาติ รัฐบาลหรือหน่วยงานรัฐ มักจะมีวิธีการแปลกๆ เพื่อคอยรับมือป้องกันภัย แต่ครั้งจะมาในรูปแบบโครงการที่ใช้งบประมาณที่สูงลิ่วและเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัย มามอบให้ชาวบ้าน ขณะที่ชาวบ้านเองไม่ค่อยประสีประสาเกี่ยวกับของเล่นใหม่นี้กันสักเท่าไร ช้ายังไม่ค่อยเชื่อมั่นในเทคโนโลยีนี้มากนัก

“เทคโนโลยีมันไม่เลื่อมเนื้อไวใจไม่ได้...” สุรียา สีนประเสริฐ ชาวบ้านจากหัวปอนอำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ เล่าปณเสียงหัวเราะ เมื่อทำเรื่องสัญญาเตือนภัยกับผลงฤทธิ์กับชาวบ้านในหมู่บ้านเขา

บ้านของสุรียา อยู่ติดกับเชิงเขาตอยอินทนนท์ เมื่อครั้งเกิดฝนตกหนักน้ำท่วมใหญ่ เชียงใหม่เมื่อปี 2548 พื้นที่บนตอยหลายแห่งมีการสำรวจพบว่าเป็นพื้นที่เสี่ยงกับน้ำหลากเข้าท่วมแล้วดินถล่ม ในที่สุดทางการก็ได้มาติดตั้งเครื่องวัดปริมาณน้ำฝนพร้อมติดตั้งสัญญาเตือนภัยให้กับหมู่บ้าน

ปากต่อปากของชาวบ้านที่สื่อความหมายในตัวสัญญาเตือนภัยนี้คิดบ้างถูกบ้าง ชาวบ้านบนตอยพ่อเฒ่าแม่แก่ ภาษาไทยฟังไม่ค่อยจะรู้เรื่องอยู่แล้ว ครั้งพอได้รับคำอธิบายระบบการทำงานของสัญญาเตือนภัยนี้ จากเด็กหนุ่มในหมู่บ้านอย่างผิฉา เพ็ญๆ ที่เล่นที่จริง ต่างก็ได้เก็บจามาเก็บคิด

“ได้สัญญาเดือนกษัตริย์ หลวงมาคิดตั้งให้ มันจะเดือนกษัตริย์ให้กับเรา ถ้าฝนตกหนัก น้ำจะท่วม ดินจะถล่ม มันจะร้อง เพราะฉะนั้นถ้ามันร้องขึ้นมา เราจะต้องหนีไปอยู่ในที่ที่ปลอดภัย...” เด็กหนุ่มแปลคำอธิบาย พร้อมกับเปิดเสียงหอนสัญญาเดือนกษัตริย์ เสียงหอนนี้จึงเข้าไปแน่นิ่งอยู่ในหัวพ่อเฒ่าแม่แก่

หมดยน้ำฝนใครๆ แทะจะลืมนึกถึงบทบาทของเจ้าปติมากรรมโครงเหล็กนี้ แต่ไหนแต่ไรยังไม่เคยเห็นน้ำถล่มดินทะเลาย พอหน้าฝนปีถัดมาคืนหนึ่งที่ฝนตกหนัก เจ้าโครงเหล็กตัวนี้ แผลงฤทธิ์ขึ้นมากลางดึก มันส่งเสียงแผดร้องแข่งกับเสียงฝน ชาวบ้านที่อยู่ใกล้ได้ยินเสียงหอนดัง ต่างแตกตื่นวิ่งขึ้นๆ ลงๆ บ้านกันจ้าละหวั่นซุนลมมุล บางคนตกบันไดถลอกปอกเปิก แต่ละคนไม่รู้ว่าจะหนีไปไหน เพราะฝนก็ตกหนัก เวลาที่คำมืด

“คืนะที่คืนนั้นฝนตกหนัก กลบเสียงหอน ไปได้มาก ถ้าชาวบ้านได้ยินกันทั้งหมดบ้านคืนนั้นคนจะโกลาหลกันน่าดู...” สุรียาเล่าด้วยเสียงหัวเราะขบขัน

นี่ก็เช่นกัน เมื่อครั้งฝนตกหนักดินถล่มน้ำทะลักท่วมอำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อปี 2548 ชาวเมืองปายก็ได้รับความเสียหายอย่างหนักจากน้ำท่วมดินโคลนถล่ม แต่แล้วทางผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้อง ก็ได้แก้ปัญหาโดยการมาติดตั้งสัญญาเดือนกษัตริย์ระบบเรดาร์

ต่อคำถามถึงประสิทธิภาพของระบบการทำงานของสัญญาเดือนกษัตริย์ คุณพงษ์พิพัฒน์ มีเบจมาศ คณะกรรมการเครือข่ายทรัพยากรธรรมชาติจังหวัดแม่ฮ่องสอนให้ทัศนะว่า

“ก็ไม่แน่ว่ามันจะเดือนกษัตริย์ให้เราได้หรือเปล่า? เพราะภัยธรรมชาติมันมีระดับ ความรุนแรงที่สร้างความเสียหาย มันไม่แน่นอน มันก็น่าคิดที่ทางภาครัฐนำเทคโนโลยีมาใช้ในระบบเตือนภัยธรรมชาติ ขณะเดียวกันลืมนึกเรื่ององค์ความรู้ท้องถิ่น ที่มีอยู่ในภูมิปัญญาชาวบ้าน จากการสังเกตสิ่งรอบตัวไม่วามดปลวก มันบ่งบอกเหตุการณ์ทางธรรมชาติได้...”

คุณพงษ์พัฒน์ ปิดท้ายคิดตลกกว่าระบบสัญญาณเตือนภัยธรรมชาติระบบเรดาร์ที่ตั้งอยู่ใจกลางเมืองปาย

“มันก็ไม่แน่ว่า วันดีคืนดี แคร่ร้อนหรือหนาวจัด คนที่ควบคุมการทำงานของระบบเตือนภัยเกิดอุบัติเหตุ เปิดเสียงหวอดังขึ้นมา ทั้งชาวบ้านนักท่องเที่ยว คงจะวุ่นวายกัน น่าดูทีเดียว...”

จากการแก้ไขระบบป้องกันภัยธรรมชาติ ด้วยการติดตั้งระบบสัญญาณเตือนภัยทางภาคเหนือ คู่ประหนึ่งมีความเกี่ยวข้องกับการแก้ไขป้องกันภัยจากภาคใต้ด้วย

ปลายปี 2547 แผ่นดินไหวเกิดคลื่นยักษ์ถล่มชายฝั่งทะเลอันดามัน สร้างความเสียหายอย่างรุนแรง พร้อมทั้งสภาพจิตใจที่ต้องเผชิญกับความกลัว บ้านน้ำเค็ม ต.บางม่วง อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับ ความเสียหายมากที่สุด

แต่หลังการจากไปของคลื่นยักษ์สึนามิ การแก้ไขป้องกันอุทกภัยของรัฐบาล ก็หนีไม่พ้น การตั้งระบบสัญญาณเตือนภัย ในขณะที่เดียวกันความเชื่อมั่นของชาวบ้านต่อสัญญาณเตือนภัยนั้น ต่างวางใจกับมันไม่ได้

คุณศักดิ์ พรหมรังษี ชาวบ้านน้ำเค็ม บอกว่า

“เขามาตั้งให้...ไว้ใจในระบบเตือนภัยร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่ได้ บางทีเกิดฝนตกหนัก สัญญาณอาจขัดข้องก็เป็นไปได้เหมือนกัน อีกอย่างถ้าฝนตกหนักเสียงหวอดังได้ยินไม่ทั่วถึง ...”

ไม่ว่าภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นที่ภาคเหนือหรือภาคใต้ สิ่งหนึ่งที่ผู้บริหารบ้านเมือง คิดแก้ไขป้องกันภัยธรรมชาติให้กับชาวบ้าน คือการพึ่งพาเทคโนโลยี ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในพื้นที่ไม่เคยมีส่วนร่วมในการจะตัดสินใจเลย

บางทีคิดในแง่สุดโต่ง สัญญาณเตือนภัยที่เขาติดตั้งให้ไว้ บางทีเบื้องหลังอาจแฝงด้วยงบประมาณ โครงการก็เป็นได้ แต่สิ่งหนึ่งที่รัฐบาลไหนๆ มองกันไม่เห็น

“ระบบองค์ความรู้ท้องถิ่นเกี่ยวกับสัญญาณบอกเหตุ” ซึ่งชาวบ้านทุกกลุ่มชน ไม่ว่าจะ
จะเป็นชาวบ้านที่อยู่บนป่าบนเขา หรือชาวบ้านที่อยู่กับทะเล พวกเขาย่อมมีความรู้
เรื่องलगบอกเหตุทางภัยธรรมชาติ

ความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้ ในระยะยาว หน่วยงานที่รับผิดชอบน่าจะทำการศึกษาวิจัย
และทำเป็นหลักสูตร เปิดสอนกันในระบบโรงเรียน ด้านหนึ่งเป็นการเผยแพร่องค์
ความรู้ท้องถิ่น และในอีกด้านหนึ่งเป็นการให้วัคซีนภูมิคุ้มกันภัยธรรมชาติ ควบคู่
ไปกับทำให้ความรู้เรื่องเทคโนโลยีในการเอาตัวรอดจากภัยธรรมชาติก็น่าจะดี

“ลีลามิ” ความทรงจำที่ยากจะลืม

เป็นอีกครั้ง ที่ผมเข้าไปในบ้านน้ำเค็ม และได้เข้าไปพบคุณไมตรี ผู้นำชาวบ้านที่
ศูนย์ประสานงานชุมชนบ้านน้ำเค็ม ครั้งนี้คุณไมตรีก็เป็นเหมือนอย่างที่พบครั้งแรก
เขาจะนั่งกับโต๊ะทำงานหลังจอ คอมพิวเตอร์ มีโทรศัพท์มือถือและวิทยุสื่อสารวาง
อยู่ข้างๆ ในห้องทำงานเล็กๆ ในอาคารศูนย์ประสานงาน
ผมได้เอ่ยปากบอกกับคุณไมตรีว่าอยากจะล่องเรือ

“ถ้าอยากไปเดี๋ยวจะติดต่อพรรคพวกให้” คุณไมตรีบอก ผมตกลงทันที นัดหมาย
เวลากันว่า พวกเขาเรือส่วนใหญ่ เขาจะออกเรือกันประมาณบ่ายสอง

ผมกลับออกจากศูนย์ฯ บ้านน้ำเค็ม แล้วกลับเขามารออีกครั้ง ราวๆ บ่ายโมง ช่วงนี้เอง
รายการโทรทัศน์รายการหนึ่ง มาถ่ายทำรายการมาสัมภาษณ์ชาวบ้านและคุณไมตรี
ก็วิพากษ์กับคนที่จะออกเรือมารับผม

ลึกพักที่พี่เขามา คุณไมตรีแนะนำกับผม แล้วเราจับมอเตอร์ไซค์ออกไปจากศูนย์
ประสานงานบ้านน้ำเค็ม ระหว่างที่เข้าหมู่บ้าน พี่เขาคุยฝ่าลมขณะจับมอเตอร์ไซค์

“วันนี้บางที่อาจออกเรือไม่ได้ เพราะมีลมพัดค่อนข้างแรง...” พี่เขาบอก “...เมื่อคืน
นี้ออกเรือ วางลอบได้หัววันรอบเดียว คลื่นแรงนอนเรือโคลงทั้งคืน...” พี่เขาบอก
พร้อมจับมอเตอร์ไซค์พาผมไปที่ชุมชนแหลมสน

ที่ชายทะเล เรือหางเสือสักสามสิบกกว่าลำจอดอยู่เกยชายฝั่ง ลมทะเลพัดแรง ชงทิว
หลากสีบนเรือหาปลาโบกไสวระริกไม่หยุดหย่อน พี่เขาหักทวยแหลงได้กับเจ้าของ
เรือด้วยกัน ผมจับความได้บ้าง บางคนบอกว่าจะออกเรือ แต่บางคนบอกว่าลมแรง
คงไม่ออกเรือ

เราออกจากท่าเทียบเรือข้ามรถมาที่แพร่ง

“เมื่อคืนมีนักท่องเที่ยวยับรถเก๋ง, รถกระบะ มาจอดกางเต็นท์นอนกันบนแพนี่...” พี่
เขาเล่า “เขามาทำกับข้าวกินกันบนนี่...” พี่เขาเล่ากวาดตามองออกไปทางทะเล
บรรยากาศกางเต็นท์นอนบนแพร่งชายทะเลน่าเต็ม คงโรแมนติคไม่เบา ผมคิด

เราขึ้นรับลมกันบนแพร่งชมเรือชมทะเล สักครู่พี่เขากับชวนผมไปที่สวนอนุสรณ์
สถาน สีนามิบ้านน้ำเค็ม ชวนกันนั่งคุยในศาลาข้างอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรฯ
เยื้องศาลเจ้าพ่อขุนทะเล

ระหว่างนั้นเรือที่จอดเทียบท่า ก็เริ่มออกทะเลกัน นำหน้าด้วยเรือปั่นไฟสองลำ
ตามด้วยเรืออวนดำ หรือเรือแม่ที่ชาวประมงเรียกกัน ซึ่งเป็นเรือที่มีขนาดใหญ่กว่า
เรือหางเสือหลายเท่าและมีเสากระโดง มีเก๋งอยู่บนหลังคา เรืออวนดำนี้มีคนงาน
บนเรือประมาณ สี่สิบห้าสิบคน แล้วแต่ขนาดของเรือ มองเห็นเรืออวนดำที่ตามมา
อีกหลายลำ แต่ละลำจะบรรทุกไม้ไผ่กันเต็มลำเรือ

“ไม้ไผ่พวกนั้น เขาเอาไปทิ้งไว้ให้ปลามากินตะไคร่น้ำที่ติดไม้ไผ่” พี่เขาบอกให้รู้
ถึงวิธีล่อปลานี้แบบวิธีพื้นบ้าน ส่วนเรือปั่นไฟนั้น ปั่นไฟล่อปลาแล้วเรืออวนดำจะ
คลุมอีกทีหนึ่ง

ขณะที่พี่เขาบอกเล่าให้ผมฟังถึงคุณสมบัติของเรือแต่ละลำที่วิ่งออกทะเล ซึ่งมีอยู่
หลายลำหลายขนาดและหลากแบบมาก

“แบบนั้นเป็นเรือลอย...” พี่เขบอก และชี้มือไปที่เรือกำลังแล่นออกจากท่าลำนั้น “สังเกตดูนะ ตรงกลางจะมีเครื่องควั่น” พี่เขบอก เครื่องควั่นนี้ทำหน้าที่ผ่อนแรงในการลากอวน มันทำหน้าที่ผ่อนแรงคล้ายๆ กับรอกนั่นแหละ

เมื่อเรือออกจากฝั่งลัดเข้าไปไกลทะเลลึก พี่เขาก็พูดขึ้นว่า

“ช่วงนี้น้ำทะเลมีอะไรแปลกๆ คลื่นลมแรงผิดปกติ ไม่รู้มันเกี่ยวกับสภาวะโลกเปลี่ยนแปลงหรือเปล่า...” พี่เขตั้งข้อสังเกต และเล่าต่อว่า น้ำทะเลช่วงนี้เอาแน่เอานอนไม่ได้ บางทีมันไม่น่ามีลม มันก็มี เช่นสองสามวันมานี้ เมื่อมีลมมันก็มีคลื่นทะเลมีคลื่นก็ออกเรือลำบาก คือลำบากในการวางลอบสู้อลอบ

“แต่ละครั้งที้ออกเรือไปไกลสักเท่าไร...” ผมถาม

“ประมาณ 10 ไมล์ทะเล ช่วงที่น้ำทะเลลึกประมาณสักสี่สิบลเมตร”

ซึ่งผมก็ยังไม่รู้ว่าไมล์ทะเลนั้นมันไกลสักกี่กิโลเมตร พี่เขก็อธิบายว่า 1 ไมล์ทะเลนั้นเท่ากับ 1,600 เมตร เป็นความรู้ใหม่สำหรับผม

“ขอโทษครับ คุณกันตั้งนานผมชื่อนกครับ พี่ชื่ออะไร?” ผมเปลี่ยนเรื่องจากเรื่องทะเลมาเป็นเรื่องส่วนตัว

“ผมชื่อแสม (สะแหม) ชื่อจริง พลรัตน์ วันเพ็ญ”

พี่แสม เดิมอยู่ที่จังหวัดตรัง และมาอยู่ที่บ้านน้ำเค็ม เมื่อปีพ.ศ. 2519 และมาเรียนหนังสือ ชั้น ป. 3 ที่โรงเรียนน้ำเค็ม

“ตอนนั้น โรงเรียนน้ำเค็มอาคารมุงจาก มีครูแค่สองคน...” พี่แสมเล่าถึงวัยเด็ก “ตอนนั้นพ่อมาทำเหมืองแร่ แถวนี่เป็นแพเหมืองทั้งนั้น” บ้านน้ำเค็มสมัยนั้นเป็นยุคของการทำเหมืองแร่ดีบุก เมื่อบริษัทแทมโก้หมดสัญญาประทานบัตรในปี พ.ศ. 2518

ต่อมาปี พ.ศ. 2519 ผู้ว่าราชการจังหวัดพังงาในสมัยนั้นได้อนุญาตให้ชาวบ้านเข้ามา
ขุดแร่ในบริเวณที่พื้นที่บ้านน้ำเค็ม

“ตรงแถวนี้ เมื่อก่อนเขาเรียกว่าบางหลูด...” พี่แสมชี้มือไปทางที่มีร้านอาหาร
ริทะเล เพิ่งกำลังเปิดทำการ “ปัจจุบันเขาเรียกแหลมป้อม เมื่อก่อนตรงบริเวณนั้น
เป็นเหมืองบกล...” แล้วสายตาพี่แสมเลื้อยมาหยุดมองกับซากบ้านข้างร้านอาหารนั้น
พลันเงยไป สายตาส่งลึกลงสู่ถ้ำครุ

“ตลอดชายฝั่งแถวนี้ เมื่อก่อนเป็นร้านอาหารทั้งนั้น...” พี่แสมว่า “แต่ละเจ้าจะมีร่ม
กางแดดตลอดชายฝั่ง...” พี่แสมรู้สภาพเก่าชายฝั่งน้ำเค็ม ผมเลยถามว่าถ้าอย่างนั้นก็
คล้ายแถวๆ บางแสน พี่แสมว่าคล้ายๆ ชายทะเลบางแสน

“พอกลื่นยักษ์สินามิมา กวาดชายทะเลราบไปเลย” พี่แสมเล่าด้วยน้ำเสียงหดหู่ลงกับ
ความหลังในเหตุการณ์ทะเลน้ำเค็มวิปโยค

“วันนั้นผมออกไปข้างนอก โทรศัพท์กลับมาหาเพื่อน ตั้งใจจะถามเขาว่า คนที่บ้าน
จะเอาอะไรมัย? แต่โทรฯแล้วไม่รับสาย โทรฯไปหลายรอบ พอเขารับสาย เขาก็บอก
ว่าบ้านน้ำเค็มโดนคลื่นกวาดไปอย่างราบเรียบ” พี่แสมบอกว่าขณะนั้นยังไม่เชื่อเลย
ว่าได้เกิดคลื่นยักษ์ นี้กว่าเพื่อนล้อเขาเล่น จึงตอบเพื่อนว่า

“...คลื่นที่ไหนจะมาดอนฟ้าจัดจ้าน...” พี่แสมถามได้แค่นี้แล้วสายก็ตัดไป

“แต่พอผมโทรไปอีกรอบ เพื่อนร้องไห้ และบอกว่าที่บ้านเหลือพี่สาวคนเดียว ทีนี้
ผมรีบ กลับเข้ามา เจอกับด่านตำรวจไม่ให้เข้า จึงตัดสินใจขับรถฝ่าไปได้แก่หัวถนน
เข้าไม่ได้ ทุกอย่างในบ้านน้ำเค็มระระขนาดด้วยซากบ้านซากเรือ...”

“...หลังจากนั้นคนที่รอดต่างออกตามหาญาติกัน น้ำเค็มเคลื่อนไปด้วยศพ เจอศพที่
ไหนถ้าไม่ใช่ญาติก็จะเอาไม้ปักพร้อมเสียบขวคนน้ำไว้ เพื่อบอกให้เขารู้ว่าที่นี่มีศพ
บางศพหน้าเขरो โคลนก็เอาน้ำล้างให้...” พี่แสมตั้งของสังเกตุกับแต่ละศพสินามิว่า

“มันมีความแปลกอยู่อย่าง ศพส่วนมากที่เจอเสื้อผ้าถูกรูดออกหมด บางศพต้องหาผ้า มาปิดไว้เพื่อมิให้อูจาดตา...”

พีแสมเล่าว่า เมื่อคนในครอบครัวพี่น้องด้วยกันเจอกันแล้ว เหลือแต่พ่อกับแม่ ตาม กันไปตามกันมาก็มีคนมาบอกว่า ไปเจอพ่อที่วัดบางบางม่วง

“พ่อผมลอยอยู่ในน้ำกว่าเจ็ดชั่วโมงหมดแรงจนวันนี้กลายเป็นอัมพฤกษ์ อัมพาต แต่ บางคนบอกว่าพ่อเป็นโรคขาดกำลังใจ”

แต่พอมารถึง แม่...

“ผมพยายามภาวนาขอให้เจอแม่ในสภาพที่เจอพ่อ แต่ก็ตามหาอยู่หลายวัน...” พีแสม เล่าด้วยน้ำเสียงเบาลงเครืออยู่ในลำคอ

มันเป็นความทรงจำอันเจ็บปวดของผู้ผ่านเหตุการณ์สึนามิ ที่ผมเข้าใจว่าทุกคนอยาก ลืมแต่ยากที่จะลบเลือนจริงๆ แล้วผมไม่อยากจะรู้ถึงความทรงจำอันโหดร้ายของ พี่เขา แต่การพูดคุยกันถึงเรื่องสึนามิมันก็ยากจะหลีกเลี่ยง

การสนทนาบอกเล่าประสบการณ์ความหลังอันโหดร้ายเจ็บปวดกับเสียงคลื่นลม ทะเลที่ดังมากลบเสียงหายใจของคู่สนทนา เขาหยุดเล่าผมหยุดซัก เจียบกันสักพัก “หลังจากน้ำเค็มโดนสึนามิ ไมตรีมีส่วนช่วยมาก...” พีแสมเปลี่ยนเรื่อง พูดถึงคุณ ไมตรีผู้นำของเขา “ถ้าไม่มีเขาสักคนน้ำเค็มจะเป็นยังไงไม่รู้...” พีแสมพูดถึงคุณ ไมตรีด้วยน้ำเสียงซึ่งในความจริงใจ ที่เขาทุ่มเททำงานเพื่อหมู่บ้านน้ำเค็ม

“ตาเลื่อน”

นักดำน้ำแห่งบ้านน้ำเค็ม กับ ความเจ็บป่วยหลังสึนามิ

สามปีมาแล้ว ที่ชาวบ้านน้ำเค็ม ผ่านพ้นจากน้ำทะเลวิปโยคภัยพิบัติสึนามิ ก่อนหน้านี้ “ตาเลื่อน” พ่อเต่าวัยใกล้เจ็ดสิบปี เขาเป็นคนอยู่เฉยไม่เป็น ชีวิตเขาจะอยู่กับงานตามประสาชาวบ้าน และตาเลื่อนเป็นคนไม่ชอบนั่งอยู่เฉย ว่ากันอย่างนั้น

แม้ว่าจะอยู่ในอายุใกล้เจ็ดสิบปีแล้วก็ตาม แต่ตาเลือนเขาเป็นคนที่แข็งแรงและไม่เคยเจ็บป่วยเลย

แต่แล้วเมื่อคลื่นยักษ์มาซัดกวาดทำลายบ้านน้ำเค็มในครั้งนั้น เขาก็เป็นคนหนึ่งที่ถูกคลื่นยักษ์พัดดูดเขาเข้ากลางทะเล และลอยคออยู่ในกลางทะเลนานกว่าเจ็ดชั่วโมง จนมีเรือเข้ามาพบและช่วยเหลือเขาให้รอดพ้นจากเงื้อมมรณะแห่งคลื่นยักษ์ได้

ลูกชายของตาเลือน “พีแสม” เล่าให้ผู้เขียนฟังว่า หลังจากที่เกิดคลื่นยักษ์สึนามิแล้ว พ่อเขาบอกว่า ลูกคลื่นยักษ์ซัดมาอย่างแรง แล้วน้ำก็ดูดพ่อเขาลอยอยู่กลางทะเล พ่อพ่อเขาตั้งสติได้ก็พยายามลอยคอและพยายามไขว่คว้าหาที่เกาะ ช่วงเวลาที่วิกฤติตอนที่พ่อจะหมดแรงเฮือกสุดท้ายนั้น พ่อเขาบอกว่าเห็นโซฟาลอยมา จึงตั้งใจด้วยแรงสุดท้ายพาตัวเองไปเกาะโซฟาได้ ก็ลอยอยู่ในน้ำทะเลจนเรือมาพบ แล้วช่วยเหลือพ่อจนปลอดภัย

เขาเล่ากับผู้เขียนว่า เมื่อเขาเจอพ่อก็เฝ้าภาวนาที่จะได้เจอแม่ให้มีชีวิตอยู่เช่นที่เขาเจอพ่อ แต่การเฝ้าหวังของเขาได้กลายเป็นเรื่องเศร้า เมื่อแม่เขาได้จากไปกับคลื่นยักษ์นี้เสียแล้ว แต่กับพ่อของเขานั้นลูกชายเล่าว่า

ตอนที่พ่อของเขามีกำลังวางขาอยู่ เคยออกเรือท่องทะเลไปหาปลากับพ่อ พ่อเขาเป็นคนที่ดำน้ำได้นานมาก โดยไม่ใช้หน้ากาก เขาเล่าว่าพ่อเขาดำน้ำนานจนเขากระวนกระวายใจนึกว่าพ่อต้องตายแน่ๆ แต่แล้วพ่อก็โผล่หัวออกมาได้อย่างเหลือเชื่อ แต่หลังจากเหตุการณ์สึนามิ ตาเลือนที่ลอยคอรอดชีวิตจากคลื่นยักษ์ครั้งนี้มาได้เพียงสามเดือนให้หลัง ก็ต้องล้มป่วยลง จนต้องไปรักษาตัวที่โรงพยาบาลตะกั่วป่า

“หลายคนบอกว่าพ่อผมเป็นโรคหมดกำลังใจ...” พีแสม ว่า

“ผมไม่เชื่อว่าจะเป็นไปได้ ที่พ่อจะเป็นคนหมดกำลังใจได้ง่ายๆ เช่นนั้น...” พีแสม ย้ำกับผู้เขียนหนักแน่นว่า ที่เขาไม่เชื่อว่าพ่อเขาจะเป็นคนหมดกำลังใจนั้น เพราะมีบางสิ่งบางอย่างหลังการจากไปของสินามินั้น มันชวนสงสัย มันมีบางอย่าง

เปลี่ยนไปอย่างแปลกๆ เช่นมีหูดูชนิดหนึ่งแพร่กระจายในบ้านน้ำเค็ม ซึ่งหูดูชนิดนี้ไม่เคยเห็นมาก่อน มันเพิ่งมีมาหลังสิ้นปีนี้เอง

เขาเล่าว่าหลังจากสิ้นปี มีชาวบ้านน้ำเค็มบางคนที่ได้รับผลตอนเหตุการณ์สิ้นปีนั้น แต่เมื่อรักษาแล้วก็ไม่หาย ผลติดเชื้อลามไปเรื่อยๆ มีอยู่ครอบครัวหนึ่ง สามีต้องตัดขาทั้ง แต่ก็ไม่อาจรักษาชีวิตได้ ส่วนภรรยา ก็มีผลจนวันนี้ก็ยังรักษาไม่หาย

ส่วนอีกคนหนึ่งนั้นก็อายุรุ่นๆ กับตาเลือน เขาก็โดนคลื่นแล้วก็มาเป็นโรคอัมพฤกษ์คล้ายตาเลือน แต่อาการไม่หนักเท่าตาเลือน และเวลานี้ ที่จะเดินไปไหนมาไหนก็ต้องใช้ไม้เท้าพยุงตัวแล้ว

ส่วนอาการของตาเลือนนั้น มาถึงวันนี้ เขาไม่อาจช่วยเหลือตัวเองได้แล้ว ทุกวันนี้ ลูกรู จะต้องคอยดูแลอาบน้ำเช็ดตัวป้อนข้าวป้อนน้ำ ทำทุกสิ่งทุกอย่างให้กับพ่อ

การเจ็บป่วยหลังสิ้นปีนั้น คงไม่มีแต่เฉพาะตาเลือนคนเดียว มีอยู่อีกหลายคนและหลายอาการ หลายกรณี ที่เป็นความเจ็บป่วยสืบเนื่องมาจากเหตุการณ์สิ้นปี

แต่การดูแลผู้ป่วย ณ วันนี้ได้กลายเป็นภาระหนักของครอบครัว จากกรณีการเจ็บป่วยของตาเลือนนั้น ทางครอบครัวได้สะท้อนว่าโรคภัยไข้เจ็บของผู้เป็นพ่อนั้น เขาเชื่อว่ามิสาเหตุมาจากภัยพิบัติสิ้นปี และเขาอยากจะให้หมอมเข้ามาดูชาวบ้านที่เจ็บป่วยมาเยี่ยมมาเยือน มาติดตามอาการผู้ป่วย

หากเป็นไปได้การรักษาสผู้ป่วยที่เกิดจากภัยพิบัติ ควรจะเป็นการรักษาฟรี เพราะตอนนั้นชาวบ้านหมดสิ้นเนื้อประดาตัวกันทั้งนั้น ยิ่งเมื่อคนในครอบครัวต้องเจ็บป่วย ก็จำเป็นที่ภาระต้องตกอยู่กับครอบครัวหนักขึ้นมามาก

“ทุกวันนี้ พ่อผมเสียค่ายา 800 บาทต่อครั้งที่ไปขอยาจากโรงพยาบาล...” พี่แสมบอก “...ยาที่ได้มาพอกินได้ประมาณเดือนหรือเดือนกว่า...” เขาบอกและเสนอกับผู้เขียนว่า หากเป็นไปได้ขอจะให้หมอมที่โรงพยาบาลมาเยี่ยมชาวบ้านบ้าง เดือนละครั้งถ้าไม่ได้ สองหรือสามเดือนต่อครั้งก็ยังดี

เสียงสะท้อนจากคนในครอบครัวของผู้เจ็บป่วย บ่งบอกถึงบางสิ่งบางอย่างว่า ชาวบ้านน้ำเค็มในวันนี้ คนภายนอกอาจเห็นว่าการฟื้นฟูหมู่บ้านหลังจากภัยพิบัติ สึนามิ เริ่มจะเข้าสู่รูปเข้ารอยแล้วก็ตาม แต่ลึกๆ แล้วชาวบ้านน้ำเค็มยังต้องการการเยียวยาในเรื่องสภาพจิตใจอยู่

เรือกระสือ

จากเหตุการณ์สึนามิ มาถึงวันนี้ก็สามปีและกำลังจะล่วงเลยไป ชาวบ้านน้ำเค็ม โดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้าน วันนี้พวกเขาก็เริ่มกลับมาฟื้นตัวฟื้นฟูอาชีพดั้งเดิมของพวกเขาอีกครั้ง หลังจากที่เคยโดนภัยพิบัติคลื่นยักษ์ทำลายล้างไม่เหลือแม่เครื่องมือทำมาหากิน

ยามบ่ายแดดร้อนลมทะเลพัดแรงคลื่นทะเลซัดฝั่งระลอกแล้วระลอกเล่า ที่ท่าจอดเรือชายทะเลฝั่งแหลมสน เรือประมงพื้นบ้านแต่ละลำทยอยกันกลับเข้าฝั่งจอดเทียบท่า

ชาวประมงพื้นบ้านที่ออกทะเล ลงจากเรือบ้างแบกกลางปลาเข้าบ้าน บ้างช่วยกันแบกหามลอบหามอวนติดปลาติดกุ้งมาแกะกันที่ใต้ร่มเงาหลังบ้านริมทะเล

ไม่นานนักที่แกะกุ้งแกะปลาที่ติดอวนใกล้จะหมด คนรับซื้อกุ้งซื้อปลารายย่อยก็เข้ามาขอซื้อซื้อและคัดกุ้งคัดปลาเอาเอง ราคาที่เรียกซื้อขายกันเป็นกันเอง ซึ่งคนซื้อก็เป็นชาวบ้านในถิ่นเดียวกัน หากรายได้ที่ไม่มีใครเข้ามาก็จะส่งขายให้กับเจ้าแม่แปปลาที่พวกเขาส่งขายกันเป็นประจำ

ชาวประมงพื้นบ้านในบ้านน้ำเค็ม แต่ละรายที่ออกเรือพวกเขาก็จะมีความผูกพันกับเจ้าแม่แปปลา ส่งขายให้กับใครก็จะส่งกับเจ้าแม่คนนั้นตลอด มันเป็นความผูกพันกันระหว่าง ชาวประมงกับเจ้าของแปปลา อย่างชาวชุมชนแหลมสน พวกเขาออกเรือได้ปลาก็จะส่งขายให้กับพี่ประยูรหรือไมก็พี่ทวีป พี่แสมชาวบ้านแหลมสนบอกกับผู้เขียน

“ออกเรือแต่ละครั้ง ถ้าได้ปลาสักร้อยหรือร้อยกว่าโลฯ ก็อยู่กันได้...” พี่แสมบอก ซึ่งจะขายได้ประมาณหมื่นกว่าบาทแบ่งกันสามคน ถือว่าเป็นรายได้ที่ดีทีเดียว

การออกเรือของชาวประมงชายฝั่งจะออกเรือกันประมาณช่วงบ่ายสองโมง ออกหาปลาไกลจากชายฝั่งประมาณ 10 ไมล์ทะเล ความลึกของทะเลอยู่ที่ประมาณ 40 เมตร การออกเรือก็ต้องไปนอนค้างกันกลางทะเล กลับออกมามีก็เที่ยงของอีกวัน

ในวันที่ผมไปลองนั่งแคะกุ้งแกะปลากับชาวประมงที่ชุมชนแหลมสน ได้เห็นภาพบรรยากาศวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านน้ำเค็มที่ดูแล้วเรียบง่าย ระหว่างที่พวกเขาแกะปลา กุ้ง ออกจากอวน ก็จะพูดคุยกันด้วยเรื่องราวศัพท์เพหะระ หยอกล้อหยอกเินกัน สนุกขบขัน พร้อมทั้งคอยดูว่าเรือแต่ละลำที่เข้าฝั่งเป็นเรือของใคร เมื่อแกะปลาแคะกุ้งที่ติดมาเสร็จ ใครอยากได้กุ้งอยากกินปลาก็หาถุงมาใส่หิ้วกลับบ้านกันแต่พอกิน

แต่กับกลุ่มเด็ก ๆ ที่มาช่วยแคะกุ้งปลา พวกเขาเตรียมมะหมีกันคนละห่อสองห่อ ก็ชวนให้ผมสงสัย แต่แล้วก็ถึงบางอ้อเมื่อหลังจากพวกเขาเข้าบ้าน กลืนกุ้งดัมกับมะหมีโยชมานั้นแหละ ชวนให้หิวขึ้นมาจริงๆ

ผมถามที่ๆ ที่ยึดอาชีพประมงชายฝั่งว่า หลังจากที่เกิดเหตุการณ์สึนามิ มาถึงวันนี้แล้วถ้าชีวิตเป็นปกติดังที่เป็นอยู่นี้ถือว่าพอใจมั๊ย?

ได้รับคำตอบว่าถือว่าพอใจได้ในระดับหนึ่งแล้ว แต่ก็มีเสียงซ่อนความกังวลต่อความมั่นคงในอาชีพประมงพื้นบ้านพออยู่พอกินน้อยอยู่นั่น

เมื่อวันก่อนที่ผมไปดูเรือออกจากท่ากับพี่แสม พี่เขาบอกกับผมว่า ตอนนี้เริ่มมีเรือที่ใช้อวนตาถี่ หรือเรืออวนค้ำมาหาปลาในน่านน้ำบ้านน้ำเค็ม ชาวบ้านจะเรียกเรือประเภทนี้ว่าเรือ “กระสือ” เรือจำพวกนี้ มีศักยภาพในการทำลายล้างที่สูงมาก เนื่องจากใช้อวนตาถี่แล้ว ยังใช้ไฟปั่นล่อปลาและก็มาหากินในน้ำตื้นอีกด้วย

“ตอนนี้มีอยู่ประมาณหกเจ็ดลำแล้ว ส่วนใหญ่มาจากหลังสวน จากระนอง...”

การเข้ามาหาปลาของเรือกระสือ ซึ่งสร้างความกังวลใจและสร้างความไม่พอใจให้กับชาวประมงบ้านน้ำเค็มเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเรือกระสือนั้นใช้อวนตาถี่และใช้ไฟปั่นล่อปลา ซึ่งปลาเล็กปลาน้อยก็จะถูกลากเอาไปหมด

“เขาใช้วนดาถี้ มันจะส่งผลกระทบต่อวิถีชาวประมงบ้านน้ำเค็มอย่างแน่นอน เนื่องจากวิธีการหาปลาดังกล่าว เป็นการทำประมงแบบล้างผลาญ คนหาปลาซึ่งมาจากต่างถิ่นมิได้คำนึงถึงผลกระทบที่มันจะเกิด ถ้าปลาในน่านน้ำนี้หมด พวกเขาจะไปที่อื่นต่อ มันจะต่างจากประมงพื้นบ้านอย่างพวกเราที่อยู่ในบ้านน้ำเค็ม เราจะต้องอาศัยทะเลในการหาปลามาเลี้ยงชีพ ถ้าเราทำอย่างพวกเขา ปลาในน่านน้ำเค็มหมด เราจะออกเรือไปหาปลาที่ไหน...” ชาวบ้านคนหนึ่งบอกเล่ากึ่งบ่นกึ่งถามอย่างไรคำตอบ

ต่อเรื่องดังกล่าว ก็เคยมีการนำเรื่องนี้ไปร้องเรียนต่อเจ้าหน้าที่ประมงแล้ว แต่แล้วเรื่องก็เงียบไป

“ไม่รู้เป็นยังไง เจ้าหน้าที่เขามาตรวจ แล้วก็ไม่มีอะไร เรื่องก็เลยเงียบๆ ไป”

การที่เรือกระสือจากหลังสวนจากระนองเข้ามาจับปลาในน่านน้ำเค็ม กลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน ก็ไม่ค่อยจะพอใจในวิธีการหาปลาเช่นนี้ จนมาอีกวันหนึ่ง ในคืนวันที่ 2 ธันวาคม 2550 ที่ผ่านมา เกิดมีการกระทบกระทั่งกันระหว่างกลุ่มประมงพื้นบ้านน้ำเค็มกับกลุ่มเรือกระสือ ที่ทำทนายเจ้าถิ่นด้วยการปั่นไฟล่อปลาหน้าบ้านน้ำเค็ม พร้อมประกาศอย่างทำทนายว่าถ้าไม่แน่คงไม่ข้ามมาจากหลังสวน

ต่อเรื่องดังกล่าวได้สร้างความกังวลใจให้กับแกนนำกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านน้ำเค็มมิใช่น้อย เพราะในอดีตนั้นก็เคยมีการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยวิธีการรุนแรงมาแล้ว แกนนำชาวประมงพื้นบ้านคนหนึ่งเล่าว่า เขาไม่อยากจะให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยและพยายามติดต่อประสานงานกับประมงจังหวัดที่มีหน้าที่รับผิดชอบ มาไกล่เกลี่ยแก้ไขข้อพิพาท แต่เจ้าหน้าที่พูดคล้ายจะบ่ายเบี่ยง

จากวันที่ได้คุยกับพี่ปานซึ่งเป็นแกนนำชาวบ้านในซอยตงปู และยึดอาชีพทำประมงลอบหมึก ถึงผลกระทบจากการทำประมงของเรือกระสือหรือเรือวนดาถี้ที่เข้ามาหากินในน้ำเค็ม พี่ปานบอกว่า เรือวนดาถี้มันมีศักยภาพในการกวาดล้างได้สูงมาก กุ้ง หอย ปู ปลา มันกวาดเอาหมด ถ้าหากกินกันเช่นนี้ไม่นานทะเลคงไม่เหลือปลา

จากกรณีดังกล่าวแกนนำกลุ่มชาวบ้านน้ำเค็มหลายคน พยายามหาทางออกซึ่งจะต้องมีหน่วยงานรับผิดชอบ จะต้องเข้ามาจัดการอย่างเร่งด่วน หากปล่อยให้เป็นเรื่องของชาวบ้านจัดการกับปัญหาอย่างนี้ คงไม่เป็นผลดี ซึ่งขณะนี้ทางแกนนำกลุ่มได้มีการพูดคุยกันเพื่อหาทางออก

“เรื่องอย่างนี้มันต้องคุยกันหาทางออกระดับนโยบาย...” พี่ศักดิ์คนหนึ่งแกนนำชาวบ้านบอกผู้เขียน “เราจะไปคุยกับเขา (กลุ่มเรือกระสือ) ไม่ได้หรอก พวกมันก็บอกทะเลจะหาปลาที่ไหนก็ได้...” และพี่ศักดิ์ได้บอกอีกว่าในเรื่องนี้ ถ้าปล่อยให้มันเรื้อรัง ให้ชาวบ้านแก้ไขกันเอง มีแต่ทะเลาะกันตายเท่านั้น มันไม่คุ้ม

“ต่อไปมันต้องกำหนดขอบเขต มีมาตรการ ชุมชน จะต้องมียุทธศาสตร์เล่นน้ำทะเลของตนเอง คล้ายๆ ชาวบ้านทางภาคเหนือที่ดูแลป่าชุมชน...” พี่ศกนา สรุปกับผมพร้อมบอกว่าในไม่ช้านี้ เรื่องนี้จะต้องถูกเปิดเป็นประเด็นสาธารณะในการเรียกร้องจัดการน่านน้ำทะเลของชุมชน

ขณะเดียวกัน เขาก็ยังห่วงถึงท้องทะเลน่านน้ำเค็ม ณ วันนี้ หากยังปล่อยให้เรือกระสือ มาหากินในทะเลน้ำตื้นเช่นทุกวันนี้ ทรัพยากรทางทะเลที่ชาวประมงบ้านน้ำเค็มใช้กันอย่างเกื้อหนุนกัน มาถูกคนจากต่างถิ่นมาขู่ขู่ข่าเช่นนี้ กุ้ง หอย ปู ปลา ต้องสูญหายในไม่กี่วันนี้แน่ แล้วชาวเรือจะออกเรือหาปลาจากที่ไหน

กรณีเรือกระสือนี้ เป็นหนึ่งในการเผชิญชะตากรรมของชาวประมงพื้นบ้านน้ำเค็มที่ถูกปล่อยปละละเลยให้แก้ไขปัญหากันโดยลำพังตัวชาวบ้านเอง

การรับมือ

โครงการท่องเที่ยวบ้านน้ำเค็มหลังคลื่นสึนามิสงบ

ผมออกมาจากอนุสรณ์สถานสึนามิบ้านน้ำเค็ม กลับไปยังที่พักที่เขาหลัก แล้วแวะหาพี่ศักดิ์ ที่เวลานี้มาเปิดบาร์เล็กๆ ริมชายหาดเขาหลัก

“เราจะไปเช่าที่เขาทำเลดีๆ สู้ค่าเช่าไม่ไหว จะอยู่บ้านไม่มีอะไรทำก็แข็ง หน้าที่นี้ก็หน้าท่องเที่ยว พอทำอะไรเป็นรายได้บ้างดีกว่าอยู่บ้านเฉยๆ ถ้าเขาจะมารื้อก็ปล่อย

มันรีอไป...” พี่ศักดิ์พาจุดถึงสถานที่ตรงที่เขาเปิดบาร์ชายหาด ซึ่งเป็นที่หลวงคำบอกเล่าของพี่ศักดิ์ชวนให้สะท้อนใจ เขาเป็นผู้นำชุมชนที่มีบทบาทช่วยเหลืองานชุมชนคนหนึ่งหลังเกิดสึนามิ แต่ดูเหมือนว่าวิถีชีวิตการทำมาหากินมันออกนอกเลนการช่วยเหลือฟื้นฟูผลกระทบจากสึนามิ ชวนให้ผมนึกถึง คำพูดของพี่ป้านที่ชอยตกลู เมื่อวันก่อน

“การท่องเที่ยวไม่เกิดประโยชน์กับชุมชน แต่เอื้อให้กับนานทุน...” พี่ป้านบอกกับผมช่วงระหว่างการสนทนา ตอนที่ผมไปหาเขาที่บ้านในชอยตกลู

หลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิ ทุกคนต่างหลั่งไหลกันเข้าไปช่วยเหลือผู้ประสบภัย แม้จะมีการช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น ระยะปานกลาง แต่เมื่อเหตุการณ์ผ่านไป หลายคนพยายามจะลืมฝันร้ายครั้งนั้น

แต่ขณะเดียวกัน การช่วยเหลือในระยะยาว เป็นการฟื้นฟูที่คิดกันอย่างเป็นระบบ และมีการทุ่มงบประมาณลงไปด้วยจำนวนเงินมหาศาล แต่การช่วยเหลือเช่นนี้ก็กลับเป็นบทบาทของผู้บริหารประเทศ

เมื่อสามปีที่แล้ว เขาหลักตำบลหนึ่งในอำเภอตะกั่วป่า เป็นตำบลที่มีรายได้สูงมากจากการท่องเที่ยว แต่มาโดนสึนามิกวาดเรียบเป็นหน้ากลอง แต่เพียงสามปีหลังจากโดนสึนามิ ด้วยการทุ่มงบประมาณเพื่อฟื้นฟูสถานที่ท่องเที่ยว เขาหลักฟื้นฟูสภาพก็คลิ๊กกลับมาได้อย่างเร็ววัน และแทบไม่หลงเหลือสภาพภัยพิบัติให้เห็นอีก วันนี้เขาหลักพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยวอีกครั้ง

ขณะเดียวกันการทุ่มงบประมาณเพื่อการฟื้นฟูการท่องเที่ยวหลังจากสึนามิไม่เพียงในระยะปานกลางเพื่อการฟื้นฟูสภาพพื้นที่กลับมารองรับการท่องเที่ยวเท่านั้น บ้านน้ำเค็มเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่โดนภัยพิบัติสึนามิและเสียหายอย่างย่อยยับ และเป็นหมู่บ้านเป้าหมายหนึ่งที่อยู่ในกระบวนการฟื้นฟูการท่องเที่ยวหลังสึนามิ ทำให้หลายฝ่ายกลับมาให้ความสำคัญในอดีตและประวัติศาสตร์ของบ้านน้ำเค็ม เพื่อที่จะโยงมันเข้ากับโครงการท่องเที่ยวขนาดใหญ่

ที่ปานจากชอยตปูเล่าให้ผมฟังว่า เขาจะทำพื้นที่ เขตพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มาลงที่ตำบลเกาะคอเขา โดยให้บ้านน้ำเค็มเป็นทางผ่าน

ข้อมูลเราอาจตรงกันบ้างที่เกาะคอเขาจะถูกทำให้เป็นพื้นที่ท่องเที่ยวพิเศษ เพราะเกาะคอเขา มีศักยภาพและความพร้อมหลายๆ อย่างในแง่ของการมีอะไรที่จะทำเป็นจุดขายกับการท่องเที่ยว เช่นการเคมีสนามบิณขนาดเล้กเมื่อครั้งสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง จะถูกนำกลับมาใช้ใหม่เพื่อเชื่อมโยงกับสนามบิณภูเก็ต และการมีคลองที่ทะลุออกตะกั่วป่าซึ่งในอดีตมีการใช้ตั้จจรก็จะถูกนำมาเรือพื้นเส้นทางเดินเรือคลองเพื่อการท่องเที่ยว

แต่การเชื่อมโยงเกาะคอเขากับบ้านน้ำเค็มนั้น บ้านน้ำเค็มไม่ได้อยู่ในสถานะที่จะเป็นทางผ่าน แต่บ้านน้ำเค็มจะเป็นหมู่บ้านที่รองรับนักท่องเที่ยวที่มาจากเกาะคอเขาเข้ามาในบ้านน้ำเค็มอย่างฉับฉวย ตัวอย่างเช่นการมาถ่ายรูปรกับเรือจอมมารสีส้มและเรือเทวดาสีฟ้า ที่เคยเดินมาอยู่กลางหมู่บ้าน เมื่อครั้งเหตุการณ์สึนามิ หรือการนั่งรถรางชมพิพิธิภักฑ์กลางแจ้งรอบหมู่บ้าน หรือไม่กี่แะซื้อของที่ระลึกจากชาวบ้านน้ำเค็ม ซึ่งทุกอย่างเขาถูกออกแบบมาอย่างเป็นระบบ เป็นสคริปในการท่องเที่ยวบ้านน้ำเค็ม แล้วกลุ่มนักท่องเที่ยวก็กลับไปพักยังเกาะคอเขา หรือไม่ก็ขึ้นเครื่องบินกลับไปที่พักยังเมืองภูเก็ต

ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นแผนการฟื้นฟูบ้านน้ำเค็มในระยะยาวที่ยังมีการดำเนินการกันอย่างค่อยเป็นค่อยไป ผ่านรัฐบาลมาแล้วสามรัฐบาล ท่ามกลางวิถีชีวิตของชาวบ้านน้ำเค็มที่เป็นไปอย่างเรียบง่าย ของชาวประมงพื้นบ้าน ออกเรือทะเลหาปลา มาจุนเจือเลี้ยงครอบครัว มีคำถามมาจากชุมชนว่า จำเป็นขนาดนั้นหรือที่จะทุ่มงบลงทุนไปกับพื้นที่ท่องเที่ยวพิเศษ แต่คำถามมันได้ล่องลอยหายไปจนชาวบ้านเองก็ลืมไปว่า มีโครงการเช่นนี้อยู่จริงในบ้านน้ำเค็ม

แต่ผู้นำชุมชนอย่างคุณไมตรี ได้ให้เหตุผลอย่างน่าสนใจว่า มันเป็นโครงการขนาดใหญ่ที่มีการผลักดันกันหลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิ ขณะที่ชาวบ้านเองไม่รู้เรื่องด้วย แต่ก็จะคัดค้านอะไรได้ยาก จึงได้มีการรวมกลุ่มกันภายในชุมชนบ้านน้ำเค็ม ภายใต้การขับเคลื่อนงานผ่านธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม โดยผ่านโครงการในพื้นที่

“พิพิธภัณฑน์มีชีวิต” ซึ่งชาวบ้านทำโครงการนี้ขึ้น เพื่อได้ส่งสารอะไรบางอย่างว่า เราต้องการแต่งหน้าแต่งตาด้วยตัวของเราเอง

“หน้าบ้านทุกหลัง เราจะมีแผนที่ท่องเที่ยวบ้านน้ำเค็ม ท่านอยากไปเที่ยวไปชมอะไรในบ้านน้ำเค็มเราก็มีให้ท่าน โดยท่านสอบถามชาวบ้านจะเป็นผู้บริการท่าน”

โครงการพิพิธภัณฑน์มีชีวิตนี้ คุณไมตรี ผู้นำชุมชนบ้านน้ำเค็มมันหมายมั่นมีมือว่าจะเป็นตัวชูโรงที่มันเป็นความภาคภูมิใจของชาวบ้านในการฟื้นฟูชีวิตความเป็นอยู่หลังภัยพิบัติสึนามิโดยชุมชนเอง

จากที่ผมได้คุยกับชาวบ้าน ในการเตรียมตัวของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวนี้ ชาวบ้านเองไม่อยากจะรับการท่องเที่ยวแบบตัวเองถูกท่องเที่ยว

“เราอยากให้คนที่เข้ามาท่องเที่ยวในบ้านน้ำเค็ม เป็นแบบท่องเที่ยวศึกษา” ผู้นำชุมชนในซอยตึกบอกความรู้สึกกับผม พร้อมยกตัวอย่าง สถานที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ซึ่งเป็นเขตป่าชายเลนที่อยู่ในความดูแลของชุมชนบ้านน้ำเค็ม และแต่ละวันสำคัญชาวบ้านน้ำเค็มจะรวมไม่รวมมือกันปลูกต้นไม้โกงกาง

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านในซอยตึก ซึ่งเป็นชุมชนในบ้านน้ำเค็มที่ใกล้ชิดกับผืนป่าแห่งนี้มากที่สุดชุมชนหนึ่ง เพราะโดยวิถีชีวิตแล้วมีความผูกพันใกล้ชิดกับผืนป่าชายเลนผืนนี้ กว่าที่จะได้ผืนป่าชายเลนนี้กลับมา มันได้มาด้วยจิตสำนึกในการหวงแหนทรัพยากรของชุมชน

ก่อนสึนามิจะพัดถล่มบ้านน้ำเค็ม มีการสัมปทานผืนป่าโกงกางเพื่อเผาถ่าน และต่อมากลุ่มชาวประมงเรือเล็กในบ้านน้ำเค็ม ได้ต่อรองไม่ให้มีการเผาถ่านอีกต่อไป เพราะเห็นถึงผลกระทบในอนาคต เนื่องจากป่าโกงกางนี้เป็นแหล่งวางไข่ของปลาในทะเล เมื่อการต่อรองได้ผล ชาวบ้านก็ทำการอนุรักษ์ฟื้นฟูผืนป่าชายเลนนี้ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

จากการรักษาผืนป่าชายเลนนี้เอง เมื่อเกิดคลื่นยักษ์สึนามิ ป่าโกงกางที่ชาวบ้านได้อุรักษ์ไว้นี้ได้กลายเป็นเกราะกำบังคลื่นยักษ์ได้เป็นอย่างดี หลายคนได้พูดถึงว่า หากไม่มีผืนป่าโกงกางสึนามิคราวนั้นคงสร้างความเสียหายมากไปกว่านี้แน่...

เนื่องจากว่าผืนป่าโกงกางบริเวณคลองบางปูและเกาะล้าน เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านได้เข้ามาเลี้ยงปลาในกระชังด้วย และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวบ้านน้ำเค็มว่าพื้นที่ดังกล่าวจะเป็นตัวชูในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์และวิถีชีวิตชาวประมงบ้านน้ำเค็ม

“ไมตรี จงไกรจักร”

จากนครฯถึงน้ำเค็ม

หลายๆ คนอาจจะเคยได้ยินคำกล่าวที่ว่า “สถานการณ์สร้างวีรบุรุษ” สำหรับเขาแล้ว แม้ไม่ใช่วีรบุรุษ แต่เขาได้ผ่านมาพบกับเหตุการณ์และสถานการณ์ คลื่นยักษ์สึนามิ พัดถล่มชายฝั่งทะเลอันดามัน เมื่อสายของวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ที่ผ่านมา

บ้านน้ำเค็ม ตำบลบางม่วง อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับ ความเสียหายอย่างหนัก หลังจากคลื่นยักษ์ฝั่งกลบบ้านน้ำเค็มย่อยยับราบเป็นหน้า กลอง ชื่อของไมตรี จงไกรจักร ได้ปรากฏขึ้นมาพร้อมกับสภาพความเสียหายของ บ้านน้ำเค็ม หลังคลื่นสึนามิจากไปทิ้งความสูญเสียที่ประเมินค่าไม่ได้

ย้อนหลังกลับไปก่อนที่จะจะโดดเด่นไปกับบ้านน้ำเค็มและสึนามิ คราวนั้นเขา ยังเล็กติดตามพ่อแม่ ย้ายออกจากอำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช มาอยู่ที่ บ้านน้ำเค็ม เนื่องด้วยสถานการณ์ทางการเมือง

สมัยนั้น เกิดความคิดแตกแยกทางการเมืองของสังคมไทย แบ่งแยกกันสองฝักสอง ฝ่ายระหว่างคอมมิวนิสต์และรัฐบาล(ประชาธิปไตย) ส่งผลให้ผู้เป็นพ่อไม่อาจอยู่ใ ช้ชีวิตที่เมืองนครได้ แต่หาใช่ว่าพ่อเขาเป็นราชการชั้นผู้ใหญ่ เป็นนักการเมือง หรือ เป็นนักกิจกรรมเผยแพร่ลัทธิการเมืองไม่

แต่เมื่อการขัดแย้งกันทางความคิดนี้ได้แผ่กระจายออกไปสู่วงกว้าง และทั้งสองฝ่าย ทำหั่นกันถึงเลือดถึงเนื้อถึงชีวิต เหตุการณ์ทางการเมืองจากศูนย์กลางอำนาจรัฐ จึง

ส่งผลกระทบไปถึงวิถีชีวิตประชาชนตาต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตบนขนบธรรมเนียมประจำแต่ละท้องถิ่นต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย พ่อของไมตรี ก็เป็นคนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้งระดับชาตินี้ จนไม่อาจอยู่ในถิ่นเกิดได้ ต้องโยกย้ายไปจากบ้านเพื่อความอยู่รอดและปลอดภัย

“สมัยนั้นพ่อผมเป็นคนไม่มีอาชีพ” ไมตรีให้ความหลังพ่อของเขาให้ฟัง “คนสมัยก่อนเรียกว่านักเลง คือใช้ชีวิตคอยสืบเรื่อง สมมุติว่าบ้านเราเกิดถูกถล่มขโมยข้าวอย่างเนี่ยะ พ่อจะไปสืบไปตามวัวมาให้ ถ้าตามไม่ได้ก็ต้องไปปลกกลับมา...”

ชีวิตนักเลงน่าถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นหนึ่งของชาวปักษ์ใต้ก็เป็นได้ และคนจะเป็นนักเลงต้องเป็นคนกว้างขวาง มีบารมี เป็นคนครบเครื่องทั้งพระเดชพระคุณ คนส่วนมากจะมีความเกรงใจ

“พ่อผมมักจะเป็นคนคอยเคลียร์ปัญหา คนทะเลาะกัน นักเลงจะตีกัน นักการเมืองจะยิงกัน พ่อผมจะเป็นคนเคลียร์เป็นคนไกลเกลี่ย...” ไมตรีเล่าถึงการใช้ชีวิตของผู้เป็นพ่อสมัยนั้น

ด้วยการใช้ชีวิตนักเลงและเป็นคนกว้างขวาง เมื่อสถานการณ์การเมืองขณะนั้นร้อนระอุขึ้น ความขัดแย้งกันทางความคิด ระหว่างรัฐกับคอมมิวนิสต์ หนักขึ้น และขยายไปในวงกว้าง ลงสู่ชนบทท้องถิ่น พ่อของไมตรีที่พยายามจะใช้ธรรมเนียมท้องถิ่น คือความเป็นนักเลง พยายามจะเข้าไปเป็นตัวกลางคลี่คลายความขัดแย้งที่มีเข้ามาในท้องถิ่น แต่ความขัดแย้งกันทางการเมืองระหว่างสองขั้วนี้ ซึมลึกในความหวาดระแวง นักเลงท้องถิ่นไม่อาจใช้บารมีจัดการความขัดแย้งทางการเมืองนี้ได้ ชั่วชีวิตนักเลงยังถูกระแวงและสงสัย จากทั้งสองฝ่าย ว่าเอียงข้าง

เมื่อนักเลงไม่อาจอาศัยพระเดช พระคุณ บารมีที่มีอยู่ในตัวเข้าไปจัดการความขัดแย้งทางการเมืองได้ อีกทั้งการใช้ชีวิตนักเลงก็ไม่อาจปลอดภัยในแถบถิ่นเกิดด้วยแล้ว นักเลงจากเชียรใหญ่จึงจำเป็นต้องโยกย้ายลงสู่บ้านน้ำเค็ม

สถานการณ์ประวัติศาสตร์การเมืองไทยในครั้งนั้น เป็นฉากเริ่มต้นหนึ่งที่ส่งผลให้ชีวิตไมตรีที่ต้องผกผันตามผู้เป็นพ่อ

“สมัยก่อนครอบครัวผมเป็นคนฐานะยากจนมาก และแม่กับพ่อเป็นคนมีลูกเยอะ ผมเป็นคนที่ยาก...” เขาเล่าถึงความยากจนในครอบครัวของเขา ซึ่งสาเหตุหนึ่งก็มาจากการใช้ชีวิตความเป็นนักเลงของผู้เป็นพ่อที่ไม่ค่อยใส่ใจกับรายละเอียดเรื่องครอบครัวมากนัก “...พ่อผมมีวแต่คอยช่วยเรื่องชาวบ้านคนโน้นคนนี้ ลูกๆ เลยไม่ได้เรียนหนังสือ แต่ละคนเรียนจบแค่ชั้นประถม...”

เมื่อพ่อมาปักหลักอยู่ที่บ้านน้ำเค็ม ไมตรีที่เป็นน้องคนเล็กของครอบครัว เลยได้มาเรียนหนังสือชั้นประถมศึกษาที่บ้านน้ำเค็ม

“...มีอยู่ช่วงหนึ่ง ไปโรงเรียนก็เดินไปเรียนรองเท้าไม่มีใส่...” ไมตรีบอกเล่าถึงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากสมัยตอนเป็นเด็กที่มาอยู่บ้านน้ำเค็มในช่วงแรกๆ

“พอผมเรียนชั้นมัธยม พ่อก็เริ่มจับที่ทำงานช่าง เริ่มคิดจะสร้างฐานะ...”

ไมตรี เล่าว่าเมื่อพ่อเริ่มคิดจะสร้างฐานะของครอบครัว ที่สาวที่ทำงานอยู่ที่กรุงเทพ เป็นคนช่วยเหลือเรื่องการเงินในการทำสวนยาง ขณะที่พ่อของเขาก็ตึงคังใช้ชีวิตนักเลงอยู่ แต่เลิกประพฤติเป็นนักเลง คือเลิกลักขโมย ซึ่งไม่ใช่เป็นการลักเล็กขโมยน้อย แต่เป็นการลักแบบเสือ หรือเสือที่ทางการขนานนามให้ว่าโจรนั่นเอง

ในสมัยแรกเริ่มบ้านน้ำเค็ม เมื่อครั้งที่อยู่ในช่วงของการสัมปทานเหมืองแร่ดิบุนั้น น้ำเค็มเป็นแหล่งอาชญากรรมแห่งหนึ่งเลยทีเดียว ชุกชุมด้วยคนนอกกฎหมาย การฆ่า จี้ ปล้น มิให้เห็นจนคนสมัยนั้นเล่าเป็นเรื่องปกติ โจรหรือเสือที่ได้สร้างชื่อไว้เป็นตำนานที่น้ำเค็ม เช่น เสือน้อย เสือจิม คนบ้านน้ำเค็มยังจำชื่อได้ และพ่อของไมตรีก็เป็นคนรุ่นนั้น ว่ากันว่าเสือแต่ละคนก็เกรงใจและให้ความนับถือพ่อของไมตรี

เนื่องด้วยไมตรีเป็นคนเล็กของครอบครัว เขาจึงมีโอกาสดีกว่าพี่ๆ ทั้งแปด เมื่อเขาเรียนจบชั้นประถมที่บ้านน้ำเค็ม จึงได้ไปเรียนหนังสือต่อชั้นมัธยมที่โรงเรียน

.....ในอำเภอตะกั่วป่า จนจบชั้นมัธยมสาม แล้วก็ไปเรียนต่อชั้นประกาศนียบัตร
วิชาชีพ (ปวช.) ที่วิทยาลัยเทคนิค จังหวัดภูเก็ต แผนกช่างไฟฟ้า

เมื่อจบ ปวช. ปี 3 แม่ของเขาก็บอกว่าไม่มีเงินจะส่งเรียนหนังสือแล้ว และเขาขอเงิน
จากแม่จำนวนหนึ่งหมื่นบาท เพื่อจะขึ้นไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ โดยไม่ตรึบอกรับ
แม่ว่า จะขอแค่หมื่นเดียว ครั้งเดียวและจะเรียนจนจบ ด้วยแม่เห็นความตั้งใจจริง
ของลูก ทั้งที่แม่ไม่มีเงินหมื่นให้ แต่แม่ก็หาเงินให้ลูกจนได้ครบจำนวนที่ลูกต้องการ
แม้เงินจำนวนนี้จะพอกพูนมากด้วยดอกเบี้ยแต่ละเดือนก็ตาม แม่ก็ยอมกู้ให้

เขาขึ้นกรุงเทพฯ ไปเรียนต่อที่โรงเรียนเทคโนโลยีหมู่บ้านครู พักอยู่กับพี่สาว
ขณะเดียวกันก็ทำงานไปด้วย ครั้งแรกอยู่ซ่อมมรดคยล้างเครื่อง ได้ค่าแรงวันละ
หนึ่งร้อยบาท พอมาตอนที่สอง เขาก็ต้องทำงานส่งตัวเองเรียนแล้ว เขาเปลี่ยนงาน
จากเด็กอยู่ซ่อมรถไปอยู่โรงกลึง เป็น โรงงานผลิตเครื่องจักรที่จะนำไปใช้กับ
ระบบไฮดรอลิก ด้วยการที่เขาได้เรียนหนังสือและมีความรู้ในวิชาทำงานได้ไม่
ทันไร เขายกระดับขึ้นจากคนงานไปเป็นช่างไฟฟ้า

“ตอนอยู่ซ่อมรถค่าใช้จ่ายพอนะ มีเงินเหลือจ่ายค่าเทอม แต่พอไปอยู่โรงกลึงที่
ทำช่างไฟฟ้า ได้วันละร้อยสี่สิบห้า ก็คือเงิน ร้อยสี่สิบห้า กับร้อย มันไม่แตกต่างกัน
กันก็ใช้หมดเหมือนกัน...” เขาเล่าด้วยน้ำเสียงแฝงปรัชญาในคำของเงิน ชวนให้นึก
ว่าเขาคงอยู่ในวัยรุ่นวัยเรียนคงจะเที่ยวเตร่และใช้เงิน

“ผมเป็นคนตั้งใจเรียน...” เขาออกด้วยน้ำเสียงจริงจัง “คือผมไปทำงานตั้งแต่แปด
โมงเช้า ก็ออกจากบ้าน และพอห้าโมงเย็นปั๊บก็ต้องรีบไปเรียนเลย เรียนประมาณ
หกโมง เลิกเรียนสามทุ่ม กลับมาทำการบ้านทำรายงาน...” ชีวิตช่วงวัยรุ่นวัยเรียนที่
แทบไม่มีเวลาได้เที่ยวเตร่เช่นคนอื่น คงจะด้วยความตั้งใจจริงและคำสัญญาที่ให้กับ
แม่ไว้ว่า ขอเงินเพียงหมื่นเดียวแล้วเขาจะเรียนให้จบ

เขาทำงานอยู่โรงกลึงได้สักพักก็เปลี่ยนงาน ไปอยู่โรงงานผลิตสีพลาสติก ด้วยการ
ที่เขาเป็นคนจริงจัง เป็นคนทำงานและมีความรับผิดชอบ เขาเริ่มงานที่โรงงานนี้ใน
ตำแหน่ง ผู้ช่วยหัวหน้าแผนกผสมเม็ดสี แล้วมาขยับขึ้นเป็นหัวหน้าแผนก

เขาเป็นคนที่ทำงานและซบเซาตำแหน่งได้ไวมาก แต่ขณะเดียวกันช่วงที่เขาทำงานไป ด้วยส่งตัวเองเรียนไปด้วยก็เปลี่ยนงานบ่อยเช่นกัน เขาเล่าว่าทุกที่ที่เขาออกจากงาน หัวหน้างานจะตามมาตามเขากลับไปทำงานทุกที่ แต่เขายอมรับว่าเขาออกด้วยเหตุผลทั้งนั้น เมื่อไม่รักยาสักจะวาจาที่ให้ไว้ว่า จะขึ้นเงินเดือนให้ แต่พอถึงเวลาไม่ขึ้นให้ พอเป็นเช่นนี้เขาก็เลยต้องออก

มีอยู่บริษัทหนึ่งที่ ไม่รักยาสจากับเขา ถึงเวลาไม่ขึ้นเงินเดือนให้ตามที่พูด เขาก็ขอลาออกจากงาน แต่ทางผู้จัดการไม่ยอมให้ลาออก เขาก็เลยหาทางลาออกด้วยการขอลากลับบ้านเพื่อบวชเป็นพระ ที่นครศรีธรรมราชบ้านเกิด ซึ่งมันก็ผนวกกับเวลาที่เขาเรียนจบชั้นประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.)

สึกออกมากลับเข้ากรุงเทพฯ อีกครั้ง ด้วยสภาพหัวโหล้นและดกงานเดินทางทำ “พอกลับมาก็หางาน ไปกับเพื่อน เดินยกมือไหว้ยามทุกโรงงานที่ไปสมัครงาน เพราะถ้าเราไม่ไหว้เขาไม่พูดคุยกับเรา มันก็จะบอกไม่มีฯ อย่างนี้ ถ้าเราไหว้ มันก็บอกว่ามันจะถามให้อย่างนี้ อย่างนั้น เราไหว้มันก่อนทุกโรงงานเลย แบบคนดกงานนี้ เย่มาก...” เป็นการสารภาพความรู้สึกรักของคนที่ดกงาน

แต่เขาเป็นคนที่ได้รับการอบรมหล่อหลอมมาสองด้าน ด้านหนึ่งคือความเด็ดเดี่ยวที่ได้รับอิทธิพลมาจากผู้เป็นพ่อ แต่อีกด้านหนึ่งเป็นความอดทนนุ่มนวลอ่อนน้อม ถ่อมตนที่ได้รับมาจากผู้เป็นแม่

“แม่คอยสอน... แม่บอกว่าทุกคนต้องทำกับข้าวเป็น ถ้าไม่เป็น เราคนจนเราต้องทำเป็น ไม่งั้นเราจะไม่มีกิน...” คือคำสอนของแม่ ที่คอยบอกคอยฝึกให้เป็นวิชาติดตัวไว้กับลูกๆ และไมตรีที่ใช้วิชา การทำครัวที่ได้จากแม่นี้ไปใช้

ครั้งแรกใช้ว่าจะเอาวิชาที่แม่สอนไปใช้ในทางอื่น แต่นำความรู้เรื่องการทำกับข้าวที่ได้จากแม่ไปจับสาวจนประสบความสำเร็จ หญิงสาวยินยอมคบกันเป็นแฟน

ชีวิตหลังสึกออกมาจากการเป็นพระ แล้วเดินตะลอนหางานทำอยู่หลายวัน แฟนสาวที่ทำงานเป็นหัวหน้าแคชเชียร์ อยู่ในห้าง เห็นลู่วางที่ห้างมีร้านขายอาหารว่าง

อยู่ร้านหนึ่ง เครื่องครัวอุปกรณ์ของเขามีครบ จึงปรึกษากับเขา เพียงแต่ลงทุนทำข้าวแกงขาย เอาเปอร์เซ็นต์มาแบ่งกัน ซึ่งทางร้านเขาจะขอเก็บส่วนแบ่งชื้อสิบห้าเปอร์เซ็นต์ ในที่สุดเขาก็เห็นด้วยกับข้อเสนอที่แฟนสาวเสนอมานี้ และก็เป็นที่น่าความรู้ที่ได้จากแม่ไปใช้

“วันแรก...ผมทำกับข้าวแกงปักษ์ใต้ขาย เป็นร้านขายข้าวแกง ผมจบปอวอส ดักแกงขายมือสั้น อยาสาวๆ ก็คิดอย่างนั้นนะ อยามาก...” ไมตรีเล่าไปพลางหัวเราะกับภาพอดีตของตัวเองเมื่อวันนั้น

เมื่อร้านขายข้าวแกงไปได้สวยกำไรงาม เขาก็ทำเพิ่มจากแกงปักษ์ใต้ ทำข้าวขาหมู ข้าวหมกไก่ ซึ่งเขาเป็นคนลงมือทำด้วยตัวเองทั้งสิ้น

“ผมขายได้ห้าเดือน ผมมีเงินเหลือเก็บอยู่เจ็ดหมื่น...” เขาเล่าว่าตลอดที่เขาทำงานมาไม่เคยมีเงินเก็บมากขนาดนี้มาก่อน เมื่อมีเงินก็ทำให้เขามีความมั่นใจกล้าพอที่จะขอหญิงสาวเข้าสู่พิธีแต่งงานตามครรลองประเพณี

หลังจากแต่งงานแล้วเขาก็กลับไปขายข้าวแกงที่ร้านได้อีกสักพัก มีเพื่อนมาชวนไปขายเสื้อผ้าเขาเองก็มีใจ แต่ก็ปรึกษากับแฟนแม่แฟนไม่ค่อยจะเต็มใจนักที่จะเลิกร้านขายข้าวแกง

“ขายข้าวแกงมีคนมากินทุกวันแหละนะ” แฟนสาวบอก

“แต่มันก็เหนื่อยนะ” เขาบอกกับแฟนด้วยใจอยากจะทำอาชีพไปขายเสื้อผ้า ในที่สุดแฟนสาวก็ตกลงด้วย จึงเลิกทำร้านขายข้าวแกง ไปทำร้านขายเสื้อผ้า ต้องลงทุนไปด้วยต้นทุนที่สูงมาก ทำให้เงินเริ่มฝืดไม่คล่องมือที่จะต้องใช้จ่ายในการทำธุรกิจเสื้อผ้า จึงจำเป็นต้องกู้หนี้ยืมสินนอกระบบเพื่อนำเงินมาโปะให้เกิดสภาพคล่อง

ขณะที่ร้านขายเสื้อผ้านี้กำลังจะไปได้สวย สถานการณ์เศรษฐกิจก็เกิดฟองสบู่แตกเงินบาทลอยตัว รัฐบาลแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจด้วยการไปกู้เงินจากไอเอ็มเอฟ ส่งผลกระทบให้ร้านขายเสื้อผ้าของเขามีปัญหา

“...ปีนั้นผมต้องจ่ายค่าเช่าเดือนละหมื่นเจ็ด ขายเป็นเสื้อผ้าได้วันหนึ่งพันสองพันบาท และลดลงอีกหกเดือนหลังประกาศไอเอ็มเอฟ หลังจากนั้นผมก็เริ่มแย่งๆ ผมทนทำอยู่เพราะผมคิดว่าสถานการณ์มันจะดีขึ้น แต่มันไม่ดีขึ้น ผมก็เลยเลิก เป็นหนี้เขาสี่แสนบาท ผมก็กลับมาอยู่บ้านแม่ยายที่สุราษฎร์...”

เป็นช่วงหนึ่งของชีวิตที่เจอพิษเศรษฐกิจฟองสบู่ เขาพาลูกเมียกลับมาอยู่บ้านแม่ยายด้วยความบอบช้ำอย่างสาหัส ขณะที่ลูกกำลังเล็กต้องซื้อนมให้กิน ขณะที่หนี้สินก้อนโตกองอยู่เบื้องหลัง

แต่ด้วยการที่เขาเป็นคนจริงถื่อสัจจะ ก่อนเขาจะออกจากกรุงเทพฯ เขาได้ไปเจรจาประนอมหนี้กับเจ้าหนี้ว่าจะอย่างไรก็แล้วแต่ ก็จะขอผ่อนส่งหนี้ให้ที่เดือนละห้าพันบาท เป็นอย่างต่ำ พอเขากลับมาอยู่บ้านแม่ยาย พี่เมียก็ชวนมาทำงานเป็นลูกจ้างทำงานเหล็กถัด ได้ค่าจ้างมาเดือนละห้าพันบาท และเงินจำนวนนี้ก็ต้องผ่อนหนี้หมด

ขณะที่เขาเองก็ยังไม่รู้จะทำยังไงดี แต่ก็ต้องทนทำงาน และพยายามหาทางออกให้กับเรื่องปากท้องของครอบครัว จึงชวนแฟนเลี้ยงหมู แต่การจะเลี้ยงหมูนั้นต้องซื้ออาหารให้หมูกินก่อนกว่าหมูจะขายได้ เขาเล่าว่าแม่ยายต้องแอบพ้อตาซื้ออาหารหมูให้ และคอยให้แฟนแฟนเขาวันละร้อยบาทบ้างสองร้อยบ้าง นมลูกบางครั้งพี่เมียที่ทำงานอยู่กรุงเทพฯ ซื้อฝากบ้าง เป็นช่วงชีวิตที่เขาประสบปัญหาชีวิตแทบจมนินเลยทีเดียว

ปัญหาเศรษฐกิจที่รุมล้อมเขา ไขว่ว่าเขาจะจมปลักอยู่กับมันแล้วหาทางออกให้กับมัน ด้วยการหาเครื่องดืมของมีนเมาไม่ เขาไม่กล้าแม้แต่จะสูบบุหรี่ก็เกรงเพราะเป็นการสิ้นเปลือง มีเพียงยาเส้นมวนใบจากสูบให้คลายเครียด เขาเล่าว่าตลอดเวลานั้นในกระเป๋ามีเงินไม่เคยมียอดเลย

แต่ละวันชีวิตตื่นเช้าขึ้นมาก็ไปทำงาน ตกเย็นก็กลับมาอยู่แต่ในบ้าน ดูโทรทัศน์ ชีวิตวนเวียนอยู่อย่างนี้ได้อยู่หนึ่งปี ด้วยความกดดันถึงที่สุด

“ผมอยู่ไม่ได้แล้ว อยู่อย่างนี้ผมอายุที่จะให้แม่ยายเลี้ยง พี่เมียเลี้ยง...” เขาตัดสินใจคุยกับแฟน และขอกลับไปอยู่บ้านที่น้ำเค็ม แต่แฟนไม่ยอมมาด้วย เขาเลยตัดสินใจทดลองแยกกันอยู่ ถ้าเขากลับไปอยู่บ้านแล้วสร้างเนื้อสร้างตัวได้ เขาสัญญาว่าจะกลับมารับลูกเมียไปอยู่ด้วย

ในที่สุดเขาก็กลับบ้านน้ำเค็ม เริ่มต้นมาเป็นลูกน้องให้กับพี่สาวที่ทำแพปลา งานทุกอย่างในบ้านมีให้ทำทำหมด “ผมวิ่งปลา รับจับรดให้พี่สาว คืองานที่บ้านทุกอย่างผมทำหมด ปลามาตีสามผมก็ตองปลาตีสาม มาเที่ยงคืนผมก็ตองเที่ยงคืน ขึ้นปลารอเรือเข้ามาคัดปลาผมก็ทำหมด ผมไม่เคยเกลียดงาน พี่สาวไม่เคยให้เงินเดือน ผมไม่เคยเรียกร้องว่าต้องให้เงินเดือนผมนะ ผมทำอย่างเดียว เอาไว้ถ้าไรดีก็ให้หกพัน ถ้าไรไม่ดีก็ให้สี่ห้าพัน สิบวัน เดือนหนึ่งบางทีก็ให้ผมสองครั้ง...”

การกลับมายังบ้านน้ำเค็มของไมตรี นับว่าเป็นการตัดสินใจที่ถูกต้องแล้ว และก็รับการดูแลช่วยเหลือจากพี่สาว เพราะเขาเป็นคนทำงาน พี่สาวก็รู้ความลำบากที่เขา กำลังต่อสู้อยู่ แล้วพี่สาวที่ทำธุรกิจส่งขายปลาอยู่บ้านน้ำเค็ม ได้ลงทุนให้เขาเลี้ยงปลาในกระชัง ทำไปแล้วพอปลาได้ขายหักต้นทุนที่พี่สาวลงทุนให้ ก็มีกำไร

เมื่อครั้งเขาโชเซ่ดโชเซ่กลับมาอยู่ในบ้านน้ำเค็ม เงินที่เลขอัครัดคักขาดมือมานานปี ที่นี้ก็มีเข้ามาให้จับเก็บให้จ่ายคืนหนี้สินก้อนโตที่เขาแจ้งกับการขายผ้า พอเขาเริ่มตั้งตัวได้แล้วก็กลับไปรับลูกเมียตามที่เขาได้ให้สัญญาไว้มาอยู่ที่บ้านน้ำเค็ม

ในชีวิตของคนมีขึ้นมีลง ขึ้นอย่างมีสติลงอย่างมีสติ ตลอดช่วงที่เขาตกต่ำลงจนเขาต้องเอ่ยปากบอกกับเมียว่าไม่อาจทนดูแลเมียพี่เมียเลี้ยงคอยเลี้ยงลูกเมียเขา ช่วงชีวิตนั้นที่เขากำลังคิดหาทางออกให้กับชีวิต การไม่เคยพกเงินแม้บาทเดียวทำให้เขาไม่อยากจะออกจากบ้าน ทุกวันหลังเลิกงานเหล็กคัดเป็นต้องขังตัวเองอยู่แต่ในบ้าน มีเพียงโทรทัศน์ที่เขาดูเป็นเพื่อน

โทรทัศน์ก็มีเรื่องราวให้ดูมากมาย แต่เขาเลือกที่จะดูในเรื่องที่มีสาระ และในช่วงนั้นเองรายการสำนึกรักบ้านเกิด ของบริษัทชื่อดังได้เผยแพร่ภาพที่เกี่ยวกับหมู่บ้านและบุคคล ที่มีให้กับบ้านเกิด

“ผมเคยดูรายการสำนึกรักบ้านเกิด ผมเกิดสงสาร แล้วก็คิด ผมเรียนมาแล้ว จะทำอะไรให้บ้านเกิดได้บ้าง...”

เป็นแรงบันดาลใจแรกของเขา ต่อหมู่บ้านและเขาอยากเห็นหมู่บ้านเขาได้ออกโทรทัศน์เช่นหมู่บ้านอื่นทางภาคเหนือ ภาคอีสานที่ออกอากาศให้คนก่อนประเทศได้ชม อีกทั้งเขาอยากเห็นคนในหมู่บ้านน้ำเค็มของเขามีความร่วมมือร่วมใจ มีการจัดประเพณีต่างๆ เช่นงานลอยกระทง หมู่บ้านน้ำเค็มก็พอมีศักยภาพที่พอจะจัดได้ แต่พอเขาเสนอความคิดของเขาให้กับคนที่มีความรู้ตำแหน่งเป็นตัวแทนหมู่บ้าน ข้อเสนอของเขาถูกปฏิเสธ ด้วยข้ออ้างต่างๆ นานา ว่าการจะจัดงานใหญ่อย่างลอยกระทง ต้องใช้งบประมาณใช้คนใช้อะไรต่อมิอะไรอีกหลายๆ อย่าง บ้านน้ำเค็มไม่อาจจัดงานใหญ่อย่างนั้นได้

เมื่อความคิดเขาถูกปฏิเสธ เขาก็เกิดความท้อทลาย เขาประกาศไว้ว่า ถ้าเขามีตำแหน่งเป็นตัวแทนชาวบ้านเขาจะจัดให้ดู ไม่นานนักสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลก็หมดวาระลง เขาก็ลงสมัครรับเลือกตั้ง และได้รับเลือกเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเข้ามา

ผ่านไปสามเดือนเขาไม่ลืมวาจาที่เขาเคยลั่นไว้ ถ้าเขาได้เป็น อบต. เขาจะจัดงานลอยกระทงในบ้านน้ำเค็มให้ดู และเขาก็จัดงานลอยกระทงจริงๆ ดังที่เขาเอ่ยปากไว้ท่ามกลางการชูปชิบดูแคลนจากชาวบ้านบางคนบางกลุ่มว่า เขาทำงานเพราะอยากดั่งข้างกำลังห่อกับตำแหน่งใหม่บ้าง แต่ก็มีไม่น้อยที่เขาได้รับคำชื่นชม

แม้ประเดิมงานแรกที่เขาจัดให้กับหมู่บ้าน มีเพียงสองสามคนที่เป็นคนร่วมหัวจมท้าย เป็นหลักงานลอยกระทงครั้งนี้กับเขา แต่เขาก็จัดงานนี้เป็นไปได้ด้วยดี และห้างร้านบุคคลที่ร่วมช่วยออกเงินกับงานในครั้งนี้ เงินทุกบาทเขาและพวกทำบัญชีรายรับรายจ่ายออกมาให้หลังเสร็จงาน พร้อมทั้งทำหน้าที่ขอขอบคุณไปยังทุกคนที่มีส่วนร่วมในงานครั้งนี้

จากการจัดงานลอยกระทงครั้งแรกในหมู่บ้านน้ำเค็ม ก็ได้รับคำชมเชยจากหลายกลุ่มคน ที่เขาได้มีการบริหารจัดการจัดงานครั้งนี้อย่างเป็นทางการและเป็นระบบและโปร่งใส ซึ่งเป็นมิติใหม่ในการทำงานท้องถิ่น

มันเป็นความใฝ่ฝันของเขา ที่ถูกซึมซับมาจากการดูรายการโทรทัศน์นั้น เมื่อเขามีโอกาสได้กระทำความฝันเพื่อหมู่บ้าน และตอนนั้นเองในหมู่บ้านน้ำเค็ม กำลังจะมีช่องทางเดินตามรอยสู่ชุมชนเข้มแข็ง และเขาก็ใฝ่ฝันถึงสักวันที่ที่ชาวบ้านในหมู่บ้านน้ำเค็มได้ออกโทรทัศน์

หลังจากเขาและพวกได้จัดงานลอยกระทงของหมู่บ้านไปแล้ว กำลังใจจากชาวบ้าน ทั้งชมเชยและเมินเฉย แต่ก็เป็นก้าวแรกที่เขาจะขับเคลื่อนหมู่บ้านน้ำเค็มไปในทางที่เขาคิดฝัน

จริงๆ ลำบากกรยากบ้านเกิดในใจเขา คนอื่นยังไม่ได้เห็นเค้าโครงอะไรที่จะเป็นรูปเป็นร่าง มีเพียงจำนวนเงินหนึ่งหมื่นกว่าบาทที่เหลือจากการจัดงานลอยกระทงคราวนั้น ที่เขาได้นำไปฝากไว้กับสหกรณ์ ที่เจ้าหน้าที่ประมงมาจัดตั้งกลุ่มให้ เพื่อที่เงินเล็กๆ ก้อนนี้จะเป็นกองทุนเริ่มต้นอะไรสักอย่างในการรวมกลุ่ม

และในระหว่างนั้นเอง เขาเริ่มสมัครพรรคพวกเพื่อรวมกลุ่ม เนื่องจากเห็นปัญหาซ้ำซากนี้มาแต่ไหนแต่ไร นั่นคือ ชาวบ้านน้ำเค็มส่วนใหญ่ ยึดอาชีพประมงชายฝั่งหรือประมงพื้นบ้าน เครื่องมือในการทำมาหากินของพวกเขาก็คือ “เรือ”

ชาวประมงลอยเรือออกทะเลหาปลาเลี้ยงชีพ เรือเป็นเครื่องมือทำมาหากินที่มีความสำคัญต่อพวกเขาถึง แต่บางครั้งการเผชิญชีวิตของชาวประมงกลางท้องทะเลเสี่ยงกับคลื่นลมแรง เรือล่มแต่ละครั้งแต่ละลำ นั่นคือความสูญเสียที่ใหญ่หลวงของพวกเขา

โมตรีเห็นปัญหาของชาวประมง แม้เขาไม่ใช่คนออกเรือโดยตรงแต่เขาก็มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับพี่น้องประมงพื้นบ้าน ชักคนเหล่านี้ก็เป็นคนหมู่บ้านเดียวกันเห็นกันมานานนาน เรือแต่ละลำที่ล่มจมทะเล ชาวประมงผู้เป็นเจ้าของต้องดิ้นรนหาเรือลำใหม่ หมายถึงเงินจำนวนนับแสนบาททีเดียวที่เขาเหล่านั้นต้องไปกู้หนี้ยืมสินมา

เขาจึงมีแนวความคิดเริ่มอยากจะทำกลุ่มเรือ เพื่อช่วยเหลือกันในกลุ่ม โดยจะต้องมีการออมเงินร่วมกันและจัดตั้งกองทุนขึ้น ถ้าหากเกิดเวลาเรือล่มสมาชิกในกลุ่ม จะไม่ต้องไปกู้หนี้ยืมสินนอกระบบที่เสียดอกเบี้ยแพงมาซื้อเรือลำใหม่

น่าเสียดายที่ความคิดนี้ยังไม่ได้ลงสู่การกระทำในภาคปฏิบัติ แต่แล้วต้องมาเกิดเหตุการณ์สยดสยองที่คนชายฝั่งอันดามัน ไม่เคยคิดฝันถึงเลย

สึนามิ!

“วันที่เกิดสึนามิ ผมอยู่บ้าน นั่งคุยกันอยู่หน้าบ้าน แฟนผมไปอยู่ชายทะเล ก็ค่อยๆ เห็นทะเลมันมีคลื่นขาวมาทั้งแถบเลยนะ เขาก็ไปเรียกไปดู ผมมาถึงก็บอก ทำเป็นกระต่ายตื่นตูมไปได้ ว่าแฟนผมนะ ผมก็ไปเอากล้องถ่ายรูปมาถ่ายรูป ที่นี้น้ำทะเลที่มันมามันก็มา ที่มันแห้งมันก็แห้งนะ เมื่อเอากล้องถ่ายรูปมาถึงไม่ทันได้ถ่าย วิ่งเลย...” ไมตรีเล่าถึงช่วงนาทีวิกฤตขณะเผชิญหน้ากับภัยพิบัติสึนามิครั้งประวัติศาสตร์

หลังจากนั้น ความอลหม่านซุลมุนต่างหนีเอาชีวิตรอด ครั้งคลื่นยักษ์จากไป น้ำเค็มที่เคยเห็นๆ มาถูกคลื่นกวาดราบในพริบตา เขาเล่าความรู้สึกครั้งนั้นด้วยเสียงเศร้าอาลัย “แต่นี้ไปเราจะอยู่กันอย่างไร ไม่มีคนน้ำเค็มอีกแล้ว...” ภาพที่เขาเห็นคงจะหดหู่เกินจะบรรยาย เพราะคนที่ถูกคลื่นพัดกวาดลงทะเล หรือซากปรักหักพังของน้ำเค็ม หรือศพที่เกลื่อนกลาดอยู่ทุกซอกมุมหมู่บ้านล้วนเป็นเรื่องที่ไม่อาจหักห้ามใจลืมมันได้

จากเหตุการณ์ครั้งนี้ ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนชีวิตครั้งสำคัญ ด้วยใจที่มีให้กับชาวบ้านในฐานะที่เขาเป็นตัวแทนสมาชิก อบต. นักการเมืองท้องถิ่นที่ต้องทำเพื่อชาวบ้าน ในภาวะที่ชาวบ้านเจอมหันตภัยครั้งใหญ่ การสูญเสียเศร้าซึมและความอลหม่านวุ่นวายของชาวบ้านที่หนีภัยพิบัติเป็นไปอย่างสับสน

เหตุการณ์สึนามิครั้งนี้ ทำให้สิ่งที่เคยถูกหล่อหลอมมาจากความนึกคิด จิตสำนึกกรักบ้านเกิดที่ฝังหัวมา ผนวกกับการได้เป็นตัวแทนชาวบ้านอย่างเป็นทางการ เมื่อสภาพ

ชาวบ้านน้ำเค็มหลังเกิดเหตุสึนามิ กระจายกระจายอย่างไรระบบระเบียบ ภาวะผู้นำในตัวเขาก็ถูกขับออกมา

บางทีบางครั้งคนเราแต่ละคน โศกชะตาได้ลิขิตไว้แล้ว ก็คล้ายเฉกเช่น ไมตรี หลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิ จะเป็นความบังเอิญหรือดวงชะตากำหนดมา เขาได้พบกับบุคคลแปลกหน้ากลุ่มหนึ่งที่ได้ลงมาในพื้นที่เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิ การเข้ามาช่วยเหลือผู้ประสบภัยสึนามิของคนกลุ่มนี้ มีความแตกต่างจากกลุ่มอื่น เพราะเป็นการช่วยเหลือที่แฝงอยู่ในงานพัฒนาชาวบ้านไปด้วย และมีแนวคิดการช่วยเหลืออย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายการเข้ามาช่วยเหลือชาวบ้านที่ชัดเจน รวมถึงแนวทางการพัฒนา การรวมตัวของกลุ่มคนผู้ประสบภัยพิบัติ ยกระดับขึ้นเป็นเครือข่ายผู้ประสบภัย

ซึ่งคนแปลกหน้ากลุ่มนี้ก็คือ นักพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอ ซึ่งแต่ละคนไม่ใช่มีมือสมัครเล่น เป็นมืออาชีพที่มีประสบการณ์งานพัฒนาชาวบ้านมาเป็นเวลากว่าสามสิบปีทั้งนั้น ผ่านการจัดตั้งจัดองค์กรมาไม่น้อย แต่มาเจอกับชาวบ้านที่ประสบภัยพิบัติสึนามิ ไม่อาจเทียบเคียงกับการทำงานที่ผ่านมาได้ เนื่องด้วยจำนวนคนมันเยอะมากและไร้ระบบรูปแบบ

แต่ด้วยประสบการณ์ของคนกลุ่มนี้ที่มีมา การจัดระบบทีมงาน บวกกับชาวบ้านให้ความร่วมมือเต็มที่ การแบ่งกลุ่มชาวบ้านเป็นหมวดหมู่เพื่อจัดระเบียบจัดการง่ายขึ้น ผนวกกับการได้มาพบเพชรงามเม็ดหนึ่งจากบ้านน้ำเค็มอย่างคุณไมตรี จึงไม่ยากที่เพชรเม็ดนี้ได้ถูกเจียรไนขึ้นมาเป็นนักพัฒนาชุมชน เพราะทุกอย่างในตัวเขาได้หล่อหลอมอยู่ในแนวคิดมานานแล้ว

วันนี้สิ่งที่มันเคียดขี้ว้อยอยู่ในสมองก็ถูกถ่ายทอดออกมาสู่การปฏิบัติ นั่นคือการลงมือช่วยเหลือชาวบ้านผู้ประสบภัยด้วยกันในเบื้องต้น

ขณะเดียวกัน แนวคิดการฟื้นฟูบ้านน้ำเค็มหลังประสบภัยพิบัติสึนามิคงพอมีอยู่บ้าง จากกลุ่มนักพัฒนาเอกชนกลุ่มนี้ ที่จะทำให้ชาวบ้านน้ำเค็มได้แสดงศักยภาพตนเอง เพียงแต่แรกเริ่มนี้ก็ควรระจองหะเวลาการฟื้นฟู จิตใจ ร่างกาย ที่อยู่อาศัย อาชีพ ซึ่งจะต้องค่อยเป็นค่อยไปอย่างเป็นระบบ

หลังเหตุการณ์สึนามิ ชาวบ้านน้ำเค็มที่อยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด กระจัดกระจายกันต่างทิศต่างทาง นักพัฒนาอาวุโสกลุ่มนี้ ที่ได้มาคุยกับไมตรีถึงการรวมชาวบ้านน้ำเค็มมาอยู่รวมกัน เพื่อง่ายต่อการดูแลและการช่วยเหลือในเบื้องต้น ไมตรีรับปากและจัดการให้ แล้วการทำงานก็เริ่มต้น

การช่วยเหลือฟื้นฟูเบื้องต้นที่มีหลากหลายกลุ่มองค์กรเข้ามาช่วยชาวบ้านน้ำเค็ม กำลังดำเนินไป หลายกลุ่มก็หลายความคิดหลายจะทำการช่วยเหลือ จึงทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มแบ่งพวกเกิดขึ้น ท่ามกลางความวุ่นวายที่เกิดกับชาวบ้านน้ำเค็ม จึงทำให้ชาวบ้านน้ำเค็มต้องมีการชี้ขาดว่า จะเลือกแนวทางการช่วยเหลือฟื้นฟูแบบใด จึงทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันสำหรับคนที่มีความคิดคล้ายๆ กัน ได้ดำเนินไป พร้อมกับการก่อรูปก่อร่าง วางรากฐานโครงสร้างองค์กรชุมชนชนบ้านน้ำเค็มขึ้น เพื่อฟื้นฟูหมู่บ้านหลังสึนามิตามแนวของตนเอง

บ้านของคนคนไม่มีบ้าน

ก่อนหน้าสึนามิ คนที่เข้ามาทำงานหาเลี้ยงชีพในบ้านน้ำเค็มนั้น มีมาจากหลายที่หลายถิ่น ทำให้บ้านน้ำเค็มมีคนที่อาศัยอยู่หลายสถานะ มีบางส่วนที่มีสถานะความเป็นคนบ้านน้ำเค็มเต็มตัว โดยการย้ายเข้ามาจนย้ายสำมะโนครัวมาอยู่ในบ้านน้ำเค็ม

แต่ก็มีบางส่วนที่เข้ามาอยู่แต่ตัวโดยมาเช่าบ้านและยังไม่ย้ายสำมะโนครัวเข้ามาเป็นคนบ้านน้ำเค็ม แต่คนกลุ่มนี้ก็มาอยู่ในบ้านน้ำเค็มเป็นเวลายาวนานมาแล้ว แต่ก็มีอีกกลุ่มหนึ่งที่มีสถานะคือยกกว่าสองกลุ่มแรก คือกลุ่มคนที่ไม่มีสถานะความเป็นคนไทย ซึ่งกลุ่มนี้ก็มีมีการแบ่งแยกย่อยได้อีกคือ กลุ่มที่เป็นคนไทยแต่ไม่มีสถานะความเป็นคนไทยได้รับการเรียกขานพวกเขาว่า “ไทยพลัดถิ่น” และอีกกลุ่มคือเป็นกลุ่มแรงงานต่างด้าว ซึ่งเป็นคนที่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน

แต่เมื่อคนเหล่านี้เข้ามาทำมาหากินในบ้านน้ำเค็ม และพอเกิดสึนามิคนพวกนี้ก็ได้เป็นผู้ประสบภัย แต่ละกลุ่มก็ได้รับการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นในระดับหนึ่ง ในส่วนของบ้านน้ำเค็มเองก็มีสภาพหลากหลายกลุ่มตามที่ได้เกริ่นมาแล้วในเบื้องต้น

ในที่นี้จะขอล่าวถึงเฉพาะกลุ่มคือกลุ่มชาวบ้านน้ำเค็มที่ศูนย์กรมทรัพย์ฯ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่และได้รวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาตนเอง แลกประเด็นการช่วยเหลือผู้ประสบภัยหลังสึนามิ ภายใต้อาคารสร้างกลุ่มธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็มที่เป็นศูนย์กลางการช่วยเหลือในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับสึนามิ ผ่านการรวมกลุ่มเพื่อฟื้นฟูอาชีพหลังสึนามิ เช่น กลุ่มเลี้ยงปลากระชัง กลุ่มเรือหัวโทง กลุ่มประมงพื้นบ้าน และอีกหลายๆ กลุ่ม

บ้านมั่นคง เป็นโครงการหนึ่งภายใต้การดำเนินงานแก้ไขปัญหาของชุมชนบ้านน้ำเค็ม แรกเริ่มนั้นการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้ประสบภัย ที่หน่วยงานต่างๆ ของทางภาครัฐเข้ามาดำเนินงานนั้น มีข้อจำกัดมาก เนื่องจากมีเงื่อนไขเฉพาะคนที่มียี่สิบเป็นของตนเอง จะเห็นได้ในปัจจุบันที่หมู่บ้านน้ำเค็ม จะมีป้ายตามบ้านแต่ละหลังติดชื่อองค์กรผู้อุปการะต่างๆ เต็มไปหมด ขณะเดียวกัน คนที่มีสำมะโนครัวในบ้านน้ำเค็มแต่ไม่มีที่ดินเป็นของตัวเอง ทางเราก็ได้สร้างบ้านพักในส่วนของที่ราชพัสดุ แต่ไม่อาจเป็นกรรมสิทธิ์ของคน เช่นบ้านไอทีวี อยู่ในพื้นที่บ้านบางม่วง ซึ่งห่างออกจกบ้านน้ำเค็ม และบ้านพรุเดียว

ในส่วนของคนที่ไม่มีที่ดินและก็ไม่เข้าเกณฑ์การช่วยเหลือตามเงื่อนไขที่ทางการกำหนด ซึ่งส่วนใหญ่ก็คือคนที่มาจากต่างถิ่น แต่มาเช่าบ้านมาทำมาหากินในบ้านน้ำเค็ม และอาศัยอยู่ในบ้านน้ำเค็มเป็นเวลานานแล้ว ก็เสมือนพวกเขาเป็นชาวบ้านน้ำเค็มในพหุติณัย เพียงแต่ไม่มีหลักฐานทางราชการยืนยันความเป็นคนบ้านน้ำเค็ม

ชาวบ้านกลุ่มนี้ หลังจากเกิดเหตุการณ์สึนามิ ได้รวมตัวกันเป็นกลุ่ม หลังจากที่ได้ไปหลบพักอยู่ที่ศูนย์พักพิงชั่วคราวศูนย์กรมทรัพย์ฯ ได้รวมตัวกันคละคล้ากับคนน้ำเค็มเดิมหาทางออกให้กับตัวเอง

จากการเริ่มต้นทำธนาคารชุมชนโดยชาวบ้านน้ำเค็ม และดำเนินการบริหารจัดการในรูปแบบคณะกรรมการ เงินทุนที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงาน องค์กร มูลนิธิต่างๆ หรือเงินบริจาคช่วยเหลือจากรัฐบาลต่างประเทศ ถูกจัดสรรจัดการผ่านการทำโครงการฟื้นฟูโดยชาวบ้านเอง

การจัดการเรื่องที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน ได้เริ่มดำเนินงานบ้านมั่นคงโครงการที่หนึ่ง มีจำนวนสมาชิก 50 คน ได้จัดซื้อที่ดินเพื่อก่อสร้างที่อยู่อาศัย โดยได้จัดสร้างบ้านให้กับสมาชิกจำนวนห้าสิบคนนี้ จะมีบ้านกันครบครัวละหลัง และบ้านดังกล่าวไม่ใช่บ้านที่ได้ฟรีได้เปล่า แต่อยู่ในระบบสินเชื่อ ที่สมาชิกจะต้องผ่อนจ่ายคืนเงินให้กับทางกองทุน

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นอีกองค์กรหนึ่งที่มีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือโครงการบ้านมั่นคง โดย พอช. ได้สนับสนุนระบบสาธารณูปโภคให้กับโครงการบ้านมั่นคง 1 นี้ในส่วนของถนน ไฟฟ้า น้ำประปา

ในส่วนของงบประมาณในการก่อสร้างบ้านที่อยู่อาศัยนั้น ก็ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากการรับบริจาคตลอดที่ผ่านมาแล้วจัดการในรูปแบบของกองทุน ผ่านธนาคารชุมชนบ้านน้ำเค็ม ซึ่งเงินช่วยเหลือต่างๆ เหล่านี้มาจาก หน่วยงานมูลนิธิต่างๆ และมูลนิธิชุมชนไทย ก็เป็นส่วนสำคัญในการดำเนินโครงการบ้านมั่นคง เป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่คอยดูแลการดำเนินโครงการ โดยชาวบ้านเองอย่างใกล้ชิด

โครงการบ้านมั่นคงนี้ ลึกๆ จะว่าไปได้ถือกำเนิดขึ้นภายใต้ความน้อยเนื้อต่ำใจของชาวบ้านกลุ่มนี้อาจไม่ผิดนัก เนื่องจากกลุ่มดังกล่าว คล้ายกับเป็นกลุ่มชายขอบของผู้ประสบภัยสึนามิแห่งบ้านน้ำเค็ม เนื่องจากกติกากฎเกณฑ์ความช่วยเหลือที่ทางการกำหนดมา พวกเขาไม่อยู่ในเงื่อนไขนั้น

แต่ด้วยแกนนำชาวบ้านกลุ่มนี้ ได้ร่วมกันทำงานเกาะกลุ่มตั้งแต่เริ่มต้น คือเริ่มจากที่ศูนย์พักพิงศูนย์กรมทรัพย์ฯ ได้ผ่านการจัดตั้งกลุ่มองค์กรกันขึ้น โดยที่มีแกนนำกลุ่มมีความคิดแนวทางการแก้ไขสภาพปัญหาชีวิตหลังประสบภัยสึนามิไปในแนวทางเดียวกัน ความเข้าใจและเชื่อใจกันทำให้กลุ่มเกาะตัวกันอย่างเหนียวแน่น

เมื่อกลุ่มและสมาชิกได้มีการประชุมพูดคุยกันระดับแกนนำก็นำไปสู่ทางออกให้กับกลุ่มคนไร้บ้าน และพอมีช่องทางให้กับคนไร้บ้านพอจะมีบ้านได้ในหมู่บ้านน้ำเค็ม ความเห็นส่วนใหญ่ก็โน้มมาที่อยากจะมีบ้านกัน ทำให้แกนนำกลุ่มคนไร้บ้านต้องสำรวจดูสมาชิกกันอย่างจริงจัง และทำความเข้าใจกันถึงการเข้าร่วมโครงการนี้

พร้อมทั้งมีการกลั่นกรองคุณสมบัติสมาชิกผู้เข้าร่วมโครงการ พร้อมทั้งจัดตั้งการ ออมทรัพย์กันภายในกลุ่มเพื่อสร้างสถานะทางการเงินให้กับกลุ่ม โดยผ่านธนาคาร ชุมชน ซึ่งธนาคารชุมชนนี้ได้เข้ามามีบทบาทให้กับชาวบ้านมาก เนื่องจากว่าหลัง สิ้นامي ชาวบ้านสิ้นเนื้อประดาตัวกันแทบทั้งสิ้น

มีแกนนำชาวบ้านคนหนึ่งเคยเล่าว่า หลังสิ้นاميพวกเขาไม่สามารถซื้ออะไรด้วยเงิน ผ่นได้เลย เพราะพวกเขาไม่มีเครดิต ฉะนั้นเมื่อทางเจ้าหน้าที่ที่ทำงาน ธนาคารกรุงไทยได้มาแนะนำ และก่อตั้งธนาคารชุมชนกันขึ้นมา ชาวบ้านก็ได้อาศัยช่องทางนี้เป็นการแก้ไขปัญหามา

เมื่อทางกลุ่มพร้อมให้กับเงื่อนไขขององค์กรที่เข้ามาให้การสนับสนุน การ ดำเนินการก่อสร้างบ้านมั่นคงโครงการที่หนึ่งก็เริ่มต้นหลังจากที่ได้ที่ดินแล้ว

การสร้างบ้านมั่นคงโครงการที่หนึ่ง จะว่าไปเป็นไปอย่างการลองคิดบ้างถูกบ้าง แม้กระบวนการจะถูกกำหนดขึ้นมาอย่างรอบคอบ และสมาชิกกลุ่มได้ร่วม กระบวนการมีส่วนร่วมทุกขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การสร้างกลุ่มกันขึ้นมา จนไปถึงการ ลงมือสร้างบ้าน ทำให้แกนนำทั้งหลายได้เห็นจุดบกพร่องหลายอย่าง โดยเฉพาะ กระบวนการสร้างบ้านนี้แหละ

“ที่บ้านตัวเองสร้างได้เนียบแต่ที่บ้านคนอื่นทำอย่างหยาบๆ” แกนนำกลุ่มเห็น ปัญหาในการสร้างบ้านมั่นคงโครงการที่หนึ่ง

ที่นับที่เรียนปัญหาจากโครงการที่หนึ่ง จะไม่เป็นปัญหาให้กับโครงการบ้านมั่นคง ที่สองอย่างแน่นอน เพราะโครงการที่สองนี้ยังมีสมาชิกอีกตั้ง 56 คน

การดำเนินโครงการบ้านมั่นคงที่สองเป็นไปตามเงื่อนไขของโครงการที่หนึ่ง เพียงแต่รายละเอียดจะแตกต่างกันตรงที่ ยังจะไม่มีการแบ่งบ้านให้กับสมาชิก จนกว่าบ้านจะสร้างแล้วเสร็จ สมาชิกจะต้องมาจับสลากกันใครจะได้หลังไหนหลัง ใดขึ้นอยู่กับโชคความสาบ้านหลังนั้น

แต่ตอนนี้ที่ยังสร้างกันอยู่นี้ สมาชิกที่มาร่วมลงแรงก่อสร้างบ้านมั่นคงโครงการสองนี้ ทุกหลังจะทำกันอย่างเนียบฝีมือ บ้านแต่ละหลังจะไม่มีการค้าเอียงอ้อมฝีมือเช่นโครงการหนึ่ง และจะไม่มีคำพูดที่ตามมาจกสมาชิกว่า ที่บ้านตัวเองทำดี ที่บ้านคนอื่นทำลวกๆ โครงการสองจะเป็นเช่นนี้ไม่ได้ เพราะก่อนบ้านจะแล้วเสร็จ แต่ละหลังไม่รู้ว่าจะได้เป็นบ้านใคร แต่ละหลังจึงสร้างกันอย่างสุดฝีมือ

ในความรู้สึกของคนไม่มีบ้านอย่าง ศักดา พรณรังษิ ประธานบ้านมั่นคงโครงการที่หนึ่ง เขามักจะบอกเล่าเสมอว่า “เราได้สร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ให้กับคนบ้านน้ำเค็ม เราจะบอกลูกบอกหลานต่อไปว่า คนรุ่นพ่อนี้ ได้สร้างบ้านน้ำเค็มขึ้นมาใหม่จากซากปรักหักพังของสึนามิ ถึงเราจะเป็นคนยากคนจน แต่เราได้จารึกเรื่องราวบนผืนดินบ้านน้ำเค็ม บ้านมั่นคงคือความภาคภูมิใจของพวกเรา...”

คงไม่เฉพาะแต่ศักดาเท่านั้นที่ภาคภูมิใจ แต่ทุกคนที่มีส่วนร่วมในการบูรณะบ้านน้ำเค็ม จากสภาวะสึนามิ วันนี้บ้านน้ำเค็มได้ก้าวมาไกลกว่าที่ครั้งหนึ่ง ไมตรีเคยคิดฝันไว้ว่า อยากเห็นบ้านเขาออกโทรทัศน์ แต่วันนี้บ้านน้ำเค็มไม่เพียงเป็นชุมชนที่เข้มแข็งเท่านั้น บ้านน้ำเค็มเป็นหมู่บ้านมั่นคงที่เข้มแข็งอีกด้วย

บันทึกความรู้สึกผู้เขียน

เป็นครั้งแรกที่ผมลองได้แม้ระยะทางไกลที่สุดในชีวิต แต่เป็นการเดินทางบนเครื่องบินช่วงเวลาเหลือไม่กี่ชั่วโมง ผมก็ถึงยังถิ่นไทยแดนใต้ กวาดตามองไปทางไหนเห็นแต่น้ำทะเล แปลกต่างจากเมื่อไม่กี่ชั่วโมงก่อนที่อยู่ทางภาคเหนือเห็นแต่ภูเขาสูงโตๆ

“สึนามิ” คลื่นยักษ์จะถามคนบนภูเขาเขาคงคิดไม่ออกว่ามันเป็นเช่นไร จะดีหน่อยก็เห็นภาพทางโทรทัศน์เพียงเท่านั้น แต่กับการลองได้ครั้งนี้ของผม มันก็เกี่ยวเนื่องกับสึนามิ แต่เป็นการเข้าไปถอดบทเรียนชุมชนที่แก้ไขปัญหาของตนเองหลังจากประสบภัยสึนามิ

ผมเข้าใจกับตนเองว่า ชาวบ้านไม่ว่าจะอยู่ที่ใดภาคไหน คงมีปัญหาเรื่องปากท้องเหมือนๆ แต่ที่ภาคใต้ฝั่งทะเลอันดามันพวกเขาได้รับปัญหาอันเป็นผลกระทบจากภัยธรรมชาติ

บ้านน้ำเค็มเป็นหมู่บ้านเป้าหมายที่ผมจะเก็บเรื่องราว ตลอดสามปีที่ชาวบ้านฟื้นฟูวิถีชีวิตความเป็นอยู่

วันแรกที่ผมเข้าบ้านน้ำเค็ม เห็นร่องรอยคลื่นยักษ์ที่ซัดกวาดทำลายทุกสิ่งทุกอย่างบนชายฝั่ง แม้จะเหลือให้เห็นเป็นตัวอย่างบ้าง แต่ตลอดระยะเวลาสามปีที่ผ่านมาก็ได้ถูกลบรอยไปมากแล้ว แต่ก็หลายสิ่งยังมีอาจกลบกลบความทรงจำอันเลวร้ายนั้นได้

เรือสี่สั่มเจ้ามารร้ายหรือเรือสี่สมุทร ที่มาเกยขึ้นบนบกอยู่ริมทางเข็องชอยตกปู คงไม่มีใครรู้ประวัติวันสินามินั้น ได้ดีกว่าคนบ้านน้ำเค็ม หรือเรือกฤษณะสาคร ที่ชาวบ้านตั้งชื่อให้ว่าเรือเทวดานั้น แตกต่างกันอย่างไรร

วันนี้เรือเจ้ามารร้ายสี่สั่มถูกลำเลียงมาไว้เคียงกับเรือเทวดาสีฟ้าแล้ว เรือทั้งสองลำคืออนุสรณ์จากสินามิบ้านน้ำเค็ม ชาวบ้านน้ำเค็มรู้ว่าเรือทั้งสองลำมีความเป็นมาแตกต่างกันเกี่ยวกับเรือทั้งสองลำนี้

ว่ากันว่าเรือสี่สั่มเจ้ามารร้ายนั้น วันเกิดสินามิมันถูกคลื่นยักษ์ซัดพาวนวยตามแรงคลื่นเข้าสู่ย่านตลาด ได้เบียดได้กระแทกเอาทุกสิ่งทุกอย่างที่ขวางหน้าพร้อมผู้คนสังเวชชีวิตไปกับมันนับร้อย ขณะที่เรือเทวดาสีฟ้า นั้น ขณะถูกคลื่นยักษ์พัดใต้มันได้เกี่ยวเอาชาวบ้านคนหนึ่งพร้อมลูกน้อยแล้วพาสองพ่อลูกเกยตื้นยังริมถนนโดยแทบไม่ได้สร้างความเสียหายใดๆ เลย

ผมเห็นเรือขนาดใหญ่ทั้งสองลำมาเกยตื้นห่างออกจากชายฝั่ง ชวนให้จินตนาการถึงคลื่นยักษ์วันนั้นอย่างสยดสยอง

แต่โจทย์ที่ผมเข้ามาบ้านน้ำเค็มคือการถอดบทเรียนชาวบ้าน ในการฟื้นฟูชีวิตหลังสินามิ ตอนแรกผมคิดงๆ ว่าบ้านน้ำเค็มคงจะเป็นเหมือนหมู่บ้านอื่นๆ ไป เพราะคิดเอา

กับตัวเองว่าได้ผ่านเรื่องราวหมู่บ้านตามที่แตกต่างกัน มาพอสมควร แต่ลงเอาเข้าจริงบ้านน้ำเค็มมีความเป็นมาในการเกิดเป็นหมู่บ้านที่มีความแตกต่างจากหมู่บ้านทั่วไป มีความเป็นมาที่สลับซับซ้อน และซ้อนทับด้วยวัฒนธรรมของท้องถิ่นภาคใต้อีกชั้นหนึ่ง

ผมที่มาเก็บข้อมูลการฟื้นฟูบ้านน้ำเค็มหลังสึนามิครั้งนี้สนุกอยู่ไม่น้อย แต่เสียายที่ความสามารถไม่เพียงพอถึงขั้นใช้ไม่ได้ แต่ประสบการณ์ที่ได้สัมผัสกับหมู่บ้านน้ำเค็มอย่างผิวเผิน มันเป็นประสบการณ์ที่มีค่ามาก

ผมเคยเห็นการก่อตัวของชาวบ้าน และเคยก่อตั้งกลุ่มชาวบ้าน แต่ไปไม่กี่น้ำก็ล้มเหลวสลายกันไป แต่การได้เข้ามาเห็นก่อเกิดกลุ่มชาวบ้านน้ำเค็มกลุ่มนี้ ผมเห็นความต่างบางอย่างคือสัมผัสได้ด้วยความรู้สึกบางอย่างว่า ชาวบ้านน้ำเค็มกลุ่มนี้มีความเข้มแข็ง และความคิดของกลุ่ม มันผ่านการก่อร่างโครงสร้างความคิดของกลุ่มที่แข็งแรง ผ่านการทำงานอย่างหนักและการเสียสละของเหล่าแกนนำทั้งหลาย

ผมเห็นข้อเด่นของกลุ่มบ้านน้ำเค็มอย่างหนึ่ง เมื่อเปรียบเทียบกับความเป็นกลุ่มของชาวบ้านทางภาคเหนือ คือความถึงเกรงถึงกลัวผู้นำ ขณะที่ผู้นำกลุ่มเองมีความเอาจริงเอาจังและเด็ดขาด มุมมองของผมในส่วนนี้มีอาจสรุปว่ามันเป็นประเพณีของท้องถิ่นหรือไม่ หรืออาจเป็นเอกลักษณ์ของตัวบุคคล

หรือว่าความเป็นกลุ่มของชาวบ้านน้ำเค็มกลุ่มนี้ที่ยกระดับขึ้นเป็นองค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งนี้ มันมาจากกระบวนการเข้าใจเป้าหมายร่วมกัน โดยก่อขึ้นจากความสำนึก ซึ่งไม่ใช่ก่อขึ้นจากการมีคนมาชี้แนะชี้นำ ผมคิดและตั้งข้อสังเกต

แต่ในความเป็นกลุ่มของชาวบ้านน้ำเค็ม ก็มีความชัดเจนในการทำงานเป็นทีม โดยแบ่งบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบกันเป็นฝ่ายๆ ไป

สิ่งหนึ่งที่ผมได้เห็นจากการทำงานของกลุ่มผู้นำคือ ความเสียสละ และการทำงานอย่างหนักเพื่อชุมชน เมื่อครั้งที่ผมลงไปในพื้นที่หมู่บ้านน้ำเค็ม ได้ไปพูดคุยกับคุณไมตรี จงไกรจักร ซึ่งเขาเป็นผู้นำคนสำคัญของบ้านน้ำเค็ม เขาเปรยออกมากับผม

ว่า ชีวิตคนเราทำอะไรเพื่อคนอื่นที่น้อยกว่าหรือขาดโอกาส ความเป็นคนของเราควรมีค่ากว่าและเล่าว่าที่เขาได้คิดเช่นนี้ ก็เพราะตอนเกิดสินามิ เขาเผชิญอยู่ในเหตุการณ์ เขาเห็นชีวิตคนลอยไปกับคลื่นยักษ์ และชีวิตมากมายที่สังเวยให้กับเหตุการณ์ แต่ละคนตายไปไม่อาจเอาอะไรไปได้

เหตุการณ์สินามิได้เป็นเป้าหลอมต่อมุมมองชีวิต ผู้นำชุมชนไม่ใช่มีเพียงคุณไมตรี นำเดี่ยวอยู่คนเดียวโดดๆ แต่มีกันเป็นทีม ซึ่งคุณไมตรีเองเมื่อชุมชนบ้านน้ำเค็มก่อรูปก่อร่างขึ้นด้วยตัวเองได้ในระดับหนึ่ง เขาเองก็ได้รับการระงับที่ขยายออกไป เพราะสินามิไม่เกิดเฉพาะบ้านน้ำเค็ม

การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายผู้ประสบภัยสินามิของหกชายฝั่งอันดามัน คุณไมตรีก็ได้รับหน้าที่เป็นผู้ประสานงานเครือข่าย ติดตามการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นหลังจากสินามิ

ขณะเดียวกันความคิดฝันของเขาต่อบ้านน้ำเค็มที่ต้องมุ่งหน้าเดินต่อไป การทำงานฟื้นฟูชีวิตของชาวบ้านน้ำเค็ม ที่มีศูนย์ประสานงานบ้านน้ำเค็มเป็นแกนกลางในการดำเนินงาน โดยมีธนาคารชุมชนเป็นเพียงขับเคลื่อน ผ่านโครงการภายใต้กลุ่มต่างๆ ที่ขึ้นต่อศูนย์ประสานงาน

มาจนถึงวันนี้ บ้านน้ำเค็มได้ฟื้นคืนจากสภาพย่อยยับหลังสินามิได้มากแล้ว การฟื้นฟูเบื้องต้นเมื่อครั้งยังอยู่กันที่ศูนย์พักพิงกรมทรัพย์นั้นได้ผ่านแล้ว และการฟื้นฟูในระดับปานกลางล่วงเลยสามปีมาแล้ว กลุ่มอาชีพกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะกลุ่มเลี้ยงปลา กระชัง กลุ่มประมงพื้นบ้าน หรือกลุ่มอาชีพอิสระ ก็ฟื้นคืนมาชาวบ้านสามารถกลับมาประกอบอาชีพที่ตัวเองถนัดได้แล้ว ระบบมวลรวมเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ของบ้านน้ำเค็มที่เคยพินาศไปกับสินามิ ได้กระเดื่องคืนมา

แม้ว่ายังหลงเหลืออยู่บ้างบางประเด็นบางกรณี เช่นกรณีข้อพิพาทเรื่องที่ดิน การเจ็บป่วยหลังสินามิ หรือการเจ็บป่วยทางจิตหลังสินามิ ประเด็นเหล่านี้ได้ถูกทางการลดความสำคัญลงผลกระทบให้เป็นที่ระคายกรณีที่ต้องเผชิญชะตากรรมเอง

แต่การฟื้นฟูในระยะยาวได้กลายเป็นความกังวลใจให้กับชาวบ้านตัวเล็กๆ มิใช่น้อย เมื่อมีข่าวระแคะระคายออกมาว่า ได้มีมติคณะรัฐมนตรีอย่างเป็นทางการนอกสถานที่ ที่จังหวัดพังงาเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2548 คณะรัฐมนตรีได้มีความเห็นชอบในภาพรวมในการแก้ไขปัญหาของจังหวัดสามเหลี่ยมอันดามัน โดยได้มีการผลักดันให้เกิดการพัฒนาและฟื้นฟูจังหวัดพังงา กระบี่ และภูเก็ตเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวระดับโลก

มติคณะรัฐมนตรีดังกล่าวทางกลุ่มแกนนำที่ได้เห็นข้อมูลก็กังวลอยู่มิใช่น้อย เพราะบ้านน้ำเค็มจะถูกทาปากเขียนตัวแต่งหน้าไว้คอยรองรับการท่องเที่ยว หากโครงการดังกล่าวเกิดขึ้นได้นับว่าบ้านน้ำเค็มอลังการมิใช่น้อย จะมีการสร้างสะพานเชื่อมโยงมาจากเกาะคอเขาออกสู่บ้านน้ำเค็มและมีการคิดจะสร้างอะไรต่อมิอะไรอีกมากมาย

ในเชิงการท่องเที่ยวชุมชนเองเชื่อว่ามิได้คิด แต่ก็คิดทำการแต่น้อย เพราะชุมชนเองเห็นศักยภาพของตนที่เป็นจุดขายให้กับการท่องเที่ยวได้

ผมเคยได้คุยกับคุณไมตรี เขามีแนวคิดในเชิงการท่องเที่ยว บ้านน้ำเค็มมีความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ซึ่งไม่ใช้การท่องเที่ยวขนาดใหญ่ เพราะน้ำเค็มมีป่าชายเลนที่สมบูรณ์ แต่สิ่งที่เขามั่นหมายปั้นมือที่จะทำการท่องเที่ยว คือ การทำพิพิธภัณฑน์มีชีวิต เขาเคยเล่าว่าใครที่จะเข้ามาเที่ยวเข้ามาดูบ้านน้ำเค็ม บ้านแต่ละหลังจะนำท่านไปเที่ยวชุมชนได้เอง โครงการพิพิธภัณฑน์มีชีวิตก็เป็นหนึ่งในการฟื้นฟูสภาพชีวิตหลังสึนามิ ซึ่งได้มีการจัดทำสถานที่ไว้ที่บ้านมั่นคงโครงการสอง ซึ่งมีเป้าหมายการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง

สึนามิได้ล่วงเลยสามปีมาแล้ว แนวทางทางฟื้นฟูและผลของการฟื้นฟูได้เข้าสู่เข้ารอบกลับมาเป็นชุมชน และเป็นชุมชนใหม่โดยเฉพาะอย่างบ้านน้ำเค็ม การก่อตั้งขึ้นเป็นองค์กรชุมชนแล้วแก้ไขปัญหาให้กับตนเอง นับเป็นเรื่องที่ได้รับการชื่นชม บ้านน้ำเค็มหากปราศจากคนอย่างไมตรี ศักดา ปาน ประธาน ประยูร อู๋ และอีกหลายๆ คนไม่ได้เอ่ยนาม ก็คงยากที่จะสร้างชุมชนให้เข้มแข็งได้ และชาวบ้านเองมีส่วนสำคัญในการให้ความร่วมมือร่วมใจ แต่ก็ยังมีอีกกลุ่มที่หากไม่เอ่ยถึงก็คง

กระไรอยู่ ก็คือกลุ่มคนองค์กรต่างๆที่เข้ามาช่วยเหลือ จะมากบ้างจะน้อยบ้างก็ถือได้ว่าท่านมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูสร้างชีวิตใหม่หลังสึนามิให้กับชาวบ้าน

หนังสือที่จะจัดพิมพ์ภายใต้โครงการ Tsunami Aid Watch

1. สีนามิ: การศึกษาการตอบสนองต่อภัยพิบัติในศรีลังกา, พร้อมบทความพิเศษเกี่ยวกับสถานการณ์ในประเทศไทยโดย คาร์ล เชกซไนเดอร์, ผู้อำนวยการโครงการTAW และ วไลทซ์น์ วรกุล จัดพิมพ์โดยความร่วมมือของมูลนิธิไฮน์ริคเบิลส์ Brot für die Welt และ medico international กรกฎาคม 2549
2. สโคลปซาร์เตอร์การฟื้นฟูชุมชนสินามิอย่างยั่งยืน หมายเลข ISBN 978 974 88189 7 9 เรียบเรียงโดยทีมงาน สีนามิ เอ็ด วอทซ์ (TAW) หนึ่งในโครงการของมูลนิธิไฮน์ริค เบิลส์ สำนักงานเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เชียงใหม่ ธันวาคม 2549
3. รูปแบบการเป็นเจ้าของพลังงานทางเลือก: การศึกษาถึงความเป็นไปได้เรื่องพลังงานทางเลือกที่ยั่งยืนของชุมชน ที่จะช่วยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการด้านพลังงาน ISBN 978 974 7093 51 3
4. โซฟาร์สัญลักษ์ณ์ เพื่อความยุติธรรมในการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติแบบเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเครื่องมือสนับสนุนการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ เรียบเรียงโดยทีมงานโครงการสินามิ เอ็ด วอทซ์ ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิ ไฮน์ริคเบิลส์สำนักงานภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ISBN 978 974 8266 12 1
5. สีนามิกับองค์การศาสนาคริสต์: ผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมกับความช่วยเหลือขององค์กรศาสนาคริสต์หลังภัยสินามิ กรณีศึกษาบ้านทุ่งหว่า, บ้านทับตะวัน และบ้านน้ำเค็ม อ.ตะกั่วป่า จ.พังงา โดย พิภูฏ สิทธิประเสริฐกุล ภายใต้การสนับสนุนของเครือข่ายความร่วมมือฟื้นฟูชุมชนชายฝั่งอันดามัน ISBN 978 974 8410 25 8
6. 78 สัปดาห์หลังสินามิ บทสรุปความช่วยเหลือเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณหลังเหตุการณ์สินามิในประเทศไทย โดย คาร์ล เชกซไนเดอร์ และ วไลทซ์น์ วรกุล ฉบับจัดพิมพ์ครั้งที่ 2 ISBN 978 974 8410 24 1
7. เอกสารว่าด้วยการพัฒนาระบบเตือนภัยสินามิในประเทศไทย ในรูปแบบหนังสือรวบรวมข้อมูลพร้อมบทและสรุปข้อเสนอแนะจากชุมชนผู้ประสบภัย 3 เดือนภายหลังเหตุการณ์สินามิ ส่วนที่หนึ่งเขียนโดย : ทีมงานโครงการสินามิ เอ็ด วอทซ์ : คาร์ล เชกซไนเดอร์, ทิวาวรรณ ชัยขาว และ รอมลี

แม่เราะ ส่วนที่สองจัดทำโดย: สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
ISBN 978 974 8418 26 1

8. การพัฒนาชุมชนอันดามันไทยและสีนามิ: ส่วนที่ 1 ประวัติ และวิถีมอแกนชาวเลแห่งอันดามันไทย โดยสำเร็จ เชยชื่นจิตร, ส่วนที่ 2 วิถีชาวเลแห่งอันดามันไทยหลังสีนามิ โดย สมยศ โຕ๊ะหลัง ISBN 978 974 13 8162 3
9. ระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม ชุมชนบ้านน้ำเค็ม 3 ปีหลังสีนามิ โดย คาร์ล เชกชไนเดอร์ ทิววรรณ ชัยขาว และรอมลี แม่เราะ ISBN 978 974 051622 4
10. การสร้างเพื่ออนาคต : กรณีศึกษาที่ 1 การสร้างบ้าน โดย ชาลินี สะท้อนบัว กรณีศึกษาที่ 2 การสร้างและดำเนินการอยู่เรือชุมชน โดย วิทยา อภารณ์ ISBN 987 974 8410 241
11. สีนามิกับผลกระทบต่อโลกของชาวเลอย่างมอแกน มอแกน และอูร์กลาไว้อยู่ โดยสำเร็จ เชยชื่นจิตร ISBN 978 974 13 8162 3
12. ผลประโยชน์บนที่ดินกับเสียงคร่ำครวญของผู้ประสบภัย โดย ศยามล ไกยูรวงศ์, สมยศ โຕ๊ะหลัง, ดาววรรณ สันหลิ
13. การเชื่อมโยงความคาดหวังในการฟื้นฟู บทเรียนจากการให้ความช่วยเหลือและฟื้นฟู 3 ปีหลังสีนามิในประเทศไทย โดยคาร์ล เชกชไนเดอร์ และ ลาร์ส เคราเซอ ISBN 978 3 927760 86 8

ระยะเวลาในการดำเนินโครงการ: พฤศจิกายน 2548 – มกราคม 2551